

К. П. МИСИРКОВ

ЗА МАКЕДОНЦКИТЕ РАБОТИ

(Под редакција на Димка Митева)

Скопје 2019

ТУКА ОРИГИНАЛНА КОРИЦА ОД СОФИЈА

КРСТЕ П. МИСИРКОВ

ЗА МАКЕДОНЦКИТЕ РАБОТИ

**ЛУБИЛЕЛНО ИЗДАНИЕ ПО ПОВОД НА
СТОГОДИШНИНАТА ОД РАЃАЊЕТО НА АВТОРОТ**

**Предговор
на
БЛАЖЕ КОНЕСКИ**

**Прилози
на
ТОДОР ДИМИТРОВСКИ**

**ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ
МИСИРКОВ“ – СКОПЈЕ
QINSTITUT DE LA LANGUE MACÉDONIENNE „K.
MISIRKOV“ – SKOPJE
Посебни изданија, книга 8 – Éditions spéciales, livre 8**

**СКОПЈЕ
1974**

ПРЕДГООР

Секој чоек, како член на некоја обштина или некоје другарство, имат извесен долг и извесни праа кон и од ниф. Народот не јет нишчо друго, осим једно големо другарство, осноано на крвно родство, на обшч произлез, на обшчи интереси. Паметуајњето на тоа родство, тоја произлез и тије интереси, заставуат секој член од некој народ, да се одречит од некоји своји праа и интереси за да посветит част от своите сили на обшчата арнотија. Тоа јет долгот кон народните интереси, за шчо членот од народноста добијат зашчита на својите лични интереси тамо, каде не сет доста само негоите сили. Долгот кон народот јет тесно врзан со долгот кон таткоината, зашчо поњатјето народ јет тесно врзано со поњатјето таткоина. Долгот кон народот и таткоината зависит от приликите историјцки, који преживуат једен народ и једна страна. Тој се применуат кон приликите. Долгот кон таткоината и народот, до негоото осашчествуајње, се велит народен идеал и кон негоото осашчествуајње требит да се стремит секој свесен чоек. Народнијот идеал се применуат кон историјцките прилики и тоа, шчо денеска било народен идеал, утре, по негоото осашчествуајње, ќе отстапит место на друг, за кој по напред мало се мислело. Често пак од једен народ исторјицките прилики требаат или корено изменуајње на народните идеали, коренен обрат на идеалите во друг праец, или угрожаваат нему со полно унишчожаајње. Народните идеали, или долгот кон таткоината, се разбираат од разни членои на народот различно. Кој нај верно јет разбрал истинцкијот и нај праијот народен идеал, се видит со порамнуајњето на разбирајњето на народнијот идеал од разни лица. За да можит да бидит по-

IV

рамнуајње и оценуајње на различно разбраните народни идеали, требит, тије да бидат искажани устно или на книга. Искажуајњето на својето разбирајње на народните идеали и критиката на таквија не јет праздна работа, зашто идеалите сет душата на обшчата народна работа и од здравоста на таја душа зависит и здравоста и плодоитоста на самата обшчена-родна работа. Лошо разбраните народни идеали само уголе-муат народните нестреки, без да донесат полза на народот.

Така разбирајки долгот кон таткоината, јас се решиф, прво, да изложам мојето разбирајње на народните идеали на Македонците во једен ред расудуајња, прочитани во петроградцкото Македонцко словенцко научнолитературно другарство „Св. Климент“, а после и да 'и напечатам во таја книга, каде сет поместени и расудуајња, не прочетени во упоме-натото другарство. Со тоа мислам да исполнуам, спроти мо-јите сили, једен дел од мојот долг кон народот мој и кон тат-коината ми.

Мнозина од македонцките читачи ќе бидат удивени от појавуајњето на таја книга. За удивуајње ќе им бидит во неја много. Некоји ќе речат: зашто отцепуајње од Бугарите, кога није до сега сме се велеле Бугари и соединејњето, а не расце-пуајњето праит силата? Друзи ќе расудуат, оти со полното отцепуајње, од једна страна, ќе восторжествуваат нашите не-пријатели, који шчо направуат сите своји сили да ослабат балканцките Словени, за да си подготват почва за раздељуај-ње на балканцките земји помеѓу ниф, а од друга страна, оти оно ќе нè натерат нас Македонците, да се откажине от наши-јот прв долг, да се борине за политична слободија, да разру-шине сè, до сега напраено и да зафатине сè одноо, така да се речит, од азбука. Треки ќе најдат, оти јас проповедуам нека-ков надеж на попрауајње на Турците спроти нас и на европеј-цки реформи во таткоината ни, кога до сега јасно било дока-жано, оти ни Турција сакала,

V

сакат и ќе сакат реформи во Македонија, ни држаите сет наклонени да је принудат Турција, за да ни дајат некакви, па и нај мали реформи. Држаите, вељат мнозина, само играат дипломатична игра со реформи, за да нè склонат нас, да се откажаме от вооражена борба со Турција, от која се нарушават нивнијот мир, а пошчо се одречиме от таја борба, тије ќе ослабат да бараат от Турција реформи за Македонија.

Тија сет нај главните возразуајња, шчо очекуам од мнозина од мојите сонародници. Ми се чинит, оти они не сет праи и ето зашчо: Во ноата книга се зборуат, вистина, и за отцепуајње и за соединуајње, но за отцепуајње от тије, шчо сме веќе отцепени и со који никој пат не ќе ни позволат да се сојединиме, а за сојединуајње со тије, со који сме морално задолжени да се сојединиме, и со који сојединејњето јет возможно. Ако со нашето отцепуајње од балканцките словенцки народи достигниме сојединуајњето на сето македонцко словенцко населејње во једно цело, није, не ќе ослабниме, туку ќе се усилиме, така да од исполнуајњето на идејите, шчо сет развијени во таја книга само ќе се оправдат послоицата, да јет силата во сојединејњето.

Сега се питат: дали од нашето отцепуајње од балканцките народи, ќе се восползуат нашите неприатели и који сет тије? Сега во Бугарија јет мода да зборуат, да сет нај големи непријатели на балканцките Словени: Русите и Австро-Унгарците, који сакаат на почва на македонцкото прашајње да се зафатит и продолжит једна борба меѓу Србите и Бугарите, која ќе ослабит, силите и на једните и на друзите до таква степен, шчо ќе требит да се набркаат во балканцките работи Русија и Австро-Унгарија и првата ќе завојуват Бугарија и Стамбул, а втората Србија и Солун. Јас ќе си дозволам да не се согласам со такво глабоко политично „далековидејње“. Можит, Бугарите и сет праи, кога мислат, оти Русија без

VI

Бугарија не можит да сашчествуат, ни политично, ни економ-цки, но тоа јет бугарцка политика, а јас не сум намерен да политиканствуам бугарцки. Јас сум Македонец и интересите на мојата таткоина ми се предстауат така: не Русија и Австро-Унгарија сет непријателите на Македонија, а Бугарија, Грција и Србија. Само енергична борба со тија три држаи ќе избат од погубуајње нашата таткоина.

Борбата со трите балканцки држаи не протиоречит на нашите интереси, који се достигаат и со револуција и со еволуција, или постепено развијајње на нашијот народ во морално-религиозен праец. Револуцијата стана и, ако има нају-жасни последици за нас, пак даде некоји благодатни резул-тати, со кои шчо можат да бидат задоолени нашите борци за национална слободија: тоа сет Мјурштегцките реформи, који ќе бидат раширени спроти нуждите, шчо ќе се покажат со време. Идејите за полно отцепуајње на нашијот народ од дру-зите балканцки народи, не сет протиоречје на досегашното работејње на нашијот народ за слободија, а само продолжеј-ње на негоото досегашно работејње, на почва еволуцијна. До сега нашијот народ се интересуал поеќе само со полна политична автономија, а во националните наши интереси до-пушќал башибузукцки да му се набркуат разни неканени го-сти, како: Бугари, Грци и Срби. По политичната борба идит значит националната. Но борбата со пропагандите во Маке-донија не јет чекор назад, туку напред, зашчо и тука имаме работа со борба за слободија, со борба со мрачните сили, шчо не дозвољуат на таткоината ни сама со свои очи да гле-дат своите интереси, ами и наврзуат дзрдзала, шчо омрачуат истината и ѝ придаат бугарцка, србцка и грцка боја. Време јет да отфрлиме од очите наши мрежите, шчо ни ѝ кладоа на-ционалните и верцки пропаганди во Македонија.

VII

За нашите односи ком Турците јас можам да речам са-мо једно: није сме задолжени да напраиме сè, шчо се барат од нас, за да докажаме на Турција, оти нејното остаајње како

европејска држаа стрекат во нас полно сочувство. Није сме задолжени да бидиме лојални поданици на Н. Ц. В. Султану. Но при тоа бараме и ќе бараме од Негоото праителство цел ред реформи, који ќе ни сочуваат нај главните интереси на нашето национално и културно развијање. Јас мислам, оти није требит да бидиме лојални ком Турција, но предполагајки, оти турцкото праителство и народ ќе разберат нај после, оти интересите на нивната држаа во Европа совпадаат со нашите и зависат нај много од ниф, а не си протиоречат, и затоа Турците први ќе требит да докажат искреното сакајње да сет во мир со нас и со тоа да заслужат нашата поддршка на нивните интереси. Ако пак тије мислат со нас да не се церемонат, и да лажат Европа и нас со реформи, који не ји исполнуат, то не ќе се удивит Турција, ако и није обрниме нашите возгледи кон Европа и од неја бараме, да се воведат во таткоината ни со сила тија реформи, шчо се признаваат от силите европејски за истинска требност за успејајњето на религиозно-националното и културно развијање на македонските рисјани. Европа ќе обрнит возгледите на нашите барајња зашчо она јет задолжена да напраит тоа со два меѓународни актои: проекто за реформи во Македонија од февруар и мјурцштегцкијот проект. Тије два меѓународни актои ни обекаваат постепено рашируајње на реформите во Македонија, и со тоа даат ни прао да се обраќаме до двете реформаторцки држаи со меморандуми и по друзи патишча, за да им покажиме на нашите религиозно-национални и економцки нужди, како и на тоа, шчо праит Турција, за да се исполнат тија наши нужди.

VIII

Знам многу арну, оти мнозина со иронија ќе се однесат кон мојите надежи за европејски реформи. Но на тија иронји ево со шчо јас ќе одгоорам: не јет истина кажуајњето, да не ќе излезит нишчо од усиљата на Русија и Австро-Унгарија да се уредат работите во Македонија. Проектите за реформи и усиљата да се воведат тија не сет, како мислат мнозина, само

игра да поминит време и да си останит сè, како шчо си било. Проектите за реформи на Русија и Австро-Унгарија сет меѓународни актои, не исполнуајњето на који от Турција јет насмешка и оскрбуајње за реформаторцките држаи и им даат полно прао за репресалији против нарушаачот на меѓународното прао. Да било така лесно и безнакажано престапуајњето на меѓународното прао, до сега држаите, денеска ќе приимаа на себе разни задолжејња и утре ќе се откажуаа од ниф. Но не било така.

Реформите руско-австријцки, једно сет меѓународен акт, ќе даат прао секога на Македонците да настојаваат пред Големите Сили да се исполнат во полност. Нека не мислат, оти они можат да бидат закопани, како шчо јет закопан Берлинцкијот трактат со негоијот 23 член за Македонија. Берлинцкијот догоор вистина јет закопан, но не од Европа, а од Бугарија, која изврши соединуајњето со Источна Румелија со насилствен преврат – без согласије на држаите, шчо потпишаа Берлинцкијот трактат; а со нарушаајњето на једен параграф се нарушаат и сет трактат. Сегашните руско-австријцки реформи силно се разликуваат од Берлинцкијот трактат со тоа, шчо сет они само меѓународен акт закључен меѓу три држаи. Осим ниф важен фактор се јавуаме само није Македонците. Вољата на двете сојузени држаи: Русија и Австро Унгарија можит да стретит протиодејство само от Турција и од нас, но нај поеќе од нас, зашчо со реформите се бараат, не од нас, а от Турција задолжејња и ако није со нашите работи покажаме,

IX

оти тија задолжејња, шчо се бараат от Турција, не нè удовлетворуат, то није само ќе поможиме на Турција, нишчо да не воведат од реформите, шчо се бараат од неја.

Турција ќе велит, оти она сè, шчо можит да напраит, ќе напраит и напраила, а поеќе не можела да напраит за тоа, шчо комитетите не даат на населејњето да се успокоит, а во једна страна, каде јет сè на воено положение, сите добри намереј-

ња на праителството се рушат од сопротивујањето на немирното населејње; а ако военото положение се продолжит по еќе од једна година, реформите ќе се состарат по наша вина и ќе се закопат. Таква једна служба није сослужифме на Турција по објавуајњето на февруарцките реформи. Исто така, ако не сакаме никакви реформи, можиме да ѝ послужиме и за однапред. И после, како и до сега, пак ќе фрлиме вината на Големите Сили, који секој пат излегуваат криви за нашите грешки.

Собитјата, шчо се развија до сега ни покажаа јасно, колко није сами можиме да си напакостиме, мислејки, оти постапуаме праилно.

За да се предупредат жртвите од једно секадешно востаајње, се изработи февруарцкјот руско-австријцки проект за реформи, вистина не совршен, но со огоорка, оти тој ќе бидит постепено раширен. Поминаа месец, 2, 5, 7 и нишчо од него не излезе. Се прашат: зашчо? Ќе одгоорат нашите: зашчо Турција и Европа не сакаат серјозно реформи. Но не јет така. Турција, можит, и не сакат реформи, но сакаат тије, шчо го изработија проектот. Се прашаше само: кому приликите ќе дозволат да надделит?

А во тије прилики нај важен фактор бефме није. Да се скло-нефме пред вољата на Европа и четите, или да се предадеа, или да се оттргнеа во Бугарија, или барем да се напраија некои прегоори со реформаторцките држаи, во који просто можеше да се речит, оти четите, или ќе се оттргнат, или ќе се

X

предадат, но нека се не мачит од Турците мирното населејње, за тоа, шчо, можит, некаде се имаат пушки, то ќе настапеше во Македонија мирно време, кога ќе се бараше от Турција да се воведат во полност реформите и да се оттеглат војските од Македонија. Но шчо напраи комитетот. Тој реши 4½ месеци да чекат резултатите од воведуајњето на реформите и после објави со „чиста совест“ востаајњето. Во време на објавуајњето на востаајњето, комитетот можеше да речит, оти

тој не бркал на држаите да воведат реформите. Но тоа не јет токму. Вистина четите избегуаа стражејњата, но тоа уште не значит да не бркаа да се воведат реформите. Тије избегуаа, но Турците бараа стражејња и успеа поеќе од комитето. Комитетот кажуаше да немаат чети, немаат протиодејство на реформите од негоа страна, а пак Турците кажуваа да имат чети, населењето да имат оружје и се готвит за востајње, војската имат постојани столкнуајња со четите, четите убиваат мирните жители, шчо не 'и слушаат и сет верни слуги на Падишаот. Ако земиме ноините од времето на публикуајњето на февруарцките реформи до и после објауњето на востајњето во Битолцко на 20 јули и прегледаме во ниф телеграмите от Стамбул, то ќе видиме, оти Портата постојано представува на рускијот австроунгарскијот амбасадери списоци од стражејња на турскијот аскер со четите, списоци од најдено при обиските оружје у населејњето, списоци од убијства, совршени от четите над мирното населејње. И најпосле списоци од воведени реформи.

Шчо сакаше да речит Турција со тије списоци, јет многу јасну: „јас сакам да воведам реформите во Македонија, но наместо реформи сега за сега ќе воведам аскер и маки, зашчо страната се готвит за револуција, подготвуана от престапното работејње на комитетите, који шчо составуваат како држаа во држаа: ке

XI

ми позволите, прво, да усмирам страната и да воведам мир, а после ќе се воведат нужните реформи“. Со дружи зборои: комитетот ми даат возможност за једна година да се извинуам за неисполнуајњето на реформите, а после не ќе ѝ воведам, зашчо они ќе остарат. Ја каква услуга није напраиџме на Турција, со нашето недоверуајње ком австрорускијот проект од реформи. Сакаме ли уште једнаш да не послужиме на Турција, и пак да не напраиме криви дружите за нашите грешки? Јас мислам, оти нишчо друго не ни остаат да напраиме, осим да се однесеме со полно доверје ком реформаторцките

усиља на двете заинтересуани Сили, и со тоа да ѝ ангажираме, час по скоро да се воведат обеќаните реформи.

Со тије неколку зборои јас сакаф да појаснам содржајњето на предложената на македонцките читачи книга за најважните за нас прашајња. Како последуач на идејата за полно отдељајње на нашите интереси од интересите на балканцките народи и за самостојно културно-национално развијајње, јас и је написаф на централното македонско наречје, које за мене от сега на тамо имат да бидит литературен македонцки јазик. Нерамностите, шчо ќе се окажат во јазикот на мојата книга, сет сосим природни и ќе можеа да се отстранат само при једно по глабоко знајајње на централното македонско наречје, со шчо не можам да се пофаљам. Но и при тоа се надејам, оти за Македонците таков јазик ќе бидит по пријатен и по звучен, од јазико на нашите суседи, со који није сега за сега се дигаме на големо.

Шчо напраифме и шчо требит да праиме за однапред?*)

стр. 1

Долгоприготвуаното и многоочекуаното возстаајње напоследок излезе на јава. Нашите земјаци си покажаа сета јунашчина и готовност да се пожртвуат за интересите на својата таткоина. Борбата беше и јет отчајана. Сијот европејцки свет обрна своите возгледи на неја. Новините се преполнија со известја от театрот на возстаајњето. Редом со известјата за борбата меѓу четите и Турците, во ноините се печатаат и известја за турцките зверства над мирни жители.

Европејците се потресоа и ужасија от тија известја и зафатија да окажуат нужното влијајње на своите праителства за да се пресечит колејњето на мирното населејње и да се помогнит на нестрекното македонско жителство. Во Бирмингем ворстерцкијо владика напраи во црквата молебен за спасејњето на македонцките рисјани. Кентерберијцкијо архиепископ се обрна кон англијцкијо министер-президент Баљфур со молба од името на англиканцката црква, да се помогнит на Македонците. Европејцкото обшчество зафајкат да наредуат помоки за македонцките страдаљци. На патуанјето на Германцкијо император се придаат политично значејње, меѓу другото и за македонцките работи. Турција, како шчо се видит, како да се најде на тесно, и предложи на Бугарија да се дојдит меѓу ниф до једно согласуајње за македонцкото прашајње. Разни праителства праат официјални декларацји по нашите работи. От Стамбул телеграфируат во разни европејцки ноини (Стандард),

*) Прочетено на 21-и септември таја година во 1-та седница на петроград. Македон. научно-литературно другарство „Св. Климент“

стр. 2

оти англијцката и френцка стредиземни флоти добили повеља, да се наоѓаат блиско до македонските води. Пак от тамо телеграфируат, оти војната меѓу Бугарско и Турско јет неизбежна. От Софија телеграфируат, оти тамошнијо воен министер зел од офицери на разни европејцки и американски држави предложејње да се зачислат они во бугарската армија.

Шчо покажуваат сите овије фактои? Дали покажуваат, оти движењето достигна својта целја? Дали можат раководците на движењето да се пофалат со успех? Дали принесените жртви за ослободуајње не сет напразно?

Можит да бидит, некој, а можит и мнозина измеѓу нас, кје речат, оти уште јет рано да се судит за резултатот на востаајњето. Главната работа на комитето и четите јет напред. До сега можит не јет исполнена, ни половина, ни четвртината от сет план, изработен от комитето и главнијо му штаб.

Да. Секоаш, по секоје прашајње јет имало разни возгледи. Така ќе бидит и во даденијо случај.

Јас од моја страна ќе си дозволам, со чистосрдечно прискрбије да видам во сегашното движејње полно фијаско. Сите тија дополнуајња, који шчо ќе се придаат до понапреднијо руско-австријцки проект от реформи, но само нè чинат 100,000 обездомени души, 3–5,000 чоечки жртви и полно обескуражуајње на жителството во Македонија, ами не чинеа и 100 чоечки жртви. Тија приложејња ќе се добијеа и без капка крв.

По резултатите, који шчо ќе се добијат от сегашното востаајње, последното ќе можит да се наречит једна од најголемите, ако не и најголема нестрекја за нашијо народ.

Не јет рано да се предвидат резултатите и крајо на нашето востаајње. Тија можеа да се предвидат уште пред зафатоко негов.

Уште во време на февруарцкото руско официално известуајње беше јасно, оти Европа никој пат не ќе удовлетвори во полна степен барањата на комитето. За да се исполнат нашите сакајња требаше да се војуват со Турција; само после надделуајње ќе можеше да се натерат Турцко да исполнит нашите сакајња. А се надделуат Турцко не од нас и не од Бугарцко, ами или от Голема Сила, или от нас и Бугарско, Србцко и Црна Гора заедно, при неутралноста на другите држаи. А ни једното, ни другото тогај за тогај не беше мислимо. Комитетот тоа требаше да знаит и мислам го знаеше. Но негоите раководци мислеа друго: они во биднината, как и во сегашното, видеа само тоа, шчо им јет пријатно да видат. Они велеа: „није не сакаме, ни једна држаа да војуаат за нас: они можат просто да отпраат своите флоти во Солун и да принудат Турцко да ни даит реформи. Није сакаме да напраат и со Македонија, шчо напраија со Крит“. Не једнаш сме спорице, оти имат разлика меѓу Крит и Македонија, оти имат држаи, који сет заинтересуани во Statu quo и ќе направат сè возможно да немаат набркуање во наша полза. Та и да имат набркуајње, имат ли се осноа да се мислит, оти тоа набркуајње ќе бидит во наша имено полза, а не на наша пакост? Се покажуаше, оти сегашнијо момент јет најнеблагопријатен за востаајње. Но нашите раководци замижеа пред вистината и востаајњето се зафати; се зафати славно, за да се довршит плачевно и пагубно. Не беф јас сам, шчо гледаф на предвременоста на востајњето. Така гледаа и мнозина друзи. Но никој не си креваше гласот против. Критиката на држајњето на комитето беше само во домашните крагои. Но она беше и бесполезна па и опасна, не само за тије, који се критикуваат, ами нај после за тије шчо критикуваат: Комитетот беше сесилен; он имаше во своите раци

стр. 4

живото и смртта на сите граѓани и не приемаше никаква критика на своите постапоци. Тије, шчо не сет со него, сет против него и сет негои непријатели, који требит да се истре-

бат. Да критикуат работите на комитето можеше само друг комитет, кој што располагаат со сила. Организација пак на контр – комитет беше и доцкна и безполезна. Меѓу комитетите тогај ќе се зафатеше погубна меѓуусобна борба.

И така борбата се зафати против требуајњето на секо благоразумје. Она даде многу, резултати, само не тије, што се очекуваа. Меѓу сите јавуајња, који сопроводуат движејњето, најголемо вниманије заслужаат руското „праителствено соопшчуајње“ от 11 септем- т. г. После него представуајњата от рускијо и австроунгарскијо посланици до Портата и во Софија и писмото на англјискијо министер-президент Баљфур до Кентерберијцкијо архијепископ.

„Праителственото соопшчуајње“ зајавуат, оти руското праителство, ќе барат за Македонија тија реформи, који сет изработени во месец февруари од Зиновјев и Каличе и оти тије реформи сет само зафатокот и ќе бидат развијени понака сообразно со нуждите на жителството. Тоа место беше и во февруарцкото праителствено соопшчуајње. Не покажуат ли оно, оти по широки реформи от тије, што ни беа дадени ќе можефме да добиеме и без ревољуција, а само со ловки мали народни движејња? Ако јет така, то сегашното востаајње ни на једна јота не измени положејњето.

Но во Праителственото соопшчуајње имат уште једно много важно место: ревољуционите комитети, по изражуањето на руското праителство, сакаат да создадат „бугарска Македонија“ а Русија, за која сет блиски и интересите на другите рисјанцки народности во Македонија, не можит да пожртвуат нивните интереси на Бугарите.

стр. 5

Разбраа ли во Бугарија, што означуваат тије зборои?

Разбраа ли во Македонија? Разбрафме нај напкон није? Русија отворено ни изкажуат, зашто она не работит и не можит да работит инак. Да ли јет праа Русија во своите утврдуајња? Да ли можит она да постапит инак.

Ако се постаифме во положејњето на руското пратителство, и није не ќе можефме да постапиме инак.

До 1878 год. сите, па и руското пратителство, велеа, оти Македонците сет Бугари. После Берлинцкијо догоор истапија со своите претенцији на Македонија Србите. Праи ли сет они, или не, не јет важно за дипломатите. Србите во течејње на 25 години, особено последните 20 години успеа, ако не да напраат Македонците Срби, то барем да создадат во европејцкото општествено мњење убедејње, оти во Македонија имат и Срби. Ако селцкото население и сега си зборуат, како шчо си зборувало и попреѓе, и зборуат одред низ цела Македонија само на једен словенцки јазик, – во градоите, редом со бугарцките машки и женцки гимназији и основни сколији, на секаде ќе најме и србцки. Једни села имаат србцки, друзи бугарцки сколији. Едни селјани со нивните учители и попои признаваат патриархјата и сет под покроителството на србцки или грцки консули, а друзи признаваат бугарцкијо екзарх и слушаат бугарцкијо трговцки агент. Сè тоа сет факти за дипломатијата, која шчо имат да се бројит со дејствителноста, а не со теоријата за народноста на Македонците. Политиката немаат работа со науката. Па и да имат работа, зар јет докажано, како два и два 4, оти сет Македонците Бугари? До Руско-турцката војна имаше само једна теорија за народноста ни. Сега сет две. Кон ниф се прибауат и треќа, оти Македонците сет нешто стредно меѓу Србите и Бугарите. Приврженците на таја теорија, пак се подразделуат: 1, на

стр. 6

који шчо кажуваат, оти тоа стредно јет једнакво далеко и от Србите и од Бугарите; 2, оти оно јет по блиско до Србите; 3, оти јет по блиско до Бугарите; 4, оти част јет по блиска до Србите, част – до Бугарите. Не јет важно за дипломатите, каде јет истината. Важен јет факто, оти во македонцкото прашајње сет заинтересуани етнографцки, редом со Бугарите и Грците, ушче и Србите. Осем тоа и политично Србија јет не по малу заинтересуана во судбите на Македонија. По-

следната за Србија имат по големо значејње, от колку за Бугарија, оти Бугарија можит да излезит на Егејското Море и преко Кавала и Деде Агач.

Ако јет така зар можеме да се чудиме на поведејњето на руското праителство во македонското прашајње и на неговото зајавуајње, оти Русија не ќе помагат на комитето да се создадит „бугарцка Македонија“?

Некој од нас, можит наивно ќе забележит: „Комитетот не сакат да напраит Македонија бугарцка; тој сакат праина за сите Македонци без разлика на вера и народност“.

Како можит комитетот да докажит, оти он работит во таква смисла? Со једни зборои не се докажуат. Поведејњето на самијо комитет зборуат против негоите утврдуајња.

За да се дигнит ревољуција во полза на сите народности во Македонија, требит комитетот да бидит образуан от предстаители на сите македонцки народности.

Инак кој му јет дал прао на комитето да работит од името на сите Македонци и во полза на сите ниф?

Комитетот можеше да работит и од името и во полза на једна громаднa част на Македонци, т. е., од нај силната народност. Но требаше да имат цел ред докажуачки, оти работата на комитетот не јет врзана со интересите на саседните држаи и народности, а

стр. 7

протиоречит им и јет во полза не само на господствујуките, но и на сите друзи националности.

Нишчо подобно немаат. Организацијата јет тесно врзана со Бугарија. Шумот од организационото движејње отпрво се дигна во самата Бугарија. Тоа покажа, кој нај многу јет заинтересуан во македонцкото движејње, за тоа пренесоа центрот негов во Македонија, и напраија ушче једен цел ред фокуси, за да се покажит, оти брканицата јет од натре и јет самородно јавуајње. Но кого излажаа со тоја маневр? Не јет ли

јасно, како бел ден, оти брканицата јет тесно врзана со Бугарија, со бугарцкото име и со бугарцките пари?

Ке речите, оти народо јет напраил нај големи пожртваујања во полза на движејњето. То јет така, но не требит да се забораат, оти организаторите на движејњето во поекето случаи беа чиновници, екзархијцки. Се разбират само от себе, оти они со своето учестије во револуциони работи идеа во разрез со интересите на екзархијата; но при сè тоа, они беа бугарцки чиновници.

И така револуционијо комитет беше чисто македонцка организација по произлез и по состаот му, но тоа беше само работа на једна част од једна од македонцките нацјоналности, врзана по име и по црковносколијцките работи со бугарцкијо народ и држаа и нивните интереси.

Тоја комитет, во сашност македонцки, за надворешнијо свет и за рисјаните во Македонија не екзархисти, беше комитет *буѓарцки*.

Комитето, не можа да докажит ни на надворешнијо свет, ни на самите Македонци не екзархисти, оти он не јет бугарцки.

Радев со својо „Mouvement Macedonien“ мислеше да убеди Европа, оти движејњето јет чисто македонцко, и немаат нишчо общчо со Бугарија. Истото сакаа да докажат и „Право“ и друзите македонцки и бугарцки ноини. Но достигнаа ли они целјата? – Не.

стр. 8

Покојнијо А. А. Ростковцки не једнаш кажуаше: „Бугарите мисљат, оти само они имаат ум на светов, а сите друзи сет будали. Кого мисљат они да излажат со статијите во „Право“ и друзите ноини, оти Македонците сакаат Македонија за Македонците? Знаеме није многу арну, шчо сакаат они“! А како впечатлејње праеа на дипломатцкијо свет ноинарцките уверуајња на комитето и Бугарите за македонцкото движејње? Не требит да се забораат и то, как се изразуваа во европејцките ноини за стражејњата на четите со Тур-

ците: четите се викаа банди и то *буџарџки* а не македонџки. За убитите четници не кажуваа: „убити сет толку души Македонџи, ами толку души *Буџари*“.

Се прашат кого убедија: „Mouvement Macedonien“, „Право“, „Автономија“ и др. во тоа, оти ратуваат за слободија Македонците, а не, тије, шчо се викаат „Бугари“ и сет от Македонија и Бугарија? – Никого.

Можит да бидит, комитето успе во самата Македонија да се чинит обшче македонџки, само не доби признаајње од надвор, во Европа? – Одвај ли.

Револуцијата требит да бидит работа на сите Македонџи, или на болшинството од ниф, за да можит да се наречит обшча. Во самијо комитет требит да бидат застапени сите, или неколку народности. Интелегенцијата на тије народности требит да си подадит једна другиму рака и секоа од ниф да земит да популаризират идејата во својо народ. А шчо видиме во дејствителност. Не само интелегенцијата на сите народности, не и на болшинството од ниф, ами па и интелегенцијата на нај силната македонџка народност – Словените, не сета беше застапена во комитето: србоманствујуќата и гркоманствујукаата македонџка словенџка интелегенција беше на страна от комитетот па и враждебна. Значит комитетот во патриархистките села и градои, и части от села и градои, беше не канен гост. Патриархистите Сло-

стр. 9

вени можеа и да му сочувствуат, но за тоа, шчо нивната интелегенција беше против комитетот, то немаат сомнуајње, оти и самите сељани тро му сочувствуваа, но тоа сочувство беше побркано со неувереност и со сомнејње во обешчајњата на комитето. Кон тоа неопределено чувство се присоједини и страф. Сељаните се најдоа меѓу два огнои: војската и комитетџките чети.

Кога едно движејње, во едни места се распространуало со убедејње, а во друзи со сила, можит ли да се наречит обшчо.

Није можеме да го велиме како сакаме, но во дејствителност оно беше само частично.

Оно беше и јет работа на екзархистите, који се величаат „Бугари“, а следователно, тоа јет бугарцки маневр, да се реши македонцкото прашајње само во бугарцка полза; то јет да се создаит једна „бугарцка Македонија“.

Можит да не јет уште јасно, оти, ако се удовлетворат сакајњата на комитето, Македонија и на вистина ќе се чинит бугарцка? Ќе се постарам да покажам по јасно, како реформите можат да побугарат Македонија.

Се питат: кој јазик ќе бидит официјален? – Одговарат – јазикот на „болшинството“. – На које болшинство? – Тогај ќе се видит.

Не се запитуваат по тамо: како ќе узнајат, које јет болшинство.

Да си предстаиме није сега, оти ја каде Митров ден идит меѓународен отред и окупират страната.

Он меѓу другото, ќе треба да реши и прашајњето за официјалнијо јазик, а пак да остаиме официјалнијо, прашајњето за јазико во сколијите.

За некоји тоа прашајње јет многу лесно: нека се признајат неколку официјални јазици т. е. и турцки, и бугарцки, и србцки, и грцки, и влашки, и албанцки, според населејњето на областа. Зборуваат при тоа: како шчо беше во Источна Румелија (Јужна Бугарија), а

стр. 10

тамо ќе се видит, каде имат Грци, каде – Срби, Бугари, Турци, Власи и Арнаути. Некоји уште прибавуат: и за Источна Румелија кажуваа, оти имало Грци во неја, но после ослободуајњето се покажа колку Грци имат тамо. Со друзи зборои дајте вије власта во раците на Македонците, тоа треба да се разбирит, на тије од ниф, шчо се викаат Бугари, да од неколку години после вије ќе видите, оти и во Македонија од друзите народности ќе останит тоа, шчо остана од Грците во

Источна Румелија, по ослободувањето на последната. Со друзи зборои цела Македонија ќе станит бугарцка.

От тука не јет ли јасно, оти Бугарија и комитето сакаат да создадат „бугарцка Македонија“ во вреда на друзите рисјанцки македонцки народности?

Ама зашто бугарцка, зашто не србцка? ќе станит бугарцка, зашто и јет таква; да имаше во неја поеќе Срби, ќе станеше цела србцка и бугарцкијо елемент ќе ослабнеше.

Сè тоа јет јасно и спраедливо од бугарцко гледишче. Но нека не се забораат да имат и друго, и при тоа многу друзи гледишча на македонцкото прашајње, като: србцкото, грцкото, влашкото, руското, словенцкото, австрјицкото и на друзите западно европејцки држаи. Ако јет така, то предполаганијо окупацјонен отред на чије гледишче ќе требит да станит?

Немат сомнуајње, да нај лесно он ќе решит прашајњето за јазико во сколија и местна упраа во тије места, кај шчо живејат патриархисти со грцки јазик, Арнаути мусульмани и католици и Турци мусульмани. По мачно ќе можит да се решит прашајњето во тија места, кај шчо имат: 1, патриархисти Арнаути, 2, патриархисти Власи, 3, патриархисти Словени, 4, Словени мусульмани и 5 екзархисти Словени.

Сакајки да напраат по големо значејњето на словенцкијо јазик во Македонија, Словените, ќе бараат од окупацјонијо отред, да се признаит за официален во

стр. 11

местијњата со Словени мусульмани – словенцкијо јазик; а самите Словени мусульмани, по религиозни сообразуајња можат да бараат турцкијо јазик. Окупационите власти кого по скоро да удовлетворат? Ако постапат праилно без сообразуајње со религиозните требности, ќе напраат насиле. Истото затруднејње и во ушче посилна форма ќе се стретит при решејњето прашајњето, кој јазик требит да се признаит за во сколијите и обшественото управуајње во патриархијцките рајони. Влашкото праителство ќе барат за Власите влашки јазик, а патриархијата со видните прихожани, ќе бараат грц-

ки. Ако се не удовлетворат барајњата на влашкото праителство, ќе се постапит непраилно и не праедно; ако пак се удовлетворит барајњето на влашкото, праителство против желеајњето на прихожаните, ќе се напраит насиље.

Патриархијата ќе барат грчки јазик и за праославните Арнаути – Тоските. Самите Тоски немаат дозрејано до национално самосознаајње, за тоа патриархијата ќе успеит. Но друзите македонцки народности, заједно со друзите Арнаути, ќе позаидуат на усилејњето на грцкијо јазик на есап на друзите и ќе организуат партија против грцкијо јазик. Немат сомнуајње, да тука не ќе бидит така лесно окупационите власти да се ориентираат.

Но нај мачно јет прашајњето за официалнијо и сколијцкијо јазик во словенцките части на Македонија. Тука сет: једни патриархисти, друзи екзархисти по вероисповедуајње, ако се не гоорит за католиците и мусуљманите. Патрјархистите се признаваат от Турците за Грци – „Урум-милет“, а от Србите и Бугарите за Срби и за Бугари. Екзархистите, сами, и от турцките власти, се бројат за Бугари, Србите пак ѝ бројат Срби. И така, патриархијата ќе сакат во поголемата част на Македонија со словенцко населејње да устанокит грцкијо јазик за во сколијите и управлејњето. Во својите пожелања патриархијата ќе стретит отпор от Србите и Бу-

стр. 12

гарите. Но последните, оспоруајки праото на грцкијо јазик во словенцките краини, сами не ќе можат да се разберат и да определат, каде ќе требит да бидит бугарцкијо и каде србцкијо јазик.

Мислит ли комитетот, оти, ако он сакат да игнорират прашајњето за јазикот во разни делои на фантазираната, барем сега за сега, автономна Македонија, игнорираат истото прашајње и заинтересуаните балканцки народности, особено Србите? Мислит ли он, оти Србите му веруваат да се работит на „Македонија за Македонците“, ако се игнорират прашајњето за јазикот на македонцките Словени, и да тоа прашајње

лесно и праедно ќе се решит со добијањето на автономни праа? Ако мислит така многу се лажит.

Ако автономијата на Македонија се јавит како резултат на сегашното востаајње, то македонцкото прашајње ќе се решит не во полза на Македонците, а во полза на Бугарите, зашто комитетот, како што видофме по горе, работит под бугарцка фирма. Тије од Македонците, што добија образуајње во Бугарија зедаа иницијативата за ослободуајње и они до сега играа, можит да се речит, не само главната, ами и исклучителна роља. Ако нивното работејње се увенчат со успеф, они, а со ниф заједно и бугарцките интереси, ќе земат врф над чуждите интереси во Македонија. Ако востаајњето восторжествуат, не јет ли јасно, оти за него ќе имат да се благодарит на Бугарите и за тоа тамо, каде сега Србите конкурираат со својите пари и својата пропаганда, со бугарцките пари и пропаганда, ќе изгубат секоје влијајње на својите клиенти? Зар не му мислат Србите, оти со успеот на востаајњето, ако се питат: на кој јазик ќе требит да зборуат судијата, да речиме, во Тетово? – автономното правителство, које ќе бидит од „бољшинството“, ќе одгоорит – на бугарцкијо; истото ќе одгоорат и местните жители, зашто во нивните очи, Бу-

стр. 13

гарите, а не Србите, излезоа герои. Исто така, во полза на Бугарите, ќе се решит и прашајњето за јазикот во градцките и селцки сколији. А пошто во автономна Македонија ќе немаат место за пропагандите, то Србите ќе требит да отстапат местото на Бугарите. Но ќе се согласат ли на тоа Србите? Они, можит, и би се согласиле да јет тетовцкијот гоор многу близок со бугарцкијот литературен јазик. Но они знајат, оти не јет така. Они знајат, оти во тоја гоор вистина се имаат особини обшчи со бугарцкијот јазик, но исто така се имаат и особини обшчи со србцкијот јазик, па и таквија, што се немаат, ни во србцкијот, ни во бугарцкијот јазици, а сет својствени само на македонцките наречја. Се питат: ќе дозволит ли, и

можит ли да дозволит Србија во тетовскиот гоор да се развијат на место македонските и србски – бугарски особини, а заједно со јазикот да се развијат во Тетовско на место македонски и србски – бугарските интереси? Имаат ли она прао да протестуат против бугаризуајњето на Тетовско и да барат зашчита на својите интереси тамо против бугарските посегуајња? Имаат ли Русија морално прао да зашчишчаат нарамно со бугарските и србските интереси?

От тука јасно се видит да јет прашајњето за јазико, особено за јазико во областите со словенско население једно од нај важните при разрешуајњето на македонското прашајње. Да имаше меѓу Словените во Македонија национално и религиозно единство, и да имаше сознајње за ниф во жителството, до сега на половина ќе беше решено македонското прашајње. А до кога, једни Македонци се кажуат патриархисти, друзи екзархисти; едни Бугари, друзи Срби, треки Грци и бараат покроителство у различни балкански држаи, давајки им со тоа прао да се бркаат во македонските работи, до тогај не можит да се мислит за обшо востаајње; до тогај ќе бидит

стр. 14

само частично: со бугарски, србски, или грчки, но никак не, со чисто македонски характер.

Тоа нешто јет јасно за сите, само не за нас Македонците и за раководците на сегашново востаајње.

Тије раководци праат сите усилија да покажат мотивите и самото движејње, како шчо се сакат ним; ама работата јет, оти не само није, ами и друзите имаат разум и очи да видат и разберат, како јет истината. Комитето се срдит, зашчо консулите не осветуат работите, како шчо сет. Но ако се осветат тије како шчо сет, то не ќе се аресат на комитето. Комитето, со друзи зборои, барат, европејските праителства да гледаат на работите во Македонија со македонски очи т. е. со очите на комитето; а да беше така работата, немаше зашчо европејските праителства да имаат свои агенти во Македонија.

Но ако имахме није морално прао да бараме от предстајтелите (претстаителите) на европејцките држаи во Македонија точно и непристрасно да осветљаат своите праителства и европејцкото обшчествено мњење за работите во Македонија, то наш морален долг беше, да сме и није осветени во европејцките интереси во таткоината ни, особено во интересите на балканцките држаици.

Није требаше да знаеме, оти против нашето востајње ќе бидат: и Кара Влашко, и Србија, и Грција. Кара Влашко не можит равнодушно да гледат на усиљењето на Бугарија со даањето на Македонија автономна управија. На автономијата се гледат, како на преодна степен кон сојединуајње на Македонија со Бугарија. Кара Влашко не можит да допушчит на нејните граници создаајњето на једна голема Бугарија, која, можит, после ќе барат од неја Добруџа! По тија политични сообразуајња, и да имат во Македонија чисто бугарцко и само бугарцко населејње, она не ќе допушчит сојединејњето меѓу турцки и бугарцки

стр. 15

Бугари, она не можит да допушчит во своја пакост нарушејњето на територијалната целост на Турција. А Кара Влашко јет во сојуз со Тројнијот сојуз, кој шчо ќе покроителствуат каравлашките интереси на Балканцкијот Полуостров.

Интересите на Грција во Македонија сет ушче по големи. И ако немаат многу Грци во Македонија, пак Грција јет не по малу заинтересуана во нашите работи од друзите балканцки држаици. Секоа држаа се мачит, ако не да праит нои завладуајња, политични економцки и културни, то да сочуат тије, шчо сет напраени од по напред. Грците со својата цариградцка патриархија имаат наложено грцкијот јазик во сколијите и црквите на много македонцки краишча, кај шчо немаат Грци. Природно јет, да ќе употребит Грција сите дипломатични патишча, за да се задржит во Македонија на тија позицији, кај шчо се наоѓат от средните векои, особено од времето на турцкото завладуајње на Македонија, а грцките

интереси во Македонија се бранат, не од једна Грција, а и од големите сили, шчо не сакаат да се усилят словенцкијот елемент.

Но нај многу јет заинтересуана во македонските работи Србија. Она предјавуат етнографски и историјски претензији на Македонија. Но осим ниф, имат и политични причини, који никој пат не ќе дадат на Србија да допушчит, да се решит македонското прашајње во полза на једна од балканските држаи, особено во полза на Бугарија. Автономна Македонија, како пат, по кој шчо ќе се дојдит до сојединуајњето на Македонија со Бугарија, Србија никој пат не ќе допушчит. Уголемуајњето на Бугарија от присојединуајњето на Македонија не можит да бидит допушчено от Србија не само за то, шчо со тоа ќе се нарушит рамновесјето на Балканскијот Полуостров, а нај многу за то, шчо по негоото извршуајње Србија ќе се најдит меѓу две по силни од

стр. 16

неја држаи: Австро-Унгарија и Бугарија; она ќе бидит од ниф политично и економски задушена, и ќе требит да се подчинит, или на једната, или на другата. Значит, државните интереси на Србија никој пат не ќе допушчат да се образуат бугарцка Македонија. Немат сомнуајње, оти и србцките интереси, како и интересите на Кара Влашко и Грција, си имаат свој покровител.

Значит, малите балкански држаи и ако на вид и да не играат роља во решејњето на македонското прашајње, које како да јет само во раците на големите држаи, во дејствителност имаат нај голем значај.

Големите држаи зајавуат, оти они немаат непосредствени интереси во Македонија, а работат само во име на праедноста. Но таја праедност, како шчо рекофме, се разбират инак од Грци, Срби, Власи, Бугари, то и големите држаи, покровителски на малите, се јауваат предстаителски на својеобразни праедности. От тука и не можит да се очекуат об-

шчо работејње во македонцкото прашајње. Задружна работа јет возможна само во најмали реформи.

Ако јет така, то на кого се надејафме со востаајњето? Не на Русија ли? Но Русија неколку пати официјално си изми раците пред крвопролиајњето. Није, на место да се љутиме на руските предстаители: И. А. Зиновьев, А. А. Ростковски и Машков, по арно ќе напраи фме, да се позамислиме за руската политика на Балканцки Полуостров. Русија јет словенцка и праославна држаа. Она ослободи Србија и Бугарија; она поможа на Кара Влашко, Грција и Црна Гора да се ослободат. Она секога јет покроителствуала праославијето и словенството. Ако јет така, то, шчо можит да напраит за нас Русија, кога во македонцките работи сет забркани неколку словенцки и праославни народи? Можит ли она за атар на Бугарија да оскрбит друзите балканцки самостојни праославни држаи, чија

стр. 17

самостојност јет извојуана со руска крв и руски пари, и да напраит тије држаи, да се одвртат од неја кон друзите западно-европејцки држаи, и да се чинат во нивните раци орадија, напраени против Русија? Можит ли Русија со својата политика да оттолкнит от себе балканцките праославни држаи? И шчо добијат она за таја загуба? Благодарноста на Бугарија, можит! Но бугарцката благодарност јет само ден до пладне, а после Бугарите ќе речат, оти тоа го напраи Русија со своји планои да завладит Балканцки Полуостров, спасењето на кој ќе се наоѓат во Англија, и за тоа Бугарите, на место да сет во сојуз со „великата освободителка“, ќе се фрљат во скутоите, или на Англија, или на друзите непријатели на Русија и словенството. Значит, при современата поставка на македонцкото прашајње, није очекуафме за наш атар Русија со своји нео(б)мислени постапоци, да се откажит од нејните интереси на Далекијот Исток, и заједно со тоа да потрпит поразија на Блискијот Исток. Арно ама не било така, како шчо мислеафме није.

И така неуспехо на востаајњето јет јасен, како бел ден. То от самијо зафаток јет постаено на лоша основа: на јет обшче македонско, но јет частично, и имат бугарцка боја. Во него имаат раководна роља само македонските Словени, шчо се викаат Бугари. Интелегенцијата, не само на дружите македонски народности, ами и на самите македонски Словени беше непричастна во управлејњето на комитето. Комитето, како тајна организација, се бојеше да пушти кај себе равноправни членови од друзи народности, от Словени србоманни и гркоманни, или пак и само со србцко и грцко образуајње, от страф, негоите тајни да не станат достојајње на балканските држаици. Организацијата беше и јет завијена во тајна, така да долните нејни членови сет слепи орадија за исполнуајње

стр. 18

само на работи, диктуани од горни сообразуајња и интерес. Тија сообразуајња сет само достојајње на неколцина, туку речи, самозванци, или случајно испливели на поврхнината Македонци. Тије луѓе сет вршителите на судбините на Македонија. Нивната дејателност не подлежит на критика. Ако се осмелит некој да критикуат дејателноста на таквија лица, се решаат да погинат од организацијата. И таква организација се кажуат идеална! Разбирам, оти не сите членови можат да знајат сите работи. Но, ако и имат ограничејња, то ограниченијата требит да бидат разумни. Во организацијата требит да бидат сосредоточени најдобрите интелигентни сили во Македонија. Требит да имат луѓе, који шчо можат по широко да погледат на прашајњето и да измерат безпристрастно и без увлечејња резултатите на секој једен рачкор на комитетските работи.

Имаат ли нешто подобно во организацијата? Који сет во Бугарија главните предстаители на организацијата? – Татарчев и Матов.

Можит да бидит, оти и једнијо и другијо сет луѓе со висок патриотизм и знајајње на положејњето во Македонија.

Но тије сет приврженци на крајни мери, без да гледаат на политичното положеење. После, како се видит, они мислат за единствено праилна гледна точка на прашајњето за народноста на македонцките Словени – бугарцката; а можит, си мислат, оти прашајњето за народноста на Македонците јет второстепено и ќе се разјаснит лесно со ослободуајњето на Македонија. Но они требит да гледаат во биднината дејствителноста, а не то, шчо им се аресуат.

И сите друзи раководци, како Радев, Станишев, Карајовов и пр. и пр., сет од истата категорија. Тије си мислеа, доста јет једно зајавуајње, оти Македонија ќе бидит за Македонците.

стр. 19

Комитетот можит да се пофалит и со поумерени раководци, но и тије мислеа, оти спасејњето на Македонија јет само во дуовното јединејње па и господствуајње на Бугарите во Македонија.

Можит он да се пофалит и со луѓе, који шчо сакаа дуовно да се отделат Македонците од Бугарите.

Но тије луѓе или се ограничија со издаајњето на неколку книжки на македонски јазик, или пак се ограничија со зборуајње македонски дома, или со своите земјаци.

И така бугарцката боја на движејњето јет главната причина на неуспеот.

Ако јет така, то шчо се барат од македонцката интелигенција, за да се олеснат нестреките за Македонците от сегашната нестрекна авантура?

Првото нешчо, које шчо се барат од нас јет: да знаеме нуждите наши и на нашијо народ.

Не еднаш на митинзите во Софија и друзите градишча се имаат приимано резољуции со изложеење на нуждите на Македонците. Но тије резољуции се имаат приимано во Бугарија, под влијајњето на бугарцкото общество и от македонцката емиграција во Бугарија. На тије митинзи не беше предстаен сијот македонско-словенски народ со негоата ин-

телегенција, за тоа резољуцијите беа и не полни и једностранни.

Македонцкијо народ не толку се нуждаат, барем сега за сега, во официален јазик на болшинството, во генерал-губернатор од народноста со болшинство и во слободна преса, колку: во устраниување или парализување дејателноста на националните и религјозни пропаганди; во устраниувањето на враждувањето меѓу приврженците на разните национални и религјозни пропаганди; во устраниувањето на тоа недоверје и обособеност, која јет сега меѓу македонската интелегенција, воспитана во разни државици балкански и служат на религјозно-националните пропаганди во Македонија; во официално

стр. 20

признавање на македонската народност и во внесување во нифузите и дружите официјални документи на лица од словенски произлез од Македонија името „Македонец“; се нуждаат во земелен надел, како што беа селаните наделени со земја при отмената на крепостничеството во Русија, Галиција и др. страни. Тука идат и цел ред дружи реформи, во кои флизаат и тија, што беа изработени од рускијо и австроунгарски посланици во Стамбул и беа приемени од Н. И. В. Султано.

Задаката на македонската интелегенција от сега на тамо ќе требит да бидит да се одделат нагледно за сите: и за самите Македонци, и за Турција, и за Балканските држави, и за великите сили, интересите на Македонците од интересите на дружите балкански држави и народи, и да се изучат подробно сите прашајња врзани со избавувањето на нашијо народ и нашата таткоина от сегашното големо бедствије, и со процветавањето на нашијо народ во дуовен и материален однос.

Таја задача јет многу тешка и требуат големи заједнични усилија. За тоа изучувањето на таја задача и исполнувањето нејно бараат учество во неја от сите македонски Словени, без разлика на верцка или национална боја. За тоа македонската интелегенција требит да престанит да се односит

меѓу себе со недоверуајње. От пропагандите, во кои служит, ќе требит да барат слободија, да се наоѓат во постојано сносвајње со интелегенцијата и општеството од другите пропаганди. Во слободните балкански држави, од време на време, македонската интелегенција без разлика на пропаганди, требит да устројуваат своји македонски собири, на кои ќе се разгледуваат и решаваат прашајња за духовното и национално процветуајње на Македонците. Македонската интелегенција секогаш, кога јет надвор од своите официјални работи, требит да зборуваат меѓу себе на централното македонско наречје (велешко-при-

стр. 21

лепско-битолско-охридско), које ќе требит да се воведат во сите религиозни и национални пропаганди и турските сколији, како задолжителен предмет. Тоа наречје имат да бидат литературен јазик на Македонците.

Ако религиозните и национални пропаганди не посакаат да воведат нашијо јазик во своите сколији, се разбираат, оти само тамо, каде живејат Словени, и ако забрануваат на своите учители и попи да другаруваат со македонската интелегенција и општество од другите пропаганди, то тогаш македонската интелегенција и народ, без разлика на пропаганди, требит да му изнајдат пат, со кој што ќе можат да се накажат таја пропаганда. Ако таја пропаганда се воспользуваат со музавирлуци против нејните непријатели, то интелегенцијата требит, да објаснат на народо недостојнијо образ на работејње на таја пропаганда, и да го повикат, сам да си бранит животните своји интереси. Ако народнијо протест во верските и сколијски работи, во кои требит општините да се признајат слободни, се покажат од заинтересуваната пропаганда, како бунт со државна боја и се барат државни мери против бунтовниците, то народо и интелегенцијата требит да се обрнат до консулите, како до третијски судији.

Ако неколку, или сите пропаганди се воспротиват за тија наши барајња и настојуваат, во сколијите и црквите да

се изучаваат и поминуваат само јазиците на пропагандите, то да се пријмат общи и енергични мери против сите и религиозни и национални пропаганди во Македонија.

Слободијата на совеста јет признаена насекаде; она јет и ќе бидит признаана и кај нас. Експлуатацијата со таја слободија се преследуат на секаде и требит да бидит преследуана и кај нас. Језуитите сет истерани, туку речи, от сите европејцки земји, за тоа шчо екс-

стр. 22

плуатираа со народната совест. Црковните ордени во Франција сет ограничени во сколијцките работи, оти со ниф злоупотребуваат. Шчо јет било на секаде во Европа, можит да бидит и кај нас, во Македонија.

Секој ќе имат прао да исповедуат и мусуљманство и рисјанство во трите главни форми: праославије, католичество и протестанство. Религиозните потребности и убедијња сет за сите неприкосноени. Но религијата никак не требит да бидит средство за престапни политични и национални цели, како шчо јет сега во Македонија.

Ако разгледаме сега распространените во Македонија религиозни пропаганди, то тамо ќе најме религиозните пропаганди во коеќето случаји да служат како орадије за национални и политически цели.

Протестанството и католичеството во Македонија имаат само религиозни цели, оти представителите на тија пропаганди со уважејње се односуат до сите и нај дробни национални особнини на сите македонцки националности.

Ето зашчо никој немаат прао да се ополчит против работата на тија пропаганди.

Праославијето, нај старата, нај распространената и основната религија на сите македонцки народности, за сожаљуајње, сосим изгубило од видот својата главна целја да сејит братство меѓу народите, да облагородуат срцата на верните. На место тије благородни задаки праославијето сејит само раздор и ненавист. Оно јет сега само нај главното средство

во раците на разни пропаганди со чисто национални и политични задаки. Праославијето во Македонија сега јет до толку искажено, шчо и не можит да бидит реч, за една праославна црква, – сега тамо имат 3 цркви, но не православни, а: грчка, бугарцка и србцка. Зашчо тоа да бидит така? Зар црквата не требит да бидит: Едина, Соборна, Вселенцка и Апостолцка?

стр. 23

– Да. Црквата требит да бидит имено Едина и Соборна, а не србска, грчка и бугарцка. Црквата кај нас си изгубила својата главна целја, за то македонцката интелигенција и народо имаат полно прао да употребат сите своји сили да лишат црквата во Македонија от чисто национални цели и да ѝ поврнат тија цели, који шчо ѝ запоедал неј нејнијот Божествен Осноач: да проповедуат евангелието на сите јазици т.е. на сите народи на нивните јазици.

Ако религиозните пропаганди се постарајат да побркаат на здружуајњето на македонцката интелигенција и македонцкијо народ меѓу себе, то прво нешто, које ќе се потребат, тоа јет, да се образуат во Македонија: Едина, Соборна и Апостолцка црква т.е. да се возстаноит Охридцката архиепископија, која шчо ќе бидит „архиепископија всеја Македонији“.

Религиозните пропаганди можат да имаат нешто против здружуајњето на македонцката интелигенција и народ само по национални соображуајња. Ако јет така, то природно јет, оти, со барајњето црковна реформа, ќе се сојединит и барајње сколијцка реформа т.е. архиепископијата ќе земит во свои раци сколијцката работа, и ќе се сообразуат во неја со народноста на својата паства: во грцките епархији и парохии ќе се учит во сколијата, и ќе се служат, во црквата на грчки јазик; во влашките – на влашки; во словенцките – на македонцки.

Тогај сите национални и религиозни пропаганди, који шчо цепаја народо на разни групи, непријателцки една кон

друга, ќе се отстранат и ќе настапит мир за народо, за Македонија, за Турција и за Европа.

И вистина, двај ли имат нешто по арно од вакво свршување на македонската криза: за народот то јет арно, оти ќе се ослободит и од интригантите од разни народности, и ќе се откажит од разни поддупувања, који што го одвлекуваат од негоите мирни работи: црквата

стр. 24

ке примирит безосновната вражда меѓу разните народности.

Таков исход на кризава јет нешто нај арно и за Турција. Турцките дипломати се лажат многу, ако мислат, оти ќе сочуваат Турција во Европа поеќе ако се придржуат до политиката: *divide et impera*. До кога имат во Македонија почва за национални пропаганди, до кога не се отстранат причините, чуждите држаи да имаат во Македонија поеќе влијање от самата Турција, до тогај Турција само ќе расходуат на Македонија, а не ќе имат од неја никаква полза, до тогај секоја минута ќе требит да се бојит да не изгубит Македонија; а ако се признаит официално, оти во Македонија немаат неколку словенски народности, ами имат само једна одделна, ни бугарцка, ни србцка, и ако се одделит Македонија во самостојна архиепископија, наједнаш Турција ќе се ослободит од набркувањето во македонските работи от сите 3 саседни држаи.

Нашите национални интереси, диктуваат на македонската интелегенција и на македонскијо народ, да се помогит на Турција да излезит од затруднителното положение во које ја кладеа религиозните и национални пропаганди во Македонија и држаите, заинтересуани во ниф. Нам не ни требит присојединување до Бугарија, ни до Србија, ни до Грција. Целоста на Турција за нас јет по важна, от колку за Русија и Западна Европа. Турција јет страната, што се наоѓат во нај арно географично положение. Турцкото подданство и сочувувањето на целоста на Турција ни даат прао на Македонците да се ползуаме низ цела Турција со прао граѓанство. А тоа прао можит да ни даит голема материална полза. Ето зашто маке-

донцката интелигенција, ако изучит подробно својите интереси то на прво место требит, да постаит и за себе, и за својо народ: со сите своји морални сили да сочуат целоста на Турција. Во замена на тоа, није

стр. 25

ке имаме лице и прао, да се надејаме од нашијо великодушен господар, да добијеме полна автономија во црковното и сколијско дело и полна равноправност пред законом и во местната самоупраа во Македонија. Таква самоупраа никак не јет опасна за целоста на Турција. Напротив она ќе уредит односите меѓу македонските народи во вечни времијња.

И така усилијата на македонската интелигенција и народо требит да се обрнат на националното сојединуајње на македонските Словени во једно цело и на сојединуајњето интересите на сите македонски народи. Националното и религиозно непријателствуајње требит да станит само једен жалостен спомин. Солидарната работа на македонските народности требит да се обрнит кон сочувуајњето на целоста на Турција. Во замена на тоа, Турција ќе раширит праините на сите македонски народности пред законом и во административното управуајње, и ќе покроителствуат на националното развитје на сите македонски народности.

Таква мирна програма на Македонците ќе стретит поддршка и одобрејње у великите сили, заинтересуани со сочувуајњето на целоста на Турцко. Великите сили ќе помогнат на Турција да се оддалечат сите неправии за македонските народности од националните и верцки пропаганди и да се обезбечит нивното самостојно сашчествуајње и развијајње.

Малечките балкански држаици, који шчо сет заинтересуани и поддржуат пропагандите, на прво време ќе се расрдат на Императорцкото султанцко праителство за тоа, шчо пресече вековните привилегји, по ќе поминит време и они ќе се примират со устраниејњето на пропагандите, оти тоа устраниејње, ќе бидит во нивна полза: ќе престанат да прајкаат во

Македонија секоја година својите милиони франкои, от који за ниф никога не јет имало, и не ќе имат никаква полза.

стр. 26

Тије милиони не само сет пропадали до сега без полза, но и имаат поддржуано непријателство меѓу балканцките држаи, кога тије по својата географска близост и једнакви интереси, требит, една со друга да помагаат заједничното економско развивајње.

По горе, кога зборуаф јас за неуспео на востаајњето, јас рекоф, оти неуспео се должит на частичноста негоа. Јас зборуаф, оти кога се праит востаајње од името и во полза на сите македонски народности, тогај на тоа требит да се имат полномоќност и учестије на сите народности во организацијата.

Сега, кога зборуам јас за истеруајњето на пропагандите од Македонија, за примируајњето и објединуајњето на македонската интелигенција и народности, можит некој да си помислит, оти тоа објединуајње ќе ни помогит да се подигнит једно обшчо востаајње, које шчо ќе имат по голем успеф. Ќе погрешит, кој ќе напраит такво закључуајње.

Јас ушче по горе рекоф, оти није сме заинтересуани во целостта на Турцко. И вистина, каква полза за нас од присојединуајњето со Бугарија, или Србија, или Грција? Тије држаи сет по културни од нас, а како таквија само тије ќе имаат полза од присојединуајњето кон ниф Македонија. После таквоа присојединуајње на цела Македонија до једна од балканцките држаици не јет возможно – друзите држаици ќе побркаат на него. Возможен јет дележот на Македонија меѓу малите држаици, или окупирајњето на Македонија од Австрија. Но можит ли да бидит по голема нестрекa за Македонците од раздељуајњето или окупацијата?

Малечките држаици балкански без церемонија ќе земат во своји раци сите дооди од завоєваните части на Македонија, а Македонците ќе се обрнат во просјаци откако си загубат првен својите национални особини.

стр. 27

Можит да се предречит, каква ќе бидит судбата на Македонија под Австро-Унгарија: Босна и Ерцеговина јасно ни покажуваат, оти не ќе поминат и 10 години од австријцката окупација, како ќе зафатат Македонците без разлика на вера и народност да си оставуат својите катои и да се иселуат.

А и присојединуајњето до једна од балканцките државици, шчо не јет никој пат возможно, ни делејњето, ни окупацијата, не сет возможны без револуција од натре. И имаат ли смисла тије револуцији, кога ни обезпечит Н. И. В. Султано националното и религиозното сашчествуајње и ни гарантират равноправност пред законом и во областната самоупраа со Турците? А се имаат основајња да се мислит, оти Императорцкото праителство јет исполнено со добри намерејња за својите македонски народности. Историјата помагат на секој народ, да си видит грешките, који шчо имат праено, и да се чуат да не се повторуат. Сегашното востаајње јет многу поучно, како за нас, исто така и за Турците. Јас не можам да допушчам, Турците да не се поучат од него: јасно јет за секој, па и за Турците, оти Турција не можит поеќе да сочуат Македонија, ако продолжаат истата политика кон нас, шчо је водеше до сега. Турција не можит да сочуат таја своја провинција без содејството на местното жителство. Једна војска не јет доста, како шчо не јет доста и доволството на меншеството на населејњето. Турцкото господство во Македонија ќе се сочуат само тогај, ако во неја имат многочислено населејње, које шчо видит својето благосостојајње обезпечено само под власта на Турција. Тоа населејње ќе составуат главнијо оплот на турцките интереси во Македонија. А поддржката на болшинството Турција ќе добијит само, ако се погрижит да воведит во Македонија истинцки реформи, способни дејствително да сочуваат националните и религиозните интереси на

стр. 28

поданиците, нивните граѓански праа и сносно економско сашествуајње. Ако тија потребности на поданиците не се сочуваат, и Турција продолжаат да бидит неискрена во при-лагајњето на реформите, то от тоа ќе пострадат нај многу пак она: 1, она ќе бидит принудена со сила да воведит некоји реформи, 2, ако и после тоа населејњето не бидит оградено во национално-религиозен и економчки однос, то со тоа ќе се восползуваат непријателите на Турцко да напраат во Македонија брканица за да ловат риба во матна вода.

И така првото нешто, које шчо ќе требит Македон-цката интелигенција да се добиват, тоа јет: устранијњето на недоверјето меѓу интелигенцијата со разнo национално и рели-гиозно образуајње, објединуајњето на таја интелигенција, как во самата Македонија, така и зад нејните граници; сов-местното обсудуајње обшчите интереси на Македонците; устраниуајњето на национално-религиозната мрзња; воспитај-њето на македонските Словени во чисто македончки нацио-нален дух; задолжителното изучуајње на македонскијо јазик и слоесност во стредноучебните заведејња во градоите со словенцко населејње; обучејњето во селцките сколији со сло-венцко населејње на македончки јазик. Во словенцките села во црквата словенцко богослужејње. Ако тија барајња стрет-тат отпор од некоја от пропагандите, то да се молит турцко-то праителство и Големите Сили, да се отдалечат од Македо-нија деморализујуките пропаганди, да се востаноит Охрид-цката архиепископија, во раците на која да преминит црков-но-сколијцкото дело за сите рисјанчки народности во Маке-донија.

Друго нешто, које се барат од нас, јет, да се обрниме до нашите брајќа, шчо војуваат во таткоината ни, да сложат оражјето, за да се даит возмoжност на Русија и друзите сили, да земат сите мери, шчо

стр. 29

зависат од ниф, да се удовлетворат сите наши религиозни, национални и економчки интереси.

Јасно ми јет, со какво негодуајње ќе се однесат мнозина кон тоа мое предложејње. Можит, ќе го наречат и предаство. Можит да бидит, да се најдат и љуге, који шчо ќе речат, оти требит да се мавнат от тоја свет лица со такви мисли.

Кој како сакат, нека речит, нека мислит и нека пријимат против мене. Долго кон народот и таткоината ми диктуваат да се искажам во таква смисла. Јас сум једнаш уверен, оти во постапоко ми немаат нишчо предателско: 1, оти мислите, не само на частни лица, како мене, но и на сите Македонци од бојното поле и од Бугарија, и мислите, барајњата и предложејњата на целијо бугарцки народ и бугарцкото праителство, не сет во состојајње, да изменат погледите на Големите Сили и Русија на нуждите на македонскијо народ; 2, сите усила по натамо одвај ли ќе изменат поведејњето на државите во нашето прашајње. Нај много, шчо можит да бидит, тоа јет – европејцка конференција; но таја конференција не можит да се зафатит по рано от пролетта; и то, тогај ќе се зафатит само, ако востаајњето тогај бидит по силно от сегашното. Но можит ли да се предвидит одот на востаајњето? Пак и да се допушчит, оти востаајњето тогај ќе бидит, и по силно от сега, и ќе принудит Европа, да се повикат европејцка конференција, можит ли некој да предречит, оти решејњата на таја конференција ќе бидат во наша полза? – Одвај ли.

Европејците до сега си имаат напраено непраилен закључок за народноста ка Македонците, и ето зашчо, последните, који носат на својот грб сите тешкотији и нестреки од сегашното востаајње ќе имаат нај малу полза од решејњето на конференцијата. Требит да бидиме слепи, за да не видиме тоа, шчо јет очигледно.

стр. 30

Во конференцијата ќе се земат цел ред мери во полза на македонските народности. Но који сет тије народности? – Турци, Бугари, Срби, Грци, Власи, Арнаути.

Кого требит да бројат на конференцијата: Бугарин, Србин, Грк? Каде јет границата меѓу ниф? Нај после кој ќе заседаат на таја конференција? Кој ќе даат сведејња за македонските народности и нивните потребиности? Зар не јет јасно, како бел ден, оти предстаители од нас немаат да имат, оти ќе решаваат нашите судби, без да нè питат нас, шчо бараме није, а зато, ќе питаат нашите непријатели, који имаат своји држаи и своји дипломати, и који ќе извлечит сета полза од нашата пролиена крв?!

Не брајќа! Никаква конференција не нè спасават. Многу по арно ќе бидит, да се довериме на нај многу заинтересуаните во нашите работи држаи, особено на праославна Русија, која знајит убао нашите нужди, а не да се надејаме во сами себе и во некакви конференцији. Да беше било така лесно и арно созивајњето на конференција, и сега ќе имафме друг способ трактуајње на нашите работи, и наместо Европа да остаит Русија и Австрија да решаваат нашето прашајње, сите европејќки Големи Сили ќе сакаа во него да играат једнаква роља. А шчо пишит англијцкијо министер-председник на кентерберијцкијо архијепископ за политиката на Големи-те Сили во нашите работи: „участјето на сите Сили во разрешејњето на македонското прашајње само можит да задржит, на место да ускорит, неговото разврзуајње. Во даденијо случај нај арно јет иницијативата и нај главната роља да јет во раците на нај заинтересуаните големи држаи, који нај арно знајат нуждите на Македонците“.

– Да, није требит да знајиме, оти од участјето на сијот „концерт“ можит да се очекуат големо неблагозвучје, по малко давлејње на Портата, от колку можит да се очекуат од работите на

стр. 31

двете нај многу заинтересуани држаи. Држаите разно гледаат на прашајњето, а тоа разногласје бркат на једнодушно давлејње на Портата. Можит ли да се мислит, оти на конферен-

цијата ќе имат по големо једногласије, от тоа шчо го видиме сега во постапоците на двете заинтересуани држаи?

Сегашната конференција ќе бидит сосем во друзи условија от тије, во који работеше конференцијата пред последната Руско-турцка војна. Сегашната конференција ќе изиграет само во полза на малите држаици, шчо бараат на есап на Македонците да си осноат и рашират праата на нивните народности. Ако јет така, а инак не можит ни да бидит, то ексик му и конференцијата!

Једно јет така, то немаат смисља и по накашното сопотивуајње. Знаете ли, шчо мисљаат тије, шчо сет за по накашното сопотивуајње? – Једно имаат надеж за набркуајње на Силите; друго, се надејат на конференција; И треко кажуваат, ако не бидит ни једното, ни другото, то ќе напраат Турцко економцки да пропаднит со долгото содржуајње на голема војска. Једнаш се видит, оти двете првни надежи не ќе бидат во наша полза. А треќото ушче по малу. Зашчо ќе питате?

Европа имат интерес, да се сочуат Турцко, ето зашчо, ќе му даваат средства, за да се сочуат. А кој ќе ѝ плајкат тије пари и процентите од ниф? – Пак није. Но да предположиме, оти турцкото економцко разоруајње не ќе се отразит на нас. Но не јет ли јасно, оти, ако Турцко ослабнит економцки, није ќе ослабниме во неколку пати поеќе? Не знаеме ли није, оти сето време, до кога ќе се продолжаат борбата со четите, турцкијо аскер ќе грабит, ќе насилуат и ќе праит секакви друзи пакости на населејњето? Народо

стр. 32

не ќе можит да вршит својата работа, а од друга страна, ќе требит да ранит гладната турцка војска и четите?

Борбата имат, не толку национален, колку религиозен характер. Како та јет опустошительна, во неколку пати поеќе од обичната војна! Тоа опустошејње имат смисља, ако се имат надеж на успеф. Сијот надеж наш јет на европејцко набркуајње. Но јасно јет, оти такво набркуајње немаат да последуат. Није мислиме, оти Европа ќе се сожалит над мирното

населејње, и заради него ќе се набркат во нашите работи. Но имено нашите есапи не даваат на Европејците можност да се претечат на помоќ на мирното населејње. Европејците кажуваат, оти не можат да напраат ништо, оти секоја мера од Европа, комитето ќе приимит за пооструајње на негоата агитација.

Значит, до тогај, до кога ќе се продолжит движењето, није не можеме да очекуаме дејствително набркуајње во нашите работи, и до тогај нашијот народ ќе бидит принуден да трпит нај големи бесполезни и бесмислени нестрекки.

Во таков случај имат ли смисља по накашната борба? – По моето мнежње немаат. Није немаме излишни народни сили, за да ѝ принесеме на жртва за бугарцките, србцки и грцки интереси, оти сегашната борба јет само во туѓа полза. Нашите народни сили сет нужни и за културна борба.

Да допушчиме и противното, оти сегашната борба нај после ќе принудит Европа да се набркат во турцките работи и да принудит Турцко да даит равноправност на македонцките народи. Дали није Македонците (Словените) во таков случај ќе можеме да се поздраиме со успеф? Мисљам не. Равноправноста ќе бидит за сите народи, па и за Турците, Грците и пр. и пр. Значит, нашата крв се проливала за праата на тија народности, који шчо, или си седеа мирно во време на

стр. 33

борбата, или беа против нас. Малу јет тоа, шчо није проливафме крвта на нашијот народ за туѓите, па и за интересите на нашите непријатели, но со нашата крв и разорејње, ќе се восползуваат нашите непријатели от слободните држаици за да продолжаваат со својите религиозни и национални пропаганди да нè дељат на протиоположни и непријатељцки лагери: Срби, Грци и Бугари.

После борбата на бојното поле, ќе настапит време да се бориме на културна почва, и во тоа време, наместо да имаме можност, да се ползуаме со плодоите на пролијената крв и да преуспеваме културно, није и тогај, како и сега, ќе

требит да помагаме во наша вреда, то србцките, то грцките, то бугарцките интереси.

При таква национална раздвојеност, и при полното економско разоруајње безсмислени ќе станат секакви конкуренции, набркуајња и реформи, оти сите ќе водат кон једен дележ на Македонија.

По сите тија сообразуајња, како и по полната убеденост во тоа, оти, не само бесполезно и невозможно јет по накашното успешно сопротивуајње, јас мислам, оти наш долг јет да замолиме македонцката интелигенција, која имат влијајње на сегашното движејње, да обрнит својот поглед на сериозноста на положејњето, да измислит патот и сите средства, колку се можит по скоро, за да се искажит полно доверје кон постапоците на заинтересуаните Големи Сили во полза на Македонците, и откако ќе им дајит обекајње, да прекинит по накашната борба, да ѝ замолит да се помогнит, морално и материјално на пострадааното населејње да се попраит; да замолит, да се воведат сите предложени реформи и тија, који шчо ќе најдат силите за нужно, како раширејње на изработенијо проект; да се отстранат пропагандите и востаноит Охридцката архиепископија со црковно-сколијцка автономија, амнастија на емигрантите

стр. 34

и сите четници, признајње на Словените во Македонија за одделна народност: Македонци, и внесуајње на тоа име во официалните книги и пр.

Со полното прекратуајње на востајњето, ќе се установат меѓу нас и Турците односи, који одговараат на интересите, и наши, и нивни. Тогај ќе се имат можност да се видит, оти нашите интереси со нивните така сет сплетени, шчо, со загубуајњето на једните, губат и другите, а сета полза извлекуваат од нашето непријателствуајње треки, ќе се речит, малите балканцки држаи. Тоа се видит особено јасно од можните последици на востаајњето, који за наша и турцка стрека

не последуваа. Зборот ми јет за делејњето на Македонија меѓу малите балкански држаици.

Востаајњето се дигна и разори, и нас, и турцката држаа. Вредата од него, и за нас, и за Турција јет громадна, но па по мала отколку, шчо можеше да бидит. Стреќа и за нас и за Турција јет, шчо меѓу Бугарија и Србија немаше никакво согласуајње по македонцкото прашајње. А такво согласуајње немаше, зашчо Бугарија мислеше да присојединит до себе цела Македонија сама без помоќ на другите саседни и големите држаи. Бугарија се излажа во расчето. Во тоа се состоит нашата и стреќата на Турцко. Бугарија до сегашното востаајње немаше политички опит за решејњето на македонцкото прашајње, ето зашчо, сите маневри да се решит оно излегоа јалови. Бугарија до сега не знајеше, оти решејњето на македонцкото прашајње не јет искључително во Софија, ами колку во Софија, толку и во Белград т. е. во согласуајњето меѓу Софија и Белград. Тоа согласуајње до сега се бројеше за државна измена, но от сега, от како си испитаа бугарцките дипломати сето безсилије, и при нај големите своји усилија сами да решат македонцкото прашајње, ќе се најдит цел ред бугарцки дипломати, који

стр. 35

ќе погледат на тоа согласуајње, како на неизбежно зло. Сегашнијот политичен опит да беше бил у Бугарите по напред, ќе се пристапеше, прво до раздељуајњето на сферите на влијајњето во Македонија меѓу Срби и Бугари, а после во време на востаајњето, србцките и бугарцките војски ќе навлезеа во Македонија. Таков ќе бидеше излезот на востаајњето при по голем опит меѓу бугарцките дипломати.

За наша стреќа, тоа пат није се избаифме од дележот на таткоината ни и Турцко от загубуајњето на једна от прекрасните своји провинции.

Востаајњето не донесе делејњето на Македонија: тоа јет положителнијот резултат од него. Но тоа делејње, стреќно јет избегнато само от случајната неопитност на нашите

непријатели. Делејњето ни грозит уште поеќе во бидно време от по големата опитност на нашите непријатели: Бугарија можит да заклучит со Србија догоор за разделејње сферите на влијајњето во Македонија. Такво разделејње на сфери на влијајњето неминуемо ќе донесит дележ на Македонија, ето зашто, једен од нај главните долгои на македонцката интелигенција јет, да се отстранат једнаш на секога од Македонија бугарцката и србцка пропаганди, да се оснуат во Македонија свој дуовен центр за Македонците и тоја центр, како и самите Македонци, да немаат никакво зимајње даајње со соседните балканцки држаи и народи. Во таја мера се состојит претворакајњето на дележот на Македонија и сочувуајњето на таја провинција за Турцко. От тука јет јасно, оти арно сознаните интереси на Турците и Македонците им диктуваат, не да трошат нивните сили во меѓуусобна борба во полза на обшчите нивни непријатели, ами да си подадат једен на друг рака, и да отстранат сите фактои, шчо бркаат на нивните пријателцки односи и обшчи интереси.

стр. 36

Со прекратејњето на востаајњето ќе зафатит во Македонија мирна културна работа. Она ќе требит од нас устаноуајње арни односи кон сите народности, шчо насељаваат Македонија. Нашата интелигенција до сега не можа да устаноит нај желателните односи меѓу нас и другите македонцки народности. Тоа отчасти не зависеше од неја. Така, односите на нашијот народ кон Турците и мусуљманите у опште поеќе јет заисел от последните, отколку од нас: ако мусуљманите гледаа на рисјаните, како на љуге рамни ним, то немаат сомнејње, оти не само ќе бидеа нај арни односите меѓу рисјани и мусуљмани, ами можит, и да немаше востаајње. За сожаљуајње; мусуљманите и до последно време не можаа да се ослободат от својо стар предрасудок, да гледаат на рисјаните, како на по долна раса од ниф. Ќе се надејаме, оти турцкото праителство и турцката интелигенција ќе се уверат во сета вреда, шчо причинуат подобен предрасудок, и ќе се постараат да го

искоренат, и со тоа ќе попраат односите меѓу рисјаните и мусулманите.

Добрите односи меѓу Грците и нас Македонците (Словените) пак поеќе зависат од првите, од колку од нас. За да се попраат тије, Грците ќе требит да се откажат од својата „мегали идеја“ и да признаат праото на сашчествуајње и на македонската народност редом со грцката во Македонија. Особено патриархијата, како установа вселенска, требит да престанит да постапуат, како установа со грчки карактер. Она требит свето да чуат праата на сите рисјани, а не да пожртвуваат праата на једни во полза на другите. Особено јет нужно, патриархијата свето да чуат праото на националното сашчествуајње на сета своја паства. Тогај ќе се избегнит конфликтот меѓу Грците и Македонците, оти последните не бараат, тије, шчо зборуваат грчки, да имаат во своите цркви старо-македонски јазик, а во

стр. 37

сколијите сегашнијот македонски јазик, ами тоа се барат само за тије, шчо зборуваат македонски. Ако пак патриархијата продолжит преследуајњето на македонскијот јазик меѓу Македонците, и место него пропагандираат грчкијо јазик, со тоа ќе натерат Македонците да гледаат на неја, како на орадије на грцката национална пропаганда. Во таков случај, и Грците и патриархијата ќе ни се објаат за непријатели на нашата народност, и наш свет долг ќе ни бидит, да одбиеме сите грчки напади на нашата народност. За таја борба меѓу рисјани није сваѓаме от себе одгоорноста на Грците и патриархијата, оти није во тоја случај не нападаме, ами се браниме од чужди покушејња.

Нај арни можат и требит да ни бидат односите со Властите. Нашите интереси никаде не се престреќаат со влашките. Власите поеќе живејат во градоите, и сет трговци, а није поеќе сме во селата, и сме селцки стопани. Тије од Власите, шчо живејат во селата, се занимаваат со овчарство.

Власите и нашијо народ се разликуваат по јазик, носија, характер, така да никој пат Власите не можат да претендираат на наши села, исто така, никој пат није не сме кажуале, оти влашките села сет наши. Меѓу нас и Власите немаат никаква историјска недоразберија. Власите никој пат не сет имале никаква власт над нас, и никој пат не ни се сториле никаква пакост. Исто така и они немаат нишчо патено од нас. На опаку, уште от стредните векои меѓу нас и Власите јет имало секој пат согласје. На таква почва можит да се развијит најсрдечна дружба меѓу нас и Власите. Таја дружба требит да пушчит глабоки корени меѓу двата братцки народи, за да им даит возмoжност, рака за рака да врват по тешкијо пат на културнијот прогрес.

стр. 38

Једно се устаноат праилни односи меѓу нас и друзите македонци: рисјанцки и мусуљманцки народности, једно се признајит нашата народност от праитељството на Н. Ц. В. Султано, се внесит во нофузите името Македонец, се направат првите постапоци за нашето национално и религиозно ослободуајње от пропагандите и се воведат политичните преобразуајња, предвидени од рефоматорцките сили, једно се пријимат мери за економцкото попрауајње на нашите селцки стопани, па и до воведуајњето на сите тије подобруајња во нашето национално-религиозно и економцко жиуајње, није – македонцката интелегенција ќе требит да напраиме уште једно, а то ќе бидит и најважното: да приложиме сите своји физически, интелектуални и морални сили на нашето национално возродуајње.

Последното востаајње ни покажа, оти тоја пат, по којшчо одефме, сега јет погрешен и опасен. Тој требаше многу жртви, а дааше малу полза. Револуцијата нè компрометира пред нашето праитељство и не нè исстаи во добра боја пред европејцкијот свет. Но во сè тоа није сме малу криви. Одједна страна нè поддупуваа кон востаајње; од друга – није сме

млад народ и се увлечефме со једна нездрела предпријимачка. Како младите љуге; који предпочитаат во работејњето скокои, на место постепено, но постојано работејње во једен исти праец, и младите народи предпочитаваат скокоите пред постојаната упорна работа во једен исти праец. Досегашното наше работејње, особено востајњето беше неомислена младенческа работа, но они ни се опростуваат, једно, зашто до сега није бефме млад народ, кој шчо одвај се проникнуат со својето национално самосознајње, а друго, зашто до сега, не живејки како одделна национално-религиозна једеница, се наоѓафме под влијајњето на разни национални и религиозни пропаганди.

стр. 39

Но тоа шчо ни се прошчааше до сега, не можит да ни се опростит за однапред.

Сега није не можиме поеќе да гледаме на себе и својо народ, како на једен младенчески народ без политичен опит. Није поминафме во својето историјцко развијајње веќе важни стадији, који можат да состаат епоха во историјата на кој и да бидит народ. А ноата епоха налагат на нас ноа требност, – културно работејње.

До сега работеше народот со интелигенцијата задружно, но работејњето беше распределено не једнакво: народот се јавуаше исполнуач на планоите на интелигенцијата, кога последната не праеше нишчо поеќе от состауајње планои или организуајње на револуционо движејње. Организаторската работа јет пак работа, но не можит да се речит да јет от тешките. Подготвувајњето за револуција јет работа, која, можит, требит нервно работејње, но тоа работејње не јет толку мачно и толку ценено, колку си мислат револуционерите – младата наша интелигенција. Подготвуајњето на једно востаајње се продолжаат 5–10 години и после сите забркани во него, или умираат, или пак, ако останат живи, требит да останат без нишчо, и да си изберат некоја друга работа, која ќе требит да зафатат од ноо, и за која, можит, и не сет сосим

приготвени. Организаторската работа не јет толку мачна и за тоа, шчо, обично, организаторите често, мислејќи, оти нивнијот жиот јет по важен од жиотот на сељаните, подстау-ат на нај мачните работи простите работници, или народот. За тоа организаторската работа од једна страна јет работа за једен чоек, шчо предпочитат временото напрегуајње на сили-те пред постојанијот упорен и мачен труд, од друга страна, о-на јет и безнравствена, зашчо, при неа, не чоек се жртвуат во полза на обшчеството, на народот свој, или на чоешчината, а

стр. 40

со народот праит опити за својите фантастични планои. Македонцка интелегенцијо!

Време јет да се помислит, да јет грешно да се праит опит со туѓи чоешки жиоти за нашите фантастични планои.

Но со тоа јас не сакам да кажам, није да престанеме да идеализираме и да живејеме со народни идеали. Не! Није не можиме да живуаме без идеали: само нашите идеали от сега ќе требит да бидат по чисти от понапредните. От сега није ќе требит со нашата патриотична работа да икупиме нашите греои пред нашијо народ. От сега није ќе требит да се жртву-аме за негоите интереси и со тоа да му отплатиме за негоата вера во нас и за негоото послушно и точно исполнуајње пла-ноите на организацијата. Како можит нашата интелегенција да се одолжит пред нашијо народ за дадените од него жртви? На тоа прашајње јас одгоориф, кога зборуаф по горе за бор-бата со пропагандите и за постаајње на нашијо народ во доб-ри односи, кон сите македонцки народности.

Но главно, како шчо напомнимф пак по горе, ќе се по-можит на нашијот народ со културно работајње, а нај поеќе со просветуајњето.

Науката и литературата сет нај важнијот фактор во развијајњето на једен народ, како народ. По степената на раз-вијајњето на науката и литературата у једен народ се мерит негоата култура и по ниф се дељат народите: на културни и не културни; културните народи владејат, а не културните

робуваат. Само со знајајње и просветејње, само со културна работа ќе можит нашата интелигенција да попраит и искупит својите грешки пред нашијот народ.

Ќе речат некоји, оти културната работа јет возможна само кога имат политична слободија; без неја она јет не возможна. – Вистина во таја забелешка имат једен дел истина, но само једен дел. Главното

стр. 41

условје за културна работа не јет полната политична слободија, а моралната воспитаност на народот и негоата интелигенција, сознајњето на нравствен долг пред народот у секој член от тоја народ. Полната политична слободија не чинит за нишчо, ако једен чоек не сознаат, оти негоијот чоечки долг, негоијот долг пред својата таткоина и својот народ јет: труд, труд и пак труд. Слободијата чинит само за ползуајње од резултатите на својот труд, но не толку за самијот труд. А за да можит чоек да се ползуат од резултатите на својот труд, требит прво да се потрудит. Да работит и да се трудит можит чоек и при по стеснени политични условија.

За да си очистиме совеста пред народот наш за дадените од него жртви, требит, значит, да се зафатиме за културна работа. А при тоа да цениме својето работејње, не по надворешнијот негов вид, а по негоата ценост, а цената на трудот се мерит со потребните за него сили. Ако гледаме така на трудот, и ако искрено сакаме да се одолжиме пред нашијот народ, то не ќе се извинуаме да немаат почва за културно работејње. Почва за него имат, но немаат сакајње. При сакајњето, ако не ќе можиме да печатиме много работи на нашијот јазик; то зато нашата интелигенција ќе можит да послужи, како жива народна енциклопедија, во која ќе се имаат точни и проверени сведејња по сите оддели на науката и литературата.

Но точни и проверени сведејња се добијаат при многогодишно упорно работејње, и то кога се работит со сознаајње, да се исполнуат со работејњото долгот кон таткоината и

својот народ. А таквоа многгодишно упорно работејње јет по полезно, по мачно и по нравствено од револуционото. Оно јет и по разумно. Ползата за народот од научното работејње на нашата интелигенција, ќе се видит от тоа, шчо нашијот народ сам со своји очи ќе можит да погледат на себе

стр. 42

и на дружите народи, ќе изучит својите и туѓите достоинства и недостатоци. Једен просветен народ можит да се срамнит со једен умен чоек; за тоа, наш долг јет, да приложиме сите своји сили, со својето работејње да просветиме нашијот народ.

Културното работејње јет по мачно од револуционото, зашчо првото јет умствено, а второто поеќе физическо. За илустрација земете изучаајњето на класическите и нои јазици и кореспонденцијата на комитетот или распределејњето на четите. Револуционата дејателност јет времена и разрушајушча, а не вечна, созидајушча. А културнијот чоек, за да имат прао да се наричат таков, требит да созидат, а не да рушит. За да бидит здајњето здрао, требит да му бидит темељот убав. За тоа чоек не требит, само за олеснуајње на својата работа, отрицателно да се однесуат кон много науки мачни, како старите јазици, но шчо составуваат основајњето на много положителни сведејња и науки. Целјата да се добијат положителни сведејња от сите оддели на науката, не само за нас лично, а како членои народни, ќе требит да застаит секого од нас да посветит сите своји сили, сето својо слободно време за изучајње на сите тија науки, шчо сет нај нужни за нашијот народ и шчо требаат нај многу работа, зашчо за по лесните секој пат ќе се најдат доста охотници. Није, ако сакаме да имаме чиста совест пред нашијот народ и пред себе, требит да зимаме на себе, за да му поможиме, и нај мачните научни работи, а не да се изгооруаме, избирајки нај лесното, да немаме способности или призвајње за тија науки, шчо требаат нај много труд и сакајње да се работит.

Културното работејње јет по нравствено од револуционото, зашто со првото интелегенцијата се чинит истинцки слуга на својот народ, а со револуцијата она се обрнуат во немилосрден експериментатор.

стр. 43

Нај после културното работејње јет разумно. Интелегенцијата со него разјаснуат нај важните за себе и за народот прашајња. А нај важни сет тија прашајња, шчо сет врзани со народното самосознаајње.

Во последно време није истапифме со барајње политична слободија, без да се запитаме, али сме није дозрели до неја, и али сега тоа ни јет нај нужното? Нашите последни барајња до колку сет праилни, или не, не земам да решаам. За мене јет по важно прашајњето за нашето национално-религиозно и економцко возродуајње; а тоа можит да станит само со изучаајњето на својот народ, прво како одделна јединица, после во врска со друзите македонцки и балканцки народи, и нај после како член на словенцката фамилија народности. Такво изучаајње ќе внесит разумност во нашите односи кон сите упоменати народи.

Ето приближно какво можит да бидит нај главното работејње на македонцката интелегенција за да се попраат сите грешки напраени со последното востаајње.

И така работејњето наше ќе требит да бидит на почва на народното просветејње: мирно, легално, еволуцијно; оно ќе имат за целја, интелегенцијата да бидит истинцка служанка на народот, а не на опаку. Но за да бидит таја служба благодатна, нам ќе ни требит да создадиме народни служители, народна интелегенција, која ќе си посветит сите своји сили на народното благо. Ни требит интелегенција со јасно сознаајње на моралнијот долг на чоеска пред негоата таткоина и негојот народ. Ни требит интелегенција морално и умствено совршена.

Сегашната наша интелегенција требит да посветит сето својо работејње над моралното и умствено усовршуајње

на својот народ и создаајње на једна идеална македонска интелегенција.

стр. 44

Ако тоја долг се сознаит, ако објединуајњето на нашата интелегенција со бугарско, србско и грчко образуајње се достигнит, ако се парализуат работејњето на пропагандите и се успеит, тије сосим да се отстранат од Македонија, ако се устаноат добри односи кон сите македонски народности и се подобрит политичното и материјално состојање на Македонците, то, при сите дадени жртви, ќе можиме крај другото да бидиме доолни од једно: востаајњето ни отвори очите на грешнијот пат, по кој до сега врвифме, по кој ќе врвифме и за однапред, и без востаајњето сами ќе подготвифме почва за дележ; оно ни отвори очите на много наши нужди, који шчо и не ѝ предполагафме по напред.

Дај, Боже, сегашното востаајње да ни послужит како једен урок за нашијот народ, урок за сите нас Македонците, без разлика каде сме се образувале, и како сме се до сега викале. Дај, Боже, сега пролиената крв да послужит како завет меѓу живите, кои сет должни пред таја крв да се заклнат за једна обща културна работа, на полза и стреќа на нашата обща много патена таткоина – Македонија.

Имат ли се нужда од македонски национални научно-литературни другарства?*)

стр. 45

Идејата за образувањето на нашето другарство беше – полно одделувајње на нашите интереси од бугарските. Со него није сакавме да покажеме на Русите, оти у нас во Македонија немаат национален антагонизм и јет возможно за-дружно работејње од сите македонски народности на култур-на почва. Уште повеќе, није сакавме да докажеме на Русите да немаат во Македонија неколку словенски народности а и-мат само једна; да македонските Словени можат сами да раз-рушат таја преграда, што јет постаена меѓу ниф од пропаган-дите и од нивното образувајње во Бугарија, Србија или Грци-ја. Није сакавме да покажеме, оти на прекор на нашето об-разувајње и воспитувајње во разни држави или пропаганди, није предпочитаме сите да напраиме отстапки од своја страна за обшчемакедонските интереси, за да не бидиме орадије во ра-ците на пропагандите и на нивните цели: за да не се стремиме кон соединејње, ни со Бугарија, ни со Србија, ни со Грција.

Но се најдоа меѓу ланските членови лица, који наоѓаат за излишно савместувајњето на таквоа другарство, зашто немало одделна македонска народност во Македонија, а и-мало тамо србска и бугарска, и пошто во Петроград имало бугарско и србско студентски другарства, то немало нужда од македонско.

Пред вид на таја критика за нуждата и целесобраз-носта на нашето овдешно другарство, није сме должни да си дадиме точен отчет за причините, што

*) Прочетено на II-та седница на петроградското Македонско научно-литературно другарство „Св. Климент“ на 28-и септ. 1903 г.

стр. 46

предизвикаа образуајњето негоо. Тоа можит да се напраит, пошто се одгоорит на главните возразуајња на нашите противници, со кои они се мачат да покажат да немаат нужда од одделно македонско другарство, и да јет негоото сформирајње не својевремено.

Нашите противници велат, оти сега не му било времето да се подигаат национални прашајња во Македонија, кога јет зборот за једно сносно сашчествуајње на сите народности. Сега не јет времето да се одделуае од Бугарија, кога она напраила толку жртви за нашето ослободуајње и ќе напраит уште за однапред. Неуместно и неразумно јет да одделуае својите интереси од обшчегугарцките, кога во сојединејњето, а не во расцепејњето јет силата. Ако се подигнит сега прашајњето за националноста на Македонците, то није ќе требит да се врниме назад на 30 и поеќе години. Зар и возможно ли јет сега националното објединуајње на Македонците, кога во Македонија имат многу, а не једна националност, и кога немаат једна одделна македонска словенска нација?

Нај напред требит да се речит, да не јет истина тоа шчо велат, да сега не му било времето да се подигат прашајњето за народноста на Македонците? Со игнорирајњето на тоа прашајње, није не праиме ни једна стапка напред, зашчо, ако го игнорираме није, то не го игнорираат сите, и мали, и големи држаи, осим Бугарија. Није, значит, просто си затварае очите пред непријатната за нас дејствителност. Ако, значит, разгледаме тоа прашајње, није не се врајкаме назад, а одиме напред, сознаајки негоата важност. Вистина со националното прашајње није ќе се занимаае 20-30 години, но кривината за тоа лежит во нашите предшественици, кои не сознаа сета негоа важност, и не го кладоа да здрејит. Да беа

тоа напраиле, немаше зашто није сега да се занимааме со него. Ако прашајњето

стр. 47

за народноста на Македонците имат првостепено значејње за Бугарите, Србите и Грците, и секоја от тије народности го третираат по својому, то зашто и није тоа прашајње да не земиме во своји раци, и да го разгледаме сестрано, и од бугарцко, и од србцко, и грцко гледишче, и критикуајќи сите ниф, да не изработиме македонцко гледишче на нашата народност, а се удовлетворуаме спроти местото, каде сме се училе, или со србцкото, или со бугарцкото, или со грцкото гледишче? Да не си изработиме своје, македонцко гледишче на нашата народност, убедително и спраедливо за сите Македонци, значит, да није не сме во состојајње самостојно, без туѓо влијајње да изучиме сами себе. Јас не можам да допушчам последното и го бројам оскрбно за мене, ето зашто и не се откажуам на прво место да си изработам свој самостојен возглед на прашајњето за мојата народност и таја на мојете сонародници. Значит, од моје гледишче нашето другарство во прашањето за нашата народност не напраи никаква нетактност, и само умажа извесна услуга на дуовните интереси на Македонците.

Сега ќе требит да одгоориме на возразуајњето, да не јет уместно и јет не својевремено да оддељуаме нашите интереси од обшчебугарцките, зашто од једна страна, силата била во сојединејњето, и од друга, Бугарија напраила толку жртви за нашето ослободуајње и ќе напраела и за однапред.

Тоа возразуајње јет многу сложно, затоа ќе требит да се одгоарат на секој дел по одделно.

Прво нешто, шчо можит да се речит, тоа јет, да није не сега се оддељуаме од Бугарија, и со тоа раздробуаме једно создадено цело, но сме одделени и живиме веќе одделно поеќе од 25 години. Друзи нè разделија и создадоа од нас и Бугарите различен жиот, разни потребности, нерамен положај. Друзи и не ни

стр. 48

даваат да се сојединиме. Од македонско гледишче сојединејњето на цела Македонија со Бугарија, или Србија, или Грција не јет желателно, но не јет и страшно. Значит нема зашто да се бориме со него. Но такво сојединејње не ќе допушчат, ни малите балкански, ни големите европејски држави. Значит, није, не сакајќи да бркаме нашите интереси со бугарските, дааме својето согласје и узаконуаме сашествујушчијо ред. Се питат само, али тоа узаконуајње јет во наша полза, зашто кажуваат, оти Бугарија ни направила многу арности, и ќе ни направила уште. Да видиме, што арно сме виделе није до сега од Бугарите?

Бугарите усилија буџетот на екзархијата от појавуајњето на србската пропаганда; со дружи зборои усилија нивната пропаганда и нивните интереси во Македонија. Кладаа о-ни неколку владици, и отворија неколку трговски агентства, поддржаа со пари востаајњето во Македонија и преранија во Бугарија мнозинство обездомени Македонци, избегани во Бугарија. Тије сет арности, што ѝ видефме од Бугарите.

Како ви се чинит: али сет доста? али сет много? али сет поеќе од добрините, што ни ѝ направија Србите? – Ако не бидиме бугарски шовинисти и пристрасно не гледаме на работите, не можиме да не констатираме, оти во Македонија Бугарите не направија за нас Македонците, ништо поеќе од тоа, што направија Србите. Пак и смело можит да се речит, оти направија по малу от Србите. Горе избројените бугарски добрини не сет направиени во полза на самите Македонци, а на интересите на Бугарија во Македонија. За тоа бугарските милиони за Македонија немаат по големо значење од србските за тамо. Бугарите ни кладоа владици во Македонија; имајте на ум, оти тије владици сет во поеќето случаји и во нај важните места Бугари, а не Македонци. Преко владиците Бугарите сакаа да истре-

стр. 49

бат сè, шчо не им јет пријатно, а нај многу црковно-обшчинцката самоупраија. Но таква услуга со србцки владици сакаа да ни окажат и Србите. Шчо сет тије криви, шчо није предпачетофме да сме орадије на Бугарите, на место да сме орадије на Србите? – Бугарите отворија во Македонија трговцки агентства! Но за чији интереси? Се разбират, оти не за македонцки, а за бугарцките. Србите предадоа својите интереси во Македонија на своји консулства и генерални консулства. Ако бугарцките трговцки агентства во Македонија сет благодејајње за нас, то србцките генерални консулства сет ушче по големо. – Бугарите ни поддржале востајњето. И Србите го поддржуваа. Бугарите го поддржуваа поеќе, зашчо нивните интереси тоа го сакаа, а не за атарот наш. Србите го поддржуваа, за да не останат по назад од Бугарите; но да беа србцките интереси така врзани со востајњето, то Србите сто пати ќе објавија до сега војна на Турција, без да чекаат од некаде помоќ, без да гледаат али ќе бидит исходот за ниф благопријатен или не. – Бугарите ранат обездомени Македонци, но истото го праат и Србите.

Тоа јет сета арнотија, шчо ја добифме од Бугарија. Сега да видиме, со шчо заплатифме није за таја арнотија, или колку ни коштуат она?

Ако прегледаме собитијата от последната Руско-турцка војна до сега, ќе видиме, оти секоја арнотија од Бугарија за Македонците не јет нишчо, осим једна компенсација за глупостите, шчо ѝ имат напраено Бугарија во нашето прашајње. Македонцкото прашајње во раците на бугарцките дипломати и народ јет ред глупости, напраени само на македонцки есап и наречени меѓународни победи на бугарцката самостојна политика. Тије глупости на бугарцкијо народ сет за нас Македонците како прародителцки греф, који ќе поминуваат од поколејње на поколејње.

стр. 50

Ето во шчо се состојит тоја прародителцки греф:

Бугарите сеп ослободени од Русите. Во тоа време руското општество се увличаше со словенофиљство. Тоа увлечејње им зе околу 250,000 души војска и милиарди рубли. Но каков беше резултатот од таја војна? Русите и напред војуваа со Турција, и ослободија со своја крв готоп сите балкански државици. Но никоаш до тогаш Русите не се разочаруваа така, како што се разочаруваа во време на последната војна. Оно дојде до таква степен, што Русите сакаа да кладат крст на својето по тамошно увлечејње и ослободувајње на Словените на Балкански Полуостров. Последните сокоји од увлечејњето на Русите, и со тоа и надежите на Македонците на Русија беа голтнати од Бугарија. Поведувањето на бугарскиот народ кон руската војска, и бугарската интелигенција кон руските власти и дипломати, беше такво, што Русите илјадопати се кажеа за својето увлечејње со „братушките“. Тоа раскајајње јет влегло глабоко во душите на сите Руси, кои сега не сакаат да чујат за некакви „братушки“, а особено за Бугарите. Кој плаќа сега за поведувањето и грешките на Бугарите, ако не није Македонците?

Увлечејњата на Русија родија једна Бугарија, но со нејното родејње, Русија умре за нас. Сите надежи у Македонците поминаа на недоносчето – Бугарија. Није помислихме тоа недоносче, ја ќе одрастит, ќе окрепнит и ќе ни дајат рака, и није со него да заживиме слободен живот. При имајње једна слободна Бугарија није мислихме, чуму ни јет Русија. Нашите надежи се поддржуваа од Бугарија и како да зафатија да се осешествуваат. Бугарија, како покојниот србски крал Александар, се објави сама за совршеност и зафати самостојен ред глупости, што се наричаа од неја самостојна политика.

стр. 51

Разруши арните односи со Русија, и повика Стамболова, тој да предаде Бугарија во рацете на Тројниот сојуз и Англија, и да ја направи нивно орадије против Русија.

Таја ноа ера во историјата на Бугарија, таја самостојна политика се зафати от присојединуајњето на Бугарија со Источна Румелија и од нарушаајњето од Бугарија на Берлинцкијот догоор, на кој шчо почиваше и праото на Македонците на автономија со рисјанин генерал-губернатор. Нарушаајњето на Берлинцкијот догоор и стамбуловцкијот режим, крстени „самостојна национална“ политика на Бугарија, па тоа политично, капризно, несовршенолетно недоносче јет втор удар за политичната слободија на Македонците. Европа и Русија настојаваа да се изработит план за реформи во Македонија и во 1882 година, тоја план беше веќе готов и ќе се настојааше да се воведит, как „ноијот политичен фактор на Балканите“ кажуат својето вето, и наместо реформи сакат за Македонија бугарцки владици. Бератите за владици се дадоа и није, заслепените Македонци, поверуафме на Бугарија, оти она со нејната „самостојна“ политика нишчо друго не праит, осим одржуат политични победи и облагодетелствуат нас, Македонците. – Арно ни замажаа очите. – Но не поминаа и 5–6 години, како се отрезвија Бугарите од својето увлечејње во „самостојната“ политика. Се убедија со напредуајњето на србцката пропаганда во Македонија, оти они не сет јединственијот фактор во македонцкото прашајње, а оти имат, осим ниф, и друзи, и оти успеот при конкуренцијата ќе бидит тамо, кај шчо ќе бидит поддржката на Русија. Бугарите пак станаа русофили, но тоа го напраија, не со чисто срце, а за да напраат руското праителство орадије на својите интереси во Македонија. При надворешното пријателство на Русија, они не можеа да се примират со мисљата, зашчо руските консули во Македонија да поддржаваат србцката пропаганда тамо. За

стр. 52

таја причина некоји од политичните партији клеветеа Русија, како непријателка на Бугарија, и на сè бугарцко, нај многу за поддржката од страна на Русија србцката пропаганда. Бугарцките политикани не можеа да видат, оти поведејњето на

Русија јет плод на нивните глупости, шчо се вељат „самостојна“ и „национална“ политика. Кога таја „самостојна“ и „национална“ политика јет орадије на непријателите на Русија, против интересите на последната на Балканцки Полуостров, можат ли да бараат тије бугарцки политикани од руското праитељство, да бидит оно совршено безучастно во собитјата на Балканцки Полуостров, кога тоја полуостров јет бил грижата на Русија цело столетје и поеќе? Она требит да си сочуат својите интереси тамо, па и ако тоја сочувуајње не ќе бидит по вкусот на „самостојната“ и „национална“ политика. Бугарите во својата надворешна политика станаа русофили и Русите си изменија малу политиката кон Бугарите. Но бугарцкото русофилство беше со есап, и не беше трајно, значит, и руската политика немаше да се изменит окончателно, једно не се знајеше, до колку јет искрена и трајна бугарцката надворешна политика. Бугарите беа не задоолени од руската политика во последно време, особено заради прашајњето за ракополагајњето на Фирмиљана и за македонцкото востаајње. Они вељат: во тоа време, кога министерството на Данев предаде надворешната политика на Бугарија во раците на Русија, последната на место да ни помогит, напраи да се ракоположит Фирмиљан во Скопје, и друго, не напраи нишчо за Македонија. Бугарија да беше водела „самостојна“ и „национална“ политика, она не ќе допушчеше првото, и ќе решеше македонцкото прашајње со по големи реформи.

Тије сет расудуајњата на Бугарите. Но није, ако станеме на самостојно македонцко гледишче, ќе требит

стр. 53

да речиме следното: Бугарија со нејното русофилство не напраи никаква услуга, ни на Русија, ни на Македонија. Но од русофилството она се восползуа со зајамот, напраен при руско содејство, а друго, и нај главно, не изарчи позајмените милиони на војени нужди, и со тоа остаи полни државните каси. Бугарија и да водеше „самостојна“ и „национална“ политика т. е. да беше орадије на Тројнијот сојуз против

Русија, пак немаше да напраит нишчо, зашто сега ѝ немаат тије натегнати односи меѓу ниф, који беа при Стамболова. Сега члените од Тројнијот сојуз имаат одделни согласејња по меѓународните прашајња, работат заједно по ниф и парализуваат сите капризи на малите држави, који со тије капризи сакаат да изменат политичното равновесје во нивна полза. Сега немаат место за стамболовска политика. Возроудајњето на стамболовскиот режим во Бугарија сега не се оправдуат со нишчо и јет једен нов опит на политичното недоносче да покапризничит. Но од тије капризи, не него, а нас Македонците, ќе нè болит глаата, како што и нè болит веќе.

Но нивните пратители во Бугарија ни велат: тоа јет Русија крива; Русија се боит од једна голема Бугарија и за тоа: таја кладе Фирмиљана, таја сега не сакаат да дајат на Македонија автономија, таја не нè остаат нас да се приготвиме, и да војуваме со Турција.

Другари! Таквија тврдејња, не сèт нишчо друго, осим једна лож, једна клевета, фрлена на ослободителката Русија од једен ослободен робски народ, кој што уште не јет слободен од неговите робски инстинкти, со који се ползуат, за да оправдат својата глупаа „самостојна“ и „национална“ политика. Тој народ, кој што јет првата и последната причина на сите наши нестреките, со својите глупави постапоци нè наведе на једна нерамна борба со Турците, и во нај решителнијот момент нè остаат на произвол на судбата. Тој произведе клајњето

стр. 54

во Македонија, како што го произведоа во Ерменија Англичаните, и со тоа изгуби својето влијајње во Македонија.

Но тоа влијајње му јет нужно, ето зашто, од једна страна нè увераваат, оти до кога имат слободна Бугарија, македонското прашајње не јет закопано, од друга страна, за да оправдат својето егоистично поведејње, сета вина за нестреките кај нас обрнуат на Русија.

Брајќа! зар не јет нелепост, да се мислит, оти Русија се бојела од голема Бугарија и не сакала нашето ослободуајње, и оти по тије причини не сакала нашето ослободуајње, и по-магала да се ракоположит Фирмиљан?

Прво да видиме, кој јет крив во сегашното востајње, и на кого паѓат за него нај голема одгоорност?

Не једнаш Русија ни имат речено, оти она не ќе пролијет, нито једна капка крв, и не ќе ни даит, ни нај мала материјална помоќ, ако није Македонците подигнине востаајње. Русија по македонцкото прашајње толку пати јет публикувала праитељствени соопшчуајња, толку пати сет праени предстауајња на бугарцкото и турцко праитељства по нашето прашајње. Во сите ниф напрао ни се велеше: седејте си мирно, оти, ако напраите брканица, не можам, и не сакам да ви поможам. Со друзи зборои, она си изми раците от сите нестреки од једно востаајње во Македонија. Можиме ли није после тоа да обвинуаме Русија во неискреност и поддупуајње? Зашчо тогај да се љутиме на Русија?

Ако не се лажам, комитето и организацијата очекуваа помоќ, не од Русија, а од Бугарија, зашчо во Македонија по поњатјата нивни и на екзархијата бугарцка живејат Бугари. Руси тамо немаат. Значит Бугарија требеше да помогит, или нај категорично да речит: не чекајте од мене нишчо. Но Бугарија не напраи ни једното, ни другото: не напраи првото, зашчо Бугарите сет есапчији, и сет готои да земат Македонија, ако им

стр. 55

је подарит некој; а инак, ако сакат, нека бидит запустена. Ни кој друг од балканцките народи немаше така спокојно да гледат на запустуајњето на једен крај, кај шчо се имаат негои со-народници. Да беше иницијативата во востаајњето грцка или србцка, и да знајеа тије народи, оти востаајњето ќе бидит така силно, не гледајки на никакви неблагопријатни прилики, ќе објавија војна, па макар та војна да се свршеше со полна поразија нивна. Но Бугарите не сет от таја категорија: они ќе

објаат војна само тогај, ако имат некоја држаа, која да им обезбечит плодите на војната. А пошто такво обезбечејње никој пат не јет сигурно, без да се ангажират једна од големите држаи, или неколку од ниф, со оражије во рака да поткрепат тоа обезбечејње, то од Бугарија не можеше да се очекуат набркуајње во македонските работи. Но ако беше така, то Бугарите можеа да кажат јасно на Македонците, на ниф да се не надејат, и можит, неке се добиеа тије резултати. „Далековидната“ политика на књазот и на негоите „самостојни“ и „национални“ помоќници требеше да предвидит сè, и да предупредит нестреките. Но они тоа не го направија. Оставија да станит востаајњето, мислејќи, ако не „самостојната“ политика, то крвта на Македонците, ќе застаит „великата ослободителка“ да си остаит својите работи, и да дојдит да војуват за нас, за да је повикаат после во Берлин, и да загубит Манџурија и влијајњето во Персија. Тоа беше престапно поведејње кон македонските работи, и главен престапник во ниф се јавуат официална Бугарија и бугарцкијот народ, кој што не можа да застаит својето праителство, да се застапит за својите македонски клиенти. И за тоа престапно поведејње се праит сега крива Русија, и то официална Русија, која немала ништо обшчо со нејнијот народ. Ослободените „братушки“ сега не сакаат да се признаат во својите грешки; ето

стр. 56

зашчо зајауваат, да сет они сите русофили, да милуваат рускијот народ, но не милуваат руското праителство, које не изразуало народните чувства кон Македонците, и отрицателно се однесуало кон секоја искажана од народот симпатија кон ниф. За докажуајње на последното покажуваат на „тајни“ циркулари од праителството, да се не печатат поеќе статии за македонските работи.

Кај нас, во Македонија, и во Бугарија можат да придаат на таква праителствена распоредба неправилен значај, ето зашто ќе требит да се кажат овде неколку зборои и за неја. Нај прво требит да се кажит, оти во македонското прашајње

немаат никаква разлика меѓу погледите на него на руското общество и народ од једна страна, и праитељството од друга, а имат само разлика во степента на интересот со него: обшчеството и народот многу по малу се интересуваат од праитељството, шчо се видит од помоките за Македонците. Ако се срамнат тије со помоките на Бурите (Трансвааљците), то ќе се добијет голема разлика, а тоа јет затоа, зашчо со борбата на Бурите се интересуваа много поеќе, од нашата борба. А тоја слаб интерес јет резултат на разочаруајњето на Русите од „братушките“. Значит и за тоа требит да речиме на Бугарите: сполај ви! Руското праитељство секој пат даат полна слободија на руската стамба да стамбосуат статији по сите прашајња до тогај, до кога некоје прашајње се разгледуат и не јет пријемено никакво решејње по него. Откако прашајњето бидит исцрпено, и по него јет пријемено некакво решејње, се прајќаат циркулари, да јет прашајњето исцрпено. Но, тоа се праит, не за да се лишат ноините од слободија да пишат, а за тоа, шчо на Балканцкијот Полуостров придаваат големо значејње на сите статији, шчо се односат до балканцките работи, и мислат, оти праитељството под влијајњето на пресата, ќе изменит својата политика. Праитељството просто сакат да нè избаит нас од праздни надежи.

стр. 57

Ако јет сè тоа така, то со шчо можит да се објаснит политиката на Русија во прашајњето за Фирмиљана, ќе запиштаат некоји. – Јасно јет, оти она јет србофилцка. – Да видиме да ли јет, толку јасно.

Причините на ракополагајњето на Фирмиљана ушче једнаш јасно ќе ни покажат, каква нестрекa за нас Македонците јет носејњето на името Бугарин. Од ниф ќе се видит, оти политичното недоносче – Бугарија не јет во состојајње да зашчишчаат не само нашите, но и негоите интереси.

Бугарија немаат дипломати, а ушче по малу – во странство. И тије шчо сет от последните, не сет да чуваат и подигаат значејњето на Бугарија, а да умаљуваат и осмејуваат, и

себе, и својата држаа. За потврдување на тоа, доста јет да се потсетит на тројица: г. г., Бешков, секретар и герант на Трговското агентство во Битоља, Цоков, дипломатически агент во Лондон и Станчев таков во Петроград.

За г. Бешков, попрашајте кого сакате во Битоља, било то от персонало на тамошните консулства, било од бугарцките учители, било од влашките, било од граѓаните, или нај после од Циганчијњата, со који се имат разгоарано г. Бешков, постојано врвејки по градот без работа, – сите ќе ви кажат, кој јет г. Бешков. За тоа Србите имаат во Битоља прекрасен предстаител, који се ползуат со полно уважејње у консулите. Тоа јет г. Ристич.

Сета своја дипломатија си искажа г. Цоков во разгорот негов со кореспондентот на Рејтер.

Но нај интересен јет г. Станчев, једно, како частно лице, друго, како дипломат и треко, како дипломат на нај важното за Бугарија от сите дипломатцки места. Прво нешто, шчо бијет на очи, тоа јет, шчо г. Станчев си остаат на истото место од сето време, како знајам за него (имат околу 9 години). Тоја факт на вид јет многу

стр. 58

утешен, зашчо он како да покажуат постојанство во политиката на Бугарија. Србцките посланици вистина седат во Петроград по неколку години со ред, но по 4–5 години се менат. Но тоја утешен факт, јет утешен само на вид. Ушче првата година на моето студентство мене ме запитаа, каков чоек јет г. Станчев? Јас за него не знајеф нишчо, затоа рекоф, оти мало го познаам. Тогај ми дадоа једна немцка книга, со наслов *Die Wahrheit über Bulgarien*. Јас замолиф, да ми је дадат, да је прочитам дома. Ми је дадоа, и така јас се запознаф прв пат со г. Станчев и со бугарцките работи, особено со положејњето и авторитетот на бугарцкијот предстаител во Петроград. После јас чуф ушче некоји слуои за г. г. Станчеи од нивнијот жиот во Петроград, подобни на пасажите за ниф во упоменатата книга. Од разгоор со журналисти јас чуф, оти г.

Станчев праил опит да повлијајет на ниф, но неуспешно. Вобшче сите тије, со који имаф случај да се видам или зборуам, г. Станчев или не го знаеа, или лошо се одзоуваа за него. Но во последната година г. Станчев, кажуваат, се пушчил толку долу, така ниско пушчил бугарцкијот престиж во Петроград, как не ќе можеше да напраит и нај големијот непријател на бугарцките интереси.

А знајат ли Бугарите, оти во тоа време, кога они имаат во Петроград једен Станчев, Србите имаат тамо једен Пашич, или једен Грујич, или једен Новакович? Тије дипломати последователно сет, или во Петроград, или во Стамбул; и на једното, и на другото место они остануат по неколку години со ред. Во Петроград они имаат обширни познанства и се ползуваат со многу арен дочек од горните слоеи на руското обшчество и имаат големо влијајње на него. Они се знајат со дипломати, професори, редактори и издатели на ноини. Они збору-

стр. 59

ваат убедително и со глабоко знајајње на работите. Добаите кон тоа, да јет србцката надворешна политика устаноена, као и то, да имаат они и цел ред друзи, осим упоменатите дипломати, и ќе разберите, оти ракополагајњето на Фирмиљана јет победа на србцката дипломатија и поразија на бугарцката; победа, добијена со своји т. е. србцки сили, а не нешто наврзано од Русите; поразијата пак на Бугарите јет резултат на немајње бугарцки дипломати, који да разбираат бугарцките интереси и да ги зашчитуат со авторитет и знајајње.

Ама г. Зиновјев помагал и сочувствуал на Србите. Тоа можит да бидит истина, но тој го праит тоа, не зашто мрзит Бугарите, а зашто србцките посланици во Стамбул сет логични, знајат арно нивните интереси, и можат да ѝ зашчитуат. Исто така, можит, руските консули зашчитуваат србцките интереси во Македонија, не за атар, а једно, зашто и Србите, како и Бугарите сет Словени, а друго, зашто Србите по арно имаат разбрано и знајат да бранат нивните интереси.

Значит бугарцката надворешна политика не издржуат никаква критика. Она јет главнијот извор на сите наши нестреки. За тоа не можит и да се зборуат за некакви арнотији од Бугарија за Македонија. Арнотија ли јет материјалната помоќ на Бугарија за востаајњето, кога таја поддржка само нè застаи да си расфрлиме народните сили, со кои није бефме силни, а сега сме нишчо? Арнотија ли јет ранејњето на избеганите во Бугарија Македонци, кога Бугарија јет првата и последната причина да им се разорат куките? Арнотија ли јет тоа, шчо пријимат она на своја служба Македонци, кога последните со службата, или зарди неја, забрауваат својата таткоина, и нејните интереси жртвуваат на бугарцките? Зар не сет Македонците, шчо сет на служба или кандитати за служба тије, који изопачуваа меѓу населејњето во Македонија значејњето на руските праитељствени постапоци,

стр. 60

и ѝ толкуваа пред него стамбуловски, и го тискаа да востанит, против советите на Русија за благоразумје? Македонци! време јет да се убедиме, оти лошијот демон за Македонија, не јет никој друг, осим Бугарија, ето зашчо час по скоро требит да одделиме интересите наши од бугарцките. Тоа го барат од нас благоразумјето.

От сè гореречено се видит, оти бугарцките арнотији за нас Македонците ни нај малу не се разликуваат од србцките, но за то ни коштуваат сто пати поеќе:

1, за бугарцкото име, шчо ни го подари екзархијата, није зедофме на себе сите добрини, шчо сет врзани со него, и со који се украси тоа име во најноата историја на Балканскијот Полуостров.

2, за бугарцките сколији и бугарцкото „покро(в)ителство“ на нашите интереси, није немаме никакво сочувство от страна на Русите, не за тоа, шчо тије мрзат Бугарите, а по тије сообрауајња, шчо они толку многу напраиле за Бугарите, колку за никој од совенцките и праославни народи; излегуат, оти они и за нас Македонците напраиле многу, и немало за-

шчо ушче нешто да очекуаме од ниф. Руското покровителство стаат не нужно, кога није имаме „самостојно“ и „национално“ бугарско покровителство.

3, за бугарските владици, шчо ни ѝ подари Стамболов, није заплатифме со немајње автономни праа, предвидени по Берлинскиот трактат. Таја арнотија добијат ушче по големо значејње со тоа, шчо она беше причината да се образуваат комитети, организацији, чети, востајња, да имат убијства, грабежи, колејња и пр. и во сè тоа Бугарија ни поможа, и со пари, и со трпејње на комитетите на своја земја.

4, верата во бугарското чувство кон нас си ја платифме со востајњето, од које Бугарија вистина не нè задржа, и не ни поможа, но го испрати На-

стр. 61

чеича, да прегоарат Исто така Бугарија со својата искусна дипломатија нè поддржа!

5, За ранејњето на избеганите Македонци во Бугарија и како нај голема награда за името Бугарин, шчо го насадија кај нас, ни покажаа барем да знајиме, кој јет причината за сите наши нестрекы, а тоа била Русија. И така, значит, Бугарија ни направи до сега веќе сите арнотији, остааше само и у нас да развијат клас „самостојни националисти“, који ќе разберат нај после, каде јет коренот на секоје зло во нашето национално развијање, т. е. Бугарија реши, и кај нас да насејет русофобство, та и није да изгубиме секоја вера во праославна Русија. Мисијата на Бугарија јет прекрасна, само за жалост није тука во Петроград сме далеку од Бугарија, та русофобското семе не можат да ни западнат глабоку во душата и да дајат арни плоди.

От сите пребројени фактои се видат големата вреда за нас Македонците от тоа, шчо није, или барем мнозина од нас, отождествуваме до сега нашите интереси со обшчебугарските. Није се велефме Бугари. Со тоа, од једна страна сакафме тоа име да ни послужи како центр, околу кого ќе можиме сите да се згрупираме, без да бараме за таја цел а некој друг,

а можит и сосим нов, од друга, није мислефме, оти вистина во сојединејњето со Бугарите јет нашата сила.

И вистина од нашето велејње да сме Бугари, није имафме прао да очекуаме за нас добрини, а не злини: није можефме да очекуаме од Бугарите поддржуајње на сите наши дуовни нужди. Бугарија јет слободна држаа. Она располагаат со пари, просветејње, државни мажи и дипломати. Она требит да сознаат нејните и наши национални интереси и мошно да ѝ бранит. Но видофме да сме горко излажани во нашите надежи и да на место арнотији, није видофме само лошотији.

стр. 62

Тије лошотији преминуваат секоје очекуајње. Се прашат, кој јет во сè тоа крив? – На тоа прашајње јас не можам да одгоорам. Не јет моја работа да барам, али некој зол демон на Бугарија имат напраено сите лошотији бугарцки нам Македонците. За мене јет јасно само тоа, да голем дел во сите наши нестрекки се должит на бугарцкијот народ. Не јет књазот крив во тоа, да речиме, шчо немаат Бугарите арни дипломати. Ако напр. г. Станчев јет предстаител на књазот, а не на Бугарија, то не сет таквија Цоков, Бешков и др. Не јет извинејње за бугарцкијот народ и тоа, шчо недостојните дипломати принадлежат кон таја или друга партија, и књазот се ползуат со повикуајњето на власт, по лични сообразуајња, то једна, то друга партија. Главната нестрекка за Бугарија и нејните интереси јет, не во тоа, шчо имат многу партији, и не сите знајале арно народните интереси, а во тоа, шчо Бугарите малку сет проникнати со народните интереси, особено со надворешните. У Бугарите немаат национални идеали, који да бидат обшчо достојајње и светијња за сите Бугари. Тије идеали се изработуваат од историјата на народот, но се изработуват во једен долог историцки период. Долго време члените од једен народ требит да се увличаат од једни исти народни идеали, обшчи и свети за сите членои на народот. Тије идеали требит да бидат изработени од нај видните предстаители

на народот и усвојени от сите негои членои. Идеалите народни требеше да бидат једна програма, кон осашчествуајњето на која ќе требеше да бидат напраени сите сили на народот. Народните идеали не одједнаш сите можат да бидат осашчествени, но нивното осашчествуајње требит да бидит само резултат на обшчата и самоотвржена народна работа. Трудностите во достижејњето на народните идеали служат само како сколија, во која окрепнуат народнијот дух и се готвит за уште по голема

стр. 63

борба. Во замена на тоа, ако једен народ добијет политична – слободија, или се исполнит нешто друго важно за народнијот живот, без негоо, или со мало негоо содејство тогај, кога у него уште немаат изработено народни идеали, или, ако сет изработени, не сет усвојени от сите членои на народот, – то, во таков случај, народот не ценит народните идеали, и како чоек без определена целја и програма за работејње, се фрлат, то во једна, то во друга страна, праејки тоа, не зашто тој јет убеден, оти така требит да бидит, а зашто видит да имат околу него луѓе, што постапуат така или инак.

Што видиме није во нај ноата бугарцка историја?

Бугарија добијат политична слободија, нај важното нешто во народнијот живот, уште тогај, кога у ниф немаше народни идеали, кога и сами не знајеа, што сакаат. Слободијата је добија Бугарите со нај мали жртви и усилија; неја им је подарија Русите. Ослободејњето напраи једна голема пропаст меѓу по преѓешната бугарцка историја и живот, и ноата. Во првата Бугарите видеа само једен мрак, за тоа они се одврнуваа од неја. И така Бугарите во ноиот слободен живот се јавија како народ без традицији, народни идеали, сознајње на народните и државни интереси и историјско наследство. Значит, Бугарија се јави како држаа во вид на историјско недоносче. Со усиљата на Русија тоа недоносче окрепна малу, но при првото осекајње на својите сили зајавуат претенцији на самостојна политика – извор на нестреки за Македонците.

Но не само во таја самостојна политика се заклучаваат нашите нестреките, а следствено и причината за одделјање на нашите интереси од бугарцките, па и причината на одделјањето на Македонците овде во македонско другарство.

стр. 64

Тоа одделјање си имат и дружи причини, а имено, употребуајњето на нашите умствени сили на изучаајњето на себе, како членои на једна таткоина и једен народ. За да се достигнит таја цеља, требит да се составит одделно другарство од лица, за који изучаајњето на Македонија во етнографски, географски и историјски однос имат првостепен значај; а таквија лица сме није Македонците.

За да се достигнит таја цеља, није требит да се одделиме од друзите балкански народи и самостојно и критично да погледаме на сами себе и, нашите интереси, како и на балканските народи и нивните интереси. Постапуајки така, није ќе се ослободиме од грешките, шчо ѝ праат друзите балкански народи.

За да бидит по јасна ползата от таквоа одделуајње наше од друзите народи, доста јет једен критичен поглед на работењето на тукашните студентски другарства: бугарцкото и србцкото.

Бугарцките студенти имаат големи претенцији да сет предстаители на нај ноите течејња на чоечката мисља. За ниф немаат никаков значај национализмот, кој шчо се бројит за нешчо, шчо имат одживејано својот век. Они сет интернационалисти. Они сет нај напред луѓе, па после, ако им останит за тоа време, сет Бугари. За ниф чоечеството имат по голем значај од Бугарија, и за тоа поеќе ѝ интересуваат ниф Швјецарија, Сојединените С.-Американцки Држаи и нивната историја, отколку Бугарија со нејните национални интереси. Бугарцката младеж овде употребуат сите своји сили и стредства, да се покажит напредничаа т. е. социалистична: долги и безмислени речи, долги коси, и убао исчешљана брада, црвена или сијња руска кошуља и пр. Со национални прашајња не

се занимаваат и со голема досада слушаат реферати на тема по етнографијата, па и по каква и да бидит друга наука, осим политичната економија. Но за то секој считат свој долг

стр. 65

да критикуат сè, шчо ќе му се попаднит. Со научни прашајња не љубат да се занимаваат, но за то сет убаи организатори: можат да устројуваат лотарији, да пропагандираат некоја работа, да устројат некоја вечеринка со благотворна целја, без да му гледат многу многу, оти со неја ќе оскандаљат и себе и бидното поколејње од бугарцки студенти во Петроград. У опшче они сет готои да се занимаваат со работи, шчо бараат малу труд, но зато даваат голема попуљарност и самомнејње. Македонија ја признаваат за бугарцка во етнографцки однос, но мислат, да јет излишно да си арчат силите за да научат нешчо за таја страна, за тоа, нишчо не знајат за неја, ни од историјата, ни од географијата и етнографијата нејна, осим да имат тамо чети и востаајње, на које требит да се помогнит само со лотарији, и не со сами себе. Тоа платоническо и само платоническо и евтино сочувство кон Македонците, тоа неразбирајње на националните интереси, тоа отсуство на национални идеали и таја жажда од попуљарност со приврзаност кон социализмот, јет отражејње на дуовното состојајње на бугарцкијот народ и негоото общество. Оттука многу јасно се видит, до колку Бугарите не сет во стајње да бранат, не само нашите, но и собствените интереси.

Србцките студенти праат совршено друг и протиоположен упечаток од бугарцките. Србите не сет интернационалисти, а сите буквално, без разлика, дали јет некој от Србија, Босна, Ерцегоина, или Црна Гора, сите сет националисти. Они знајат, да сет они прво Срби, а после љуге. Секој знајит и се интересуат со србството разместено во разни земји. Они знајат нивната историја и историјата на саседните народи и земји. Они се интересуваат сите главно со културно-историјцките науки и ѝ изучаваат. Изучаваат ѝ како средство за до-

стигајње србцки национални цели. Со целџа да зашчитат србцките

стр. 66

интереси пред Русите, они преводат или состауваат на руски книги со историјцко содржајње. Таков утилитарен, тенденциозен и спекулативен однос кон науката не јет за одобруајње и јет причина и резултат на национален шовинизм, но последнијот јет резултат на тија историјцки прилики, во који попадна србството, особено после Берлинцкијот догоор. Србите можиме да ѝ обвинуаме во шовинизм; но они не сет по големи шовинисти од Бугарите. Србите сет националисти, со арно сознајани народни идеали и интереси, који шчо, со труд, наука, перо и дипломатија, сите, како једен чоек, одат по једен обшч за сите пат, и за тоа одржуваат победи над Бугарите на секој рачкор. Србите сет шовинисти; они сет отчајани во борбата со својите непријатели за зашчита на нивните национални интереси. Но, ако порамниме србцкијот шовинизм со бугарцкијот национален индиферентизм и ѝ разгледаме од македонцко па и од обшче чоечко гледишче, то ќе требит да признајиме, да србцкијот шовинизм, како резултат на основно изучените народни интереси, стојит много по високо и много по горе од бугарцкијот национален индиферентизм, кој јет резултат на отсатствије на секоје разбирајње на бугарцките државни интереси. Во тоа време, кога Србите од краљот и министрите до последнијот србцки амалин сет националисти и наоѓаат за нужно сите да се сплотат во једно, за да достигнат со обшчи сили народните идеали, Бугарите се цепат на социалисти и сакакви друзи – исти, који нај малу сакаат да оправдаат послоицата, да сојединејњето праит силата. – Туку сè тоа јет резултат на политичната зрелост на народот: Србите во течејњето на цел век изработуваат националните идеали и изучуваат националните интереси, а пак Бугарите го праат тоа само во ¼ век.

Како и да јет, но одделејњето наше од Бугарите ќе ни дајит возмoжност критично да се односуаме кон

стр. 67

бугарцките работи, а не слепо да ѝ копираме, и да насадуваме во Македонија, на место национализм, социализм, како што го праела тоа натрешната македонска револуцијна организација. Значит одделувањето на нашите интереси од бугарцките, покрај другото, ќе не избајит од положејњето, како мајмуни да копираме бугарцките неомислени постапоци, и на вера да пријимаме бугарцките уверејња, да јет Бугарија нашата арнотворка, а Русија нашијот нај голем непријател; оно ќе развијет во нас критичен однос кон нашите и туѓи постапоци.

А от тоа двај ли можит да имат по големо оправдајње на сашествувањето и програмата на нашето другарство.

Ако јет така, то не ни остаат ништо друго, осим да му се помолиме на Господ, да умножит македонски другарства, подобни на петроградското – „Св. Климент“ на секаде, кај што живејат Македонци.

Националниот сепаратизм: земјишчето на које се имат развијено и ќе се развијат за однапред.*)

стр. 68

На првото заседајње на Бугарцкото студентско другарство во Петроград от таја година јас рекоф неколку збори за резултатите на сегашното востаајње во Македонија. Тије резултати јас ѝ резјумираф во два пунктои: 1, Македонија после востаајњето јет загубена за бугарцката народност и 2, Македонците ќе си сознајат грешките, шчо беа причина на нестреките од востаајњето, ќе се откажат од досегашното напругајње на националното нивно самосознајње, и ќе отворат систематична борба на сите национални и верцки пропаганди во Македонија, во тоа натре, и на бугарцката, за да можат, со одделуајњето на својите интереси од интересите на пропагандите, да достигнат национално објединуајње помеѓу себе.

Јас рекоф тогај, оти таква јет дејствителноста, која не ќе се аресит на мнозина, но јас не можам да зборуам, шчо ќе се аресит на некого, а тоа, шчо јет свршена работа, со која рано или поздно, ќе требит да се бројат јужните Словени, па за тоа јет нужно да се знајит ноото течејње стред Македонците, за да се определат јасно односите на јужните Словени кон него, и да се избегнит безполезната и вредителна борба измеѓу ниф.

Мнозина ќе речат, оти мојите утврдуајња за некакво ноо течејње во развијајњето на националното самосознајње стред Македонците јет само мистификација на неколцина

Македонци, но да таја мистификација немаат под себе земјиште, и за тоа, како што се

*) Прочитано на III-та седница на петроградското Македонско научно-литературно другарство „Св. Климент“ на 19-и октом. 1903 г.

стр. 69

имат скоро појавено на белијот свет, исто така скоро ќе исчезнат од него.

За да се увериме во тоа, дали мојиве заклучувања за резултатите на востаајнево сепаратизам, или пак возматувањата на мојите противници, ќе требаат да се разгледаат тија собитија од нај новата историја на Македонија, во која нај силно се пројави националното самосознаајње, а имено, ќе требаат да се разгледат: возматувањето на Македонците; собитијата, што послужија како причина да се пробудит народнијот дух на Македонците; какви размери и каков праец зе тоа пробудувајње? во какви односи станаа Македонците со нивно-то национално пробудувајње кон балканските народности, и дали положијето, које земат сега внатрешната револуциона организација во прашајето за народноста на Македонците Словени јет такво, од које не можат да се иди по тамо, или пак требаат од него да се напраат уште једен рачкор, и Македонците да се јават приврженици на националнијот сепаратизам со пријимајето за общ македонски литературен јазик, централното македонско наречје? И нај после, ако организацијата и македонската емиграција во Бугарија, особено тој дел од неја, што имаат, или државна служба со убави плаќи, или се занимаат со журналистика, и со тоа имаат убави дооди и големо влијајње на бугарските работи, така да се јавуваат со кандидатура на министерски постови во Бугарија, или си имаат друзи згодни предпријатија, – дали, вељам, и без помоќта на таја наша колонија, јет возможно некако особено пројавувајње на нашето возматувајње, а имено во таков смисл, како што го упоменаф т. е. во полно одделувајње на нашите

интереси от тије на балканцките народи и во развијање меѓу македонската интелигенција и народ македонско народно самосознајње?

стр. 70

Згорен поглед на собитијата, што изврвеа пред востајњето ни докажуат, оти нај силнијот толчек кон национално собудуање на Македонците ни послужи зафатокот на србската пропаганда во Македонија. До тоа време нашето национално самосознајње беше само разбудено на половина. Специјално со прашајњето за нашата народност никој не се занимааше. Се велехме вистина „Бугари“ и „рисјани“ во национална смисла, но зашто тоа јет, и али јет на вистина така, није не се запитуахме многу многу.

Врските наши со Бугарите станаа многу тесни со общето положјење во Турцко: није бефме брајка по судбата си, и бефме во једнакви односи кон праитељството и фанариотцкото дуовенство. Обшчноста во судбите наши ни закрепи общето име Бугари уште до ослободуајњето на Бугарија, које си остана по традиција во Македонија и по ослободуајњето на првата. На таја основа Бугарите кладоа својите претенцији на Македонија, и Македонците очекуваа ослободуајње од Бугарија.

Но конкуренцијата со Бугарија од страна на Србија во македонското прашајње од политична и национална страна извика на политичната сцена и самите Македонци. Македонците зафатија усилено да се интересуваат со прашајњето за нивната народност и нивната судбина.

Одот на тоа национално пробудуајње, као и резултатите, кон који приведе оно, се представуваат приближно во тој вид.

Србите и Бугарите зафатија да оспоруваат једен у друг праата на Македонија: и једните и друзите вељат оти цела Македонија била нивна. Једните си викаат како свидетели за спраедлиоста на нивните претенцији једни, друзите друзи авторитети.

Постред тој безкрајен спор меѓу двата братцки саседни народи, македонското словенско население, зарди које

стр. 71

они се караат малце по малце здреет во национално самосознаајње, и сакат да се ослободит од опекуството на саседните народи, за да можит само да бидит вршител на судбите си.

Македонците бараат национално објединуајње помеѓу ним, но при тоа сакаат тоа објединуајње да станит, не на ноа почва, не да се зафатит од ноо, зашто такое објединуајње ќе требит многу време, а објединуајњето беше важно, како средство за достигнуајње политична слободија.

За тоа објединуајњето беше зафатено на почва на тоа, што се велеа Македонците Бугари.

Мислата за национално објединејње на Македонците, и ако под маската бугарцка, се зафати во 1890 г. Во крајо на 1889 год. се префрлија во Бугарија 30–40 души ученици и студенти Македонци од Белград во Софија. Тије ученици сет душата на сити собитија во Македонија од тогај до сега. Они беа запознајани со Србија и Бугарија, со нивните култури и цели во Македонија. Они и сознаа опасноста за дележ на Македонија меѓу тије две држаи, ако да бидит Македонците сами да не се вооражат, за да си извојуваат сами, со свои собствени сили и средства слободија, и со тоа да предупредат дележот на Македонија.

По нивна инициатива првен се образуа во зафатоко на деветдесетите години једно национално сепаратистично движејње со целја да се одделјат интересите на Македонците од бугарцките со возведуајње на једно од македонцките наречија на степен на литературен јазик за сите Македонци.

Орган на тоа сепаратист(ц)ко движејње на Македонците во Бугарија беше журналот „Лоза“. Но тоа дуовно движејње на Македонците не се ареса на бугарцкото стамболовцко праителство, које забрани да се издаат „Лоза“ и зафати да гонит Македонците сепаратисти. От тоа време уште побегна Дамјан Груев, кој шчо

стр. 72

беше во бројот на Македонците ученици, шчо поминаа од Белград во Софија и во бројот на сепаратистите.

Немајки во Бугарија почва за национален сепаратизм Македонците, шчо пребегаа од Белград во Софија, се зафатија со образуајње на револуциони организацији во Бугарија и Македонија. Видните Македонци револуционери сепаратисти, како Делчев, беа само ученици на првото поколејње Македонци, ученици србцки и бугарцки. Исто така и Сарафов и другите по доцнашни револуционери се јавија само нивни продолжатели и последуватели, но не инициатори на револуционата организација.

От самијо зафаток на револуционата организација Македонците во Бугарија или со бугарцко образуајње, работеа под маската Бугари, једно за тоа, шчо така се викаше голем дел од населејњето, а друго, шчо по тој пат можеше да се добијет поддржката на бугарцкото праителство, на бугарцкијо народ и бугарцката екзархија.

Играта, одиграна од ниф, имаше положни и одрични резултати. Меѓу првите требит да се однесат 1, Македонците, со објединејњето си за преследуајње интересите на својата таткоина, станаа важен фактор, који шчо на вид влезе во сојуз со бугарцкијот народ и сите негои официјални предстаители за достижејње на вид обшчебугарцки интереси во Македонија, а во сашност, со тоа напраи бугарцкијот народ и неговите официјални предстаители и учрежденија орадија за свои собствени чисто македонцки цели и интереси; 2 Македонците од сојузници со Бугарите во решејњето на македонцкото прашајње станаа господари на тој сојуз, во који шчо Бугарите зафатија услужливо, а по некој пат и со гореч во душата нивна, да исполнуваат барајњата на Македонците.

Контакта и Македонците зафатија да зајауваат, оти они сакаат „Македонија за Македонците“, оти тије сакаат авто-

стр. 73

номија за Македонија, а не сојединуајње со Бугарија. Бугарите, „скрепја серце“, можеа да чујат таква новост, која не можеше да бидит ним пријатна. Но Македонците ѝ успокојуваа Бугарите: чекајте вие, нека ни даат нам автономија, па ќе видите, оти после неколку години таја Македонија ќе бидит бугарцка, зашто поеќето од македонцката интелигенција доби образуајњето си во Бугарија. Надворешнијо свет пак го уверуваа, оти историјата со Источна Румелија не можит да се повторит и со Македонија, зашто во Македонија имат многу народности, а не две–три, оти сите тие народности, како и сите саседни балканцки држаици и големите држаи, ќе можат да побркаат на сојединуајњето на Македонија со Бугарија. Нај после зајауваа: каков интерес имаат Македонците да се присојединуат до Бугарија, кога од тоа присојединуајње ќе имат полза поеќе Бугарија, отколку Македонија?

Македонците не се установија на таја двојна игра со различни зајувајња на Бугарите и на Европа.

Тије пренесоа центрот на револуционата организација заједно со сите национално-политични прашајња во Македонија, за да бидат слободни во своите постапоци од бугарцкото пратителство.

Во комитетите во Бугарија зафатија да пропагандираат полно оддељуајње интересите на Македонија од интересите на Бугарија.

Се зафати енергичната работа на Сарафов, заједно со комитетите, претседателствуваани од него. Сарафов, како претседник на Врховнијот комитет во Софија, работеше, со сем не сообразуајки се со бугарцкото пратителство. На Сарафов не му сочувствуаше бугарцкото пратителство и књазот, со друзи зборои: комитетот, на кој шчо, претседателствуаше Сарафов се придржуаше во македонцкото прашајње кон (до, за) једна таква програма, тогај за тогај само политична, изработена ушче

от понапред, на која тије, шчо сет призвани да бранат бугарцките интереси, не сочувствуваа, а тије, шчо состауваа толпата, со друзи зборои, бугарцкијот народ, сочувствуваа. От тука јет јасно, оти Бугарите је голтнаа пиљуљата и касно јет да си испраат грешката.

Праитељството напраи усилија да поврнит изгубеното, но уви! – било касно. Врховнијот комитет во Софија се кладе под председничеството на ген. Цончев, Бугарин, љубимец на књазот. Но Македонците во Бугарија убедија бугарцкото население во праотијата на нивната програма за полно одделуајње на интересите на Македонија од интересите на Бугарија, покажаа политиката на праитељството, на књазот и на „генералцкијот комитет“ или комитетот на Цончев-Михајловци, како егоистична и добија во Бугарија по голема власт над „генералцкијот комитет“ и над праитељствената политика во македонското прашајње. Таја сила главно се поддржуаше со полната солидарност на „Станишевцкијот врховен комитет“ со „Натрешната организација“.

И така комитетите, а заедно со ниф, и уопшче Македонците се ослободуваат од влијајњето на бугарцкото праитељство, создаваат своја независна програма за работа, таја програма пропагандираат во Бугарија и со неја добијаат влијајње на бугарцкијот народ, а преко него и на праитељството.

Откако се укорени така македонцкото „дело“ во Бугарија, Македонците зафатија да одат и во Србија и тамо да излагаат својата програма на праитељството и на србцкијот народ. Сарафов, Радев, Јанков, увераваа, оти они се борат со девиз „Македонија за Македонците“, за сите Македонци без разлика, и оти никој пат Македонија не ќе се сојединит со Бугарија. Не јет ли јасно и от тије постапоци на македонцките водачи, оти Македонците зедоа сами да решаваат судбите на Македонија, и оти они во својата дејност сет готои

стр. 75

да се столкуваат и да согласат интересите на својата таткоина, не само со Бугарија, но и со друзите балканцки држаици,

откако се дадат от страна на Македонија некој задолжејња на тије држаици за оказаната неј помоќ?

Од дотука реченото, јет јасно, оти борбата меѓу Бугарија и Србија за влијање во Македонија во резултат даде развијање на сознајњето, да судбите на Македонија требит да сет во раците на Македонците. Македонците се организуваат со сознаајње својите праа на својата таткоина и својот долг пред неја. Со организуајњето си, Македонците станаа главнијот фактор во решејњето на македонцкото прашајње, как во својите очи, така и во очите на Европа. Од востаајњето со нас се цермонат; до него на нас гледаа како на једна неопределена маса.

Тије сет сите резултати од досегашното ни самосознајње. Организацијата со постепеното одделуајње на македонцките интереси од бугарцките, со земајњето на македонцкото прашајње во своји раци и нај после и нај многу со сегашново востајње во резултат достигна тоа, шчо не предплагаше: на место слободија да бараат, сега во Македонија мнозина сет убедени, да ни требит полно пресечуајње на врските со сите балканцки народности и култивирајње на сè, шчо јет во Македонија оригинално и своје: јазико, обичајите, историјата, писменоста, народната словесност и пр.

Тоа нешчо не се предвидуаше, зашчо се мислеше, оти името „Бугарин“ ќе ни донесит сè, шчо очекуафме од народното движејње. Но во расчитите се излагафме. Заједно со аргументите за интересите на Македонија, изброејни по горе, името Бугарин донесе и одречни резултати за револуционото „дело“. Името Бугарин и неједнаквите уверејња пред Бугарија и пред Европа за судбата на Македонија по нејното ослободуајње сос-

стр. 76

таија полно недоверие кон нашето „дело“ от страна на Европјците, мислејки го за итрост, не македонцка, ами бугарцка, и за маневр на бугарцкото праителство да се решит македонцкото прашајње по скоро. Сиромашкото бугарцко праи-

телство се најде во небрано лојзе во македонцкото прашајње: Македонците го изиграа и го употребуваа како средство во своите цели, а Европејците го обвинуваа во итрости, от кои шчо тоа сиромашкото беше далеку. И така името Бугарин присвојено от комитетите и организацијата за македонцките Словени, и сојединуајњето на нашите интереси со интересите на Бугарија во агитацијата на комитетите у Бугарите, беа причина, сета македонцка работа да се припишит од Европа на Бугарија и Бугарите, и како бугарцко надворешно јавуајње да се не поддржуат.

Малу тоа: името Бугарин, које застауаше да се односуат Европејците со недоверје кон работата на организацијата, видејки во неја сакајње на Бугарија, со револуција да нарушит равновесјето на Балканскијот Полуостров, и непостојанството на бугарцката надворешна политика, направена, сега против Русија, сега со неја, послужија за причина да се согласат Русија и Австро-Унгарија, заједно со взаимно согласје да решаваат балканските прашајња. Тоа согласуајње од 1897 год. беше направено против Бугарија, како мнима подстрека-телка на Македонците, но негоите резултати беа вредителни, не за Бугарија сама, зашчо во бугарцките натрешни работи никој немаат прао да се набркуат, а за нас Македонците. Тоа јет отрицателната страна на првијот период на националното ни самосознајње; тоа јет причината на неуспеот на востаајњето ни. Неуспеот значит главно се должит на името Бугарин, усвоено и пропагандирано од револуционерите.

Востаајњето напраи епоха во жиотот и националното самосознајње на македонцките Словени. Оно

стр. 77

ке натерат нашијот народ и негоата интелигенција да погледат назад на своите упушчејња, от кои произлезе неуспео на востаајњето. Оно ќе натерат македонцката интелигенција со различно образуајње да се сплотит во једно, за да објединит народот ни, но веќе, не на таја основа, шчо си покажа сета своја несостојателност, а на друга, на чисто македонцка.

Востаајњето ни покажа, оти није Македонците не можиме да очекуаме помоќ од никој од балканцките држаици, оти решејњето на нашето прашајње јет сето во раците на Големите Сили, и за тоа нам и не ни требит да сојединуаме и збркуаме нашите интереси со чији и да бидит словенцки на Балканцкијот Полуостров. Нам ни требит натрешно објединуајње меѓу себе: не ни требат во Македонија ни Срби, ни Бугари, ни Грци, оти не сме ни једното, ни другото, ни треќото; не ни требат патриархисти, екзархисти, оти није сме само праославни рисјани. Делејњето јет искусствено создадено од балканцките држаици, намерени да дељат Македонија со стечење на обстојателствата. Но Македонците, на сегашната степен на нивното национално развитје, не сет материјал во раците на малечките балканцки држаици, ами сет силен етнографцко-политичен фактор, от кој шчо поеќе зависат судбите на Македонија, отколку од малечките балканцки држаици. Тије Македонци, шчо покажаа таква способност во својето национално-политично организуајње, шчо покажаа таквоа примерно жртвуајње со своите интереси во полза на интересите на својата таткоина, не со по малечок успеv, ќе можат да организират секакви препјатствија на националните и религиозни пропаганди, шчо цепат денеска народот наш на делои враждебни једен кон друг.

Организацијата и Македонците до сега на далеку растојајње отдалечија интересите на Македонија от бугарцките. От тоа положејње до полното отцепуајње од

стр. 78

Бугарија и до објавуајњето Македонија за одделна од Бугарија и Србија етнографцка област имат једен рачкор. Тој рачкор јет необходимо следствије на неуспео на сегашното востаајње. Тој јет на полоина напраен. Полното отцепејње на Македонија од балканцките држаици во етнографцки однос ќе испливит на јава со успокоејњето на Македонија.

Набркуајњето на Бугарите и Србите во Македонија беше предизвикано от некоји обстојателства: Македонците

идеа рака за рака со Бугарите во црковното прашајње; от тамо раширејњето власта на екзархијата во Македонија. Србија се набрка во Македонија откако изгуби надеж да си присојединит Босна и Ерцегоина.

Но сега и за нас Македонците настапија нови обстојателства, кои ќе не потресат, и ќе ни кажат нови патишча, по кои што ќе треба да одиме однапред. Претенцијите на Србија и Бугарија, од една страна, ни покажаа, оти само конкуренцијата на тие две држави не застауваат да робуваме уште на неопределен срок; од друга – тие претенции ни потврдија и без тоа известната истина, оти во цела Македонија имаат само една а не неколку словенски народности. Значит делејњето ет искусствено и од борбата со него нај напред ќе треба да се зафатат нашата нова работа во по натамошното развитије на националното ни самосознајње.

И така имијњата: Србин, Бугарин и Грк си изслужија својата служба во Македонија и за нив там немаат поеќе место. Време ет да ѝ замениат едно обшчо за сите македонски Словени име – името „Македонец“. Таја смена ет само логично следствије на досегашната работа на македонските комитети, организации и интелегенција и се барат од обстојателствата. Таја смена частично веќе ет настапила и не ет далеко тоја време, кога таја ќе торжествуваат.

стр. 79

При сè горереченото за новото течејње во развијајњето на националното самосознајње у нас, ми се чинит, оти пак мнозина од вас, ќе видат во мојите мислења и зборови само една мистификација. Можит, мнозина ќе се запитаат: 1, ако до сега комитетите имаат играно двојна роља: на Бугарите им имаат велано, оти Македонците сеп Бугари и еден ден Македонија, како и да бидит, ќе се сојединит со Бугарија, а на Европејците им велат, оти они бараат автономна Македонија само за Македонците, оти се немаат никаква мисља за сојединуајње, со Бугарија, то откаде јас знам, оти комитетите ја лажат Бугарија, а не Европа? Можит да бидит сосим против-

ното на тоа, шчо рекоф јас по горе за комитетите т. е. тије сет готои да дадат на Европа секакви гаранџији, Македонија да не се сојединит со Бугарија, но они никој пат не ќе скло-нат да се упразднит во Македонија бугарцкијот јазик и бугар-цкото име во полза на централното македонцко наречје и и-мето „Македонец“, со друзи зборои, то, шчо кажуаф јас, да и-мало само једен чекор од тоа положејње шчо се држаат Ма-кедонците и македонцките комитети во македонцкото пра-шајње кон Бугарија, до полното отцепуајње на Македонија и Македонците од бугарцките национални интереси, не јет прао, зашчо, не једен чекор, ами цела пропаст оддељуат јед-ното од другото, и комитетите ќе покажат нај силно сопроти-вуајње на ноото течејње; 2, ако се допушчит, оти комитетите никој пат немаат да се согласат на упразднуањето на бугар-цкото име и јазик од Македонија, а заједно со него ќе бидит против ноото течење и сета македонцка интелегенција со бу-гарцко образуајње, то откаде ќе поцрпуат ноото течејње си-ла за себе? Који ќе бидат теоретиците на ноото течејње, каде тије теоретици ќе развиваат својата дејност, каде и каква ќе бидит

стр. 80

нивната аудиторија, откаде ќе се зимаат стредствата за про-пагандирајњето на идејата, како ќе проникнит таја во наро-дот и како ќе се поддржуат во него? Откаде ќе се најдат стредства за нои учебници, кој ќе ѝ приготвуат, на чији стредста ќе се содржуат сколијите со македонцки јазик? Очигледно, једно комитетите и македонцката интелегенција во Бугарија зафатат да се противат на ноото течење, или, а-ко не му се противат, просто не го поддржуваат, јасно јет, о-ти од него немаат да останит нишчо: фантазијите на неколци-на Македонци ќе бидат осмејани и поеќе нишчо.

Така ли јет во сашчност? Да разгледаме до колку можат да бидат осноани таквија предполагајња и сообразуајња?

Прво ќе прегледаме прашајњето: во каков однос коми-тетите и македонцката интелегенција ќе станат кон једно

ноо национално течејње стреди Македонците, које барат не само политично, ами и национално и религиозно ослободување на Македонија т. е. кон једно течејње, шчо прокламират „Македонија за Македонците“ против сите претенденти на Македонија, во истијо број и против Бугарија и Бугарите? Да си предстаиме, оти тоа ноо течејње јет незначително. И во тој случај требит да се решит прашајњето за односот кон него. Ако ноото течејње од гледишче на комитетите јет нешто опасно и нежелно, то тоа требит да се искорнит ушче во самијот зафаток; ако тоа само по себе немаат почва, то требит да се предостаат само од себе да исчезнит; а ако јет полезно за Македонија, то ќе требит да се поддржит од ниф.

Прашајњето, дали ноото течејње имат биднина или не, ќе се разгледит по долу, откаде ќе се видит, оти оно, ако се предостаат на само себе и се игнорират, ќе се развиват само, а не ќе опагат. За тоа, имајки пред вид, оти ноото течејње само от себе ќе

стр. 81

растит, требит да се разгледат прашајњето, али комитетите ќе се борат со него, или пак ќе го поддржуваат?

Прво се питат: дали комитетите, разсудуајки логично, можат да објаат војна на ноото течејње?

Можит да се допушчит, оти таква војна можит да се очекуат, зашчо во комитетите имат членои, не само Македонци, ами и Бугари, и последните никој пат не ќе се согласат со ноото течејње, оти со него ќе се закопаат бугарцките интереси во Македонија; исто така имат и меѓу Македонците, членои на комитетите, лица, кои ќе расудуат така: сега на старост није не можиме да учиме нов јазик: бугарцки знајиме и бугарцки ќе зборуаме, – није сме Бугари.

Малу тоа. Мнозина, па и нај големиот дел од македонцката емиграција во Бугарија ќе се противит на ноото течејње по чисто егоистични сообразуајња. Поеќе од 5,000 души Македонци имат на државна служба само во Софија. Не по малу имат кандидати на служба. Измеѓу таја македонцка ин-

телегентна емиграција имат мнозина, или шчо имале, или имаат високи должности, пак и који сет претенденти и кандидати на ниф, во тој број и на министерцки портфејл. Се знајит, оти сите тије господиновци имаат нај горе от сè својите лични интереси. За ниф интересите на Македонија сет једно стредство да добијат служба и да се одржат на неја. И интересите на Бугарија, не Господ знајит, шчо означават. Но за да се исполнат нивните егоистични планои за убаа служба, они сет готови да се покажат поеќе Бугари од самите Бугари, да играат от себе роља на бугарцки шовинисти, со неја да експлоатираат и бугарцкијот књаз и интересите на Македонија, и на бугарцкијот народ, и европејцкото обшчествено мњење, со једен збор, да лажат, и на десно, и на лево, под вид да исполнуваат некаков патриотцки долг, а во сашчност да добијат служба, власт и попуљарност. Једно македонцката интелегентна емиграција

стр. 82

се состојит главно от таквија лица, шчо си имаат сојединено својите интереси со Бугарија и се облизуваат около бугарцкијот књаз, кој шчо по кефот си клаат и сфаљат министрите, и кој шчо можит да клаит за министри, не само луѓе, који шчо имаат малу попуљарност стред бугарцкијот народ, но и таквија, шчо немаат сосим партија и сет „независими“ т. е. „и тука го клаваат и тамо го клаваат“, - једно имаме луѓе, шчо мисљат, оти главното достоинство на чоека јет, не честно да служат на својот народ, ами да итруат т. е. да лажит, и десно, и лево, – то природно јет, оти ноото течејње во развијајњето на националното самосознаајње на Македонците не ќе стретит поддршка во нашата емиграција во Бугарија.

Немат шчо да се зборит за учените Македонци во Бугарија: тије једногласно ќе речат, оти ноото течејње јет просто апсурд, оти никој пат немало македонцка народност и сега ја немаат; оти Македонците сет Бугари и пр. Секој пат и на секаде јет бивало така и така ќе бидит сега и кај нас. Учените, аристократијата, интелегенцијата и вообшче обшчествените

класои, кај што се имаат лични интереси, стари традиции и предубедејња се борат со ноите течејња, кај што се наоѓат истината и праината. Тија течејња се укоренуваат прво во долните класои и уопште во луѓето без предубедејња, готои да се борат со тија предубедејња во зашчита на ноите идеи, от осашествувајњето на који ќе зависит, не само нивната, но и стреката на нивнијот народ. За илустрација на одот и на резултатите на борбата меѓу стари и нои течејња, доста јет да си припаметиме борбата на рисјанството со јазичеството реформирајњето на Русија от Петр Велики, возродувајњето на Чехите, Литовците, праописната реформа на Вук Караџич и пр.

Туку да остаиме излезот на борбата меѓу старото и ноо македонско национално течејње, да се задржиме

стр. 83

на прашајњето за односот на комитетите кон ноото течејње. Јас по горе рекоф, оти по големијот дел от членоите на комитетите ќе бидат за борба со ноото течејње. Но како ви се чинит, али таја борба ќе бидит победоносна за ниф? – Не. – Она само ним ќе им ископат гробот. Она ќе компрометират и бугарцката политика во Македонија. И ето зашто.

До сега комитетите кажуваа на надворешнијот свет, оти они работат само за „Македонија за Македонците“ и сет готои да дадат секакви гаранции да не станит присојединуајње на Македонија со Бугарија. Бугарија искажуат истата политика во македонското прашајње. Комитетите велат, оти се готвеше и стана общо македонско востаајње от сите македонски народности заједно, а не само од „Бугарите“. А кога им кажуате: једно востаајњето јет общо от сите македонски народности, то зашто комитетот заседаат само во Бугарија, а не и во Србија, Влашко и на друго место, тије одговараат така: от тоа, што комитетите заседаваат во Бугарија, грешно јет да се праит закључок, македонските комитети да сет бугарски; за македонските комитети Бугарија не јет ништо поеќе од једна држаа, што окажуат гостепријимство

на Македонците и им даат слободија да работат слободно до колку таја работа не наносит вреда на држаата; т. е. Бугарија во македонското востаајње играт само рољата на Каравлашко во Бугарцкото востаајње. Бугарија кажуаше истото. Европејците, се разбират, не веруваа на тоа. Ами сега, колку лажовни ќе излезат тија уверејња и на македонцките комитети и на Бугарија, ако и једните и другите, от пасивен однос кон једно ноо течејње, шчо барат „Македонија за Македонците“ а не за Бугарите, или од иронизираујње со него, стапит во борба со него? Таја борба ќе свалит маската и од једните и од другата и ќе востаноит сим-

стр. 84

патијите на европејцкото обшчество и европејцките прателства во полза на ноото течејње и против лажливците. А без Европа и Русија, ни комитетите, ни Бугарија, не можат ни на јота да изменат судбините на Македонија.

А једно јет така, комитетите од ироничен и пасивен однос кон ноото течејње ќе требит непосредствено да преминат до негоото поддржуајње. Ето го одгоорот на прашајњето, каков можит да бидит односот на комитетите кон ноото течејње?

Сега да поминиме до другото прашајње: от каде ноото течејње ќе зимат сила, ако македонцката интелигенција и комитетите во Бугарија зафатат борба со него?

Со шчо располагаат оно?

За одгоор на тоа прашајње требит во неколку рески да се одбележит рољата на Србија во македонцкото национално возродуајње. Да пренебрегуат чоек со положејњето, шчо го имат земено Србија во македонцкото прашајње и со нејната роља во македонцкото национално возродуајње јет лесномислено. Даже можит да се речит, Србија да изигра во нај ната историја на Македонија по голема роља од Бугарија. Кога Бугарија со шум сакаше да решит македонцкото прашајње, водена за носот од македонцката емиграција, Србија тио, со голем успеф работеше во Македонија на полно согласно

со србцката погоорка: „тиха вода брег рони“. Беше време, кога ролите на тије две држаи беа обратни т. е. Србија шумеше а Бугарија работеше.

Да бидиме по јасни.

До српцко-бугарцката војна во 1885 г. Бугарите тио работеа во Македонија. Сливница им покажа на Србите, оти ако једна Бугарија со Источна Румелија можат да покажат на Србија једна сливничка поразија, то сојединената Бугарија, заједно со присојединената до неја Македонија во бидно време можит и со-

стр. 85

сем да победит и поробит Србија. Сливница натера Србија да зафатит једна ноа борба со Бугарија за Македонија. Нај напред таја борба беше на книга: Србите докажуваа со громки и плитки фрази, оти они имаат по големо прао на Македонија од Бугарите. От тоа поминаа пак на громка, но безрезултатна пропаганда во Македонија: наобекаа на Македонци, млади ученици, от бугарцки и грцки сколији златни гори за во Србија. Патриотичното пропагандно другарство „Св. Сава“ од 1888 година отвори пансион за својите ученици стипендијанти. Во 1889 година бројот на стипендијантите на тоа другарство се уголеми, за да се умалит по неколку месеци: во ноември месец на таја година околу 40 души ученици Македонци, једни тајно, друзи јавно и демонстративно, поминаа од Белград во Софија, за тамо да се учат (се разбират со бугарцки пари). Тој неуспеф не обескуражи одважните Срби: другарството „Св. Сава“ отвори патриотична подписка во Србија за постројуајње ноо здајње на другарството за пансијон и за своја пропагандцка сколија. Во 1890 год. се издигна големо трикатно здајње, во које од јануари 1891 год. се отвори пропагандцката „Богословцко-учитељцка сколија“, за да се затворит по полоина година. Но за тоа Светосавцкото другарство за таја полоина година напраи доста шум: во неја осим науките имаше и воена гимнастика и маршеи на учениците со музика по Белград и негоите околији и патуајње на летото

по Србија, каде се произносуваа громки тостои. Со тоа се сврши шумот во Србија, и Србите зафатија да работат тио и упорно: пропагандата помина од патриотското другарство во раците на Министерството на надворешните работи. Министерството првено ѝ прајкаше својите стипендијанти во србцките провинциални градишча, за да се учат, а после ѝ соби-
 раше во Белград во специални или великата сколија.

стр. 86

Работејњето на Србите не остана без резултати при решаајњето на македонското прашајње. Србите со своите сколији во Македонија успеа да создадат во европејското и руско општествено мислење илјузија, да имат Срби во Македонија. Једно подобна илјузија поминуат пред праитељствата на Великите Сили за факт, то јасно јет, оти при решејњето на македонското прашајње требит да се имаат пред очи и барајњата на србцкото праитељство. Следствено, Србија при таја борба достигна поеќе од Бугарија, која со шумот, шчо подигна, остана со загуби, а не со добит. Ако да не се јавеше ноото течејње во развитијето на националното самосознаајње меѓу Македонците, које ќе приравнит загубите на Србија со загубите на Бугарија, то можит положно да се тврдит, оти од востајњето бугарцките интереси во Македонија само пострадаа, а србцките само се уголемија.

Но србцката пропаганда осем илјузијата за србцка народност во Македонија и побркуајњето да се решит македонското прашајње во полза на Бугарите, имат и друзи резултати.

Во зафатокот на нивната пропаганда, Србите и не мислеа да ѝ праат Македонците Срби; тије сакаа просто да создадат во Македонија, редом со бугарцките, и србцки интереси, така, да во време решејњето на македонското прашајње, да добијат колку се можит по голем дел од неја. Таја целја се достигаше, једно со изјавуајње историјцки и друзи праа и сообразуајња, а друго и главно со инакво постаајње прашајњето за народноста на македонцките Словени. Последните

можеа да се истаат, или како нешто стредно меѓу Србите и Бугарите т. е. ни Срби, ни Бугари, а просто Македонци или македонцки Словени, или како Срби. Првата теорија имаше по малу последуачи и беше предназначена за пред европејцкото општествено мислење. Но на таја теорија беше затворен входот во Македонија, како и во сите тије

стр. 87

стредини, откаде излизаа пропагандистите. Таја теорија беше опасна за србцките интереси во Македонија, зашто ќе повлечеше по себе согласијето на Србија да се образуат одделна македонска држава и со тоа Србија не ќе добијеше ни једен дел од неја. Втората теорија, т. е. сите македонцки Словени сепак исто таквије Срби, како и Бошњациите, Црногорците и пр., се укорени во Србија. Со тоа Србите лажеа, не само европејцкото општествено мислење и Македонците, но и сами себе: тије зафатија да пропагандираат истата идеја и стред Србите со помоќта на школији и книги. Последните беа и сепак тенденциозни во прашајњето за народноста на Македонците. Илјузивијите на европејцкото општествено мислење за србцки интереси донесе својите плодови. Илјузивијите на самијот србцки народ пак нејет без резултатно: во случај на војна за Македонија со кого и дајет, Србите, како једен, сите ќе се наврлаат на непријателот, – србцката војска со нај силно патриотско осеќајње ќе се бијет за Македонија.

Србцките сили, да се прегледат од научно гледиште македонцкото прашајње, се увенчаа со успех. Бугарите можат да се утешаваат дајет прашајњето за народноста на Македонците решено во нивна полза. Они можат да му турат нему крст. Но не го праат тоа друзите учени. Сега веќе имат представители од науката, како проф. проф. И. А. Бодуен де Куртене, П. А. Лавров и В. Јагич, који гледаат на македонцките наречија, како на одделен представител на словенската фамилија од јазици. Тоа прегледуајње и такво решејњејет србцка научна победа.

Србите напраија преврат и во поњатјата и стремежите на Македонците, преврат вистина не и во нивна полза, но уште по малу во бугарцка. Они сакаат да ѝ напраат Македонците Срби, забрануајќи да се обрајќат пропагандата со ниф инак, осем како со „праи“ и

стр. 88

„чисти“ Срби. Тоа не стана. Македонците зафатија да се долбочуваат во прашајњето за нивната народност и интереси, и дојдоа до закључок, да не сет они, ни Срби, ни Бугари; да немаат за ниф, ни бугарцки, ни србцки, ни грцки интереси, а да имаат само македонцки. Србите не достигнаа крајнијот предел на нивните стремежи, но достигнаа таков предел, од кој шчо вистина не можит да се одит контака, но кој шчо можит да успокоит по умерените елементи во србцкото общество и народ.

Одот на србцкото влијајње во развијајњето на народното самосознаајње у Македонците и негоите резултати се заставаат во тој вид:

Во 1889 год. во Белград во пансионо на Св. Савцкото другарство на Космајцка улица имаше околу 50-60 души млади Македонци. Меѓу ниф немаше „старо-Србијанци“, а сите беа само од Македонија и по нивното образуајње, до идејњето нивно во Србија, во бугарцки или грцки сколији, се делеа на: „бугараши“ и „гркомани“. Меѓу ниф „србомани“ немаше.

Старите „бугараши“ заједно со ноопристигнатите таја година и со некоји „гркомани“, на број околу 30-40 души, једни тајно, друзи јавно и демонстративно, заминаа во Бугарија. Тије млади Македонци, воспитани во Србија во народен, т. е. во дух да љубат најнапред својата таткоина и својот народ, па после човечеството, заминаајќи во страната, кај шчо немаат национално самосознаајње, а на место него полон индиферентизм кон народните интереси, внесоа во неја ноа струја од национално воодушевејње и работејње за ослободуајњето на Македонија. Они составија во Бугарија основата на работејњето во полза на Македонија.

„Гркоманите“ во Белград од година на година се уголемуваа со нови „гркомани“ и „бугаромани“, но и једните и другите натре во Србија мачно се преобр-

стр. 89

нуваа во „србомани“. „Србомани“ се чинеа они само со заминајуњето во Македонија како србцки чиновници и органи на србцката пропаганда. „Србомани“ Македонци имаше само за надворешниот свет и за другите пропаганди во Македонија. Органите на србцката пропаганда во душата си никој пат не се осекаа како „Срби“ или „србомани“, особено првите 10 години и ако имаат они живејано во Србија.

Живејњето на млади Македонци во Србија секој пат имаше многу арно влијајње на интересите на Македонија. Тука они се заинтересуваа со прашајњето за нивната народност, со србцките филологијски и историјски аргументи за народноста нивна, со србцкиот патриотизм и со крајното него го изражувајње во вид на шовинизм или слепо предпочитувајње на својето пред чуждото, со причините на србцкиот шовинизм, со рољата на Србија во сегашно и бидно време во македонцкото прашајње и со многу други важни и интересни прашајња.

Искусственоста на создавајње србцки интереси во Македонија беше јасна за сите. Но исто така Македонците признаваат да јет Србија држаа, шчо располагаат со војска, дипломатија, једен народ и једна интелигенција, који шчо ќе зашчитуваат србцките интереси во Македонија со примерна преданост и крајен фанатизм.

Борбата со србцките интереси во Македонија јет непосилна, не само за Македонците, који шчо не располагаат со држаа и државен буџет, војска, дипломатија и пр., но и за слободна Бугарија. Затоа Македонците во Србија се одрекоа од једна јавна борба со Србите, но со тоа они не се откажаа од интересите на нивната таткоина.

Од избегувајњето на првата група Македонци ученици во 1889 година, за које напоменаф, сè до

стр. 90

1895/6 уч. г. избегуваа, које по мали групи от 5–10 души, које одделно от по 1–2. Но по големијот дел Македонци остануваа во Србија и бараа пат, како ќе се можит да се работит во полза на Македонија без да се влегуат во отворен конфликт со Србите.

За да се изработит једна таква програма, Македонците ученици во Белград во 1893/4 уч. г., во време на инспекторството над ниф на директорот на III гимназија Ѓуро Милијашевич, решија да состават македонско другарство во Белград. Целјата на другарството беше, негоите членои да се запознајат и да си изработат једна програма, која ќе је осашествуват во Македонија тајно от србцката пропаганда. Јавната целја на другарство беше изучуајњето на Македонија во етнографцки, географцки, филологијцки и историјцки однос.

Се разбират, оти от тоа другарство не излезе нишчо, зашчо Србите не доверуваа на Македонците и зафатија да прајкаат во него „старо-Србијанци“, Црногорци, Боснијци, Ерцеговинци и пр. Особено тоа недоверије и наплив од Срби во македонцкото другарство настапи во II година негоо сашествуајње при инспекторот, гимназијцкијот проф. Јуришич. Но со растуруајњето на другарството не се изменија чувствата и стремежите на Македонците во Србија. Они зафатија да следат револуционата организација, создадена од Македонци со бугарцко-србцко образуајње, као и односот на Србите кон неја. Они си дадоа отчет од рољата на Србија во македонцкото прашајње до сега и за однапред, затоа и ним принадлежит честта да сет создаачи на националнијот сепаратизм стред Македонците. Они сет и главните негои последуачи. Меѓу ним имат љуѓе со висок патриотизм и со здрао разбирајње на националните македонцки интереси.

Тије Македонци и дадоа израз на својите убедејња за македонцкото прашајње со издаајњето во Белград

стр. 91

во 1902 год. ноината „Балкански гласник“. Издаајњето на та- ја ноина не можеше да се аресит на србцките шовинисти, за тоа србцките ноини подигнаа шум против издаајњето на „Балкански гласник“, обвинуајќи негоијот редактор во со- чувство на македонските комитети, во резултат на које тој беше претеран од Србија.

Таквије сет резултатите на србцката пропаганда меѓу нејните воспитаници и органи, родом од Македонија. Во пра- шајњето за народноста на Македонците Србите пред Маке- донците се придржуваа до втората од упоменатите две теори- ји, т. е. да сет Македонците Срби, и токмо со тоа у ниф се до- бија противни резултати. Србите сакаа да напраат Македон- ците да служат на србцките интереси, т. е. сами да се мисљат, и на својите сонародници да им вељат, да сет Срби. Но на место тоа Македонците зафатија да гледаат на себе како на Македонци со своји одделни цели, и сакаа, не да служат како орадија за србцки цели, но да употребат србцката политика како средство за достижејње на чисто македонцки цели.

Ни једен србцки воспитаник, особено, ако тој имат жи- вејано во Србија, не само не веруат на Србите, да јет он Ср- бин, но ѝ мрзит за нивнијот шовинизм, и ѝ лажит, за да си до- стигнит само целјата, да добијет образуајње. По свршуајњето на учејњето, можит да бидит и чиновник на пропагандата, но при тоа тој ѝ мрзит, и проклинат судбата си за тоа, шчо јет орадие на једна пропаганда, која си имат своји цели, соврше- но противни на интересите на негоата таткоина – Македони- ја.

Таков Македонец, обично до постапуајњето во србцка сколија, јет бил и во бугарцка, или грцка, или и во једната, и во другата. Тој си припаметуат, како во једната сколија го уверавале, да јет он Грк, во другата – да јет Бугарин, а тука – да јет Србин. За него јет прашајње, каде јет истината, зашчо сите имаат свои ар-

гументи. Протиоположните аргументацији не даваат можност да се наит, која јет нај праата, и за тоа Македонецот решаат да сет сите ложни и да имат само једна неопровргната истина: македонцките Словени сет Македонци и Словени, следствено требит секој Македонец да чуат интересите на својата таткоина и на својот народ, а не интересите на пропагандите.

Да покажеме и на друг тип Македонец со србцко образуајње. Он можит се бројит Бугарин, и по проживуајњето во Србија 4–5 год. Откако сврши тој своето образуајње во Србија, каде тој требит да одит: во Бугарија или Македонија? И во једната, и во другата шчо ќе праит? Бугарија и екзархијата во Македонија имаат чиновници поеќе от колку им сет нужни. Пак и да имат место, то него не ќе му го даат на једен, шчо свршил во Србија, ами на једен свој кандидат. Да допушчине ушче и тоа, да он добијат бугарцка служба. Но ќе се чувствуат ли он на местото му? – Не. Тој за време на поминатите негои години во Србија се наоѓал под влијајње на цел ред прилики, шчо отсатствуваат во Бугарија, и за тоа негоото мировозрејње се разликуат од мировозрејњето на тије, шчо се образуваа само во Бугарија и јет слободно от цел ред предземени мисли и предрасудоци. Нај малу во ноата обшчествена стредина тој ќе се осеќат не на својето место.

И така Србија, со својето набркуајње во македонцкото прашајње, напраи грмаден успеф и требит да си го признаеме да јет тој, не толку во нејна, колку во наша полза. Она отвори сколији, кладе консулства, ракоположи Фирмиљана и со сè тоа даде нов праец на нашето прашајње. Она создаде во европејцкото обшчествено менејње и во самата Србија иљузија да имат Срби во Македонија и таја иљузија минуат во очите на Европејците за факт. Она застаи, да се прегледат од ноо прашајњето за народноста на Македонците, и да се решит, ни во полза

на Бугарите, ни во полза на Србите, а во полза на одделна македонска народност. Она воспита цело поколејње Македонци, који имаа, имаат и ќе имаат нај решително значејње во ноата историја на Македонија. Србцките воспитаници играат важна роља во македонското прашајње без да се обрајкат внимајње на тоа, али они работат под бугарска, србска или македонска фирма, као и без разлика, али сет они во морален однос љуѓе високи или не. Србски воспитаници имат от сите тије категорији, и во сите ниф се покажуат србското влијајње благодатно за Македонија. Србцките воспитаници, шчо работеа под бугарска фирма, создадоа и поткрепија македонската револуција; на ниф се должит и политическијот сепаратизм. Националнијот сепаратизм се должит на србски воспитаници идеалисти, шчо работаат под србска маска, а во душата своја се признаваат за Македонци; србцките воспитаници, со својето образуајње во Србија, се образуваа во национален дух, наместо во национален индиферентизм во Бугарија, и ако некоји од ниф сецело не престанаа да се вељат Бугари, но меѓу ниф и Македонците со чисто бугарско образуајње и самите Бугари се отвори једна голема пропаст: они со својето образуајње станаа на средината меѓу Бугарите и Србите, т. е., велејќи се по традиција Бугари, они престанаа во душата своја да сет такви: они станаа Македонци. Нај после нај долните, нај отчајаните органи на србската пропаганда, родом Македонци, пак сет полезни за Македонија: од ниф се образуат клас од недоољни со србската пропаганда за који шчо немаат пат кон Бугарите; они ќе уголемуваат класот од националните сепаратисти.

Значит, ако није се лажиме во претположејњето, оти националнијот сепаратизм ќе бидит поддржан от комитетите, организацијата и македонската интелегентна колонија во Бугарија, то, и во таков случај, доста јет једна

стр. 94

силна србска пропаганда во Македонија, за да земит националнијот сепаратизм нај големи размери.

Но ноото течејње стрекат и ќе стретит арен пријем ушче во зафатокот негов и во нај арната, нај интелегентната и непродадената македонска интелигенција, како што и јет резултат на умственото и нравствено развијање на последната. Имат, и ќе се најдат, мнозина интелигентни Македонци, кој што сет готои да дадат животта своја за интересите на својата таткоина и својот народ, који ќе се запитаат: што јет по важно за нас Македонците: общчегугарцките, общчесрбцките, общчегрцките или македонските интереси? И ќе одгоорат, да сет интересите на таткоината секоаш по горе од интересите общченародни, и да сет последните само стредство за првите, а не наопаку. Мала набљудателност требит, за да се убедит чоек во таја истина. Нај напред се знаит от секого, оти није милуаме нашата таткоина Македонија и нашијот народ, зашто катаден и видиме и ѝ изучуаме со својите органи на чувствата. Во неја и стред него сме изљупени. Од детинство сè, што јет мило ним и нам ни јет мило; сè, со што се радуваат они, и није се радуаме; они плакаат и није плакаме; они се смејат и није се смејеме. Обшчата радост и жалост, общчите предајња и обичаји нè праат сите нас једно цело, – једен народ. Но једно поминиме границите на Македонија, или на југ, или на североисток, или на север, т. е. во Грција, Бугарија, Србија, наједнаш ќе осетиме, оти дујет на нас веќе друг ветар; ќе осетиме да сме није тамо само неканени гости, и оти, ако сакаат тамо да ни се покажат брајка, но тоа го праат, за да нè ограбат нас и да нè експлуатираат. Грците, Бугарите, Србите, сите заједно нè уверуваат нас, да није сите сме само од нивната народност, и оти нашето спасејње јет само во сојединејњето на цела Македонија, или барем на једен голем дел од неја, кон нивната држаа. Секој

стр. 95

од нас ќе забележит, оти тије љуѓе, за који није знајефме само от книга, и ѝ знајефме како љуѓе, што сакаат да ни помогат да се ослободиме, ни се покажуваат нам за пријатели и сонародници и ни се присторуваат за наши покровители, не

зато, шчо сме није Грци или Бугари, или Срби, не зашчо се грижат за некакви обшченародни интереси, во који флизаат и нашите, не зашчо сакаат да ни помогат и да нè избаат нас, а само со чисто егоистични цели, т. е. они експлуатираат со тоа, шчо се велиме није со нивните народни имијња, и сакаат, на осноа на сашчествуајњето на тије народни имијња во таткоината ни, да уголемат својата таткоина, да обезбечат својите интереси со завладуајњето, ако не на цела Македонија, то барем на голем дел од неја. Не ни покажуат ли тоа, оти малите држаи, па и секоја једна страна, со преследуајњето обшченародни цели, преследуат не хуманни цели, ослободуајњето на поробените, а чисто материјални и егоистични, т. е. уголемауајњето нивно за нејн интерес, без да се гледат, али ќе настапит подобруајње во судбата на Македонија, или не. Значит местните интереси се јауваат главни, а обшченародните второстепени; првите сет цеља, вторите – стредство. Имијњата: Бугарин, Србин, Грк во Македонија сет стредство на малите држаи да нè заробат нас. Ако и није милуаме нашата таткоина и сами себе, то и није требит да претпочитаеме нашите местни македонцки интереси пред обшчебугарцките, обшчесрбцките, обшчегрцките. Није требит да создадиме такво положејње, да немаат во Македонија, ни бугарцки, ни србцки, ни грцки интереси, зашчо тамо немаат Бугари, Срби и Грци, а имат само Македонци от словенцки исход и некоји друзи македонцки народности. Нашите интереси требит да си ѝ изучиме и да си ѝ зашчитуаме сами, а не да ѝ дааме во туѓи раци, за да експлуатираат со ниф малите балканцки држаици.

стр. 96

После, националнијот сепаратизм ќе имат место и уљуѓе, шчо гледаат от практично гледишче на работите, без да се занимаваат многу со теоријата за народноста ни. Така, они ќе расудуваат: ако једна Канада можит да се срдит на Англија за тоа, шчо последната, за да си бидит во арни односи со Сев.-Американцките Сојединени Држаи, пожртвуала

ним интересите на Канада, и последната сега сакат да се ослободит од Англија и сама да си бранит својите државни интереси, зашто по арно си ѝ разбирала; – то зашто Македонија да се не срдит на Бугарија за тоа, шчо она не можит да бранит македонцките интереси, ами само експлуатират со ниф, и зашто Македонија да не речит: јас проливав крв од моји синои, нека бранат мојите интереси они сами а не твој Начович, Цоков, Станчев и С-је.

Исто така, мнозина ќе забележат, оти малите држаи се односуваат со таквоа недоверуајње кон рољата на Бугарија во Македонија, као шчо се односуваа Големите Сили кон рољата на Русија во бугарцкото ослободуајње. Последните се бојеа од једна „С-Стефанцка Бугарија“, зашто мислеа, оти Русија ќе си ја присвојит. Исто така, малите држаи мислат сега, оти Бугарија сакат да се ослободит Македонија, за да си ја присвојит. Но кога видоа западните држаи, оти сет излажани и оти Бугарија роѓат таквије љуѓе, као покојнијот Стамболов и живијот Свирчо, се успокојија и зедоа да праат против вољата на Русија тоа, шчо сами расипаа во Берлин. Не ќе се најдат ли и кај нас љуѓе, који ќе разберат, оти доверјето на малите држаи кон нашата таткоина ќе зависит од наши Стамболовци и Свирчовци, но који ќе видат опасноста за нашите национални интереси, не во Русија, ами во Бугарија? Поеќе јет од за веруајње, оти ќе се најдат и таквије. И тије ќе бидат крајните сепаратисти.

стр. 97

Нај после мнозина ќе забележат, оти нај големата нестреќа наша се кријет во тоа, шчо немаат у нас местен македонцки патриотизм. Да беше у нас тој, није, кај и да сме, ќе мислефме и ќе работефме само за Македонија. А сега једни од нас гледаат на себе како на Бугари, и сојединуваат нашите интереси со бугарцките и на место да изучуваат Македонија во секаков однос, на место да изучуваат историјата на Македонија во сите времиња, изучуваат бугарцките интереси и бугарцката историја, и често пати тије периоди од неја, шчо

немаат никаков однос кон Македонија. Така н. пр. г. Баласчев, ориѓанец родом, на место да се занимаат специално со историјата и интересите на Македонија, ми изучуат бугарцките интереси и „вешествената култура на бугарцкото ханство“, нешто, које имат за Македонија истијо значај, као и историјата на Абисинија до покрстуајњето на Абисинците. Друзи од нас сет во Грција и изучуваат грцките интереси и историја. Друг ориѓанец, Димица, се подвизаат во Грција и за него имат значејње историјата на Македонија само до нејното завојувајње од Римјаните. Друзи Македонци во Србија се чинат србцки патриоти и работат, на место за Македонија, за србцките интереси. Така једен богат кожарцки тргоец по име Коста Шуменкович по смртта своја пожртвува за србцките сколији 500,000 франкои. Такви печални резултати, од врзуајњето на нашите интереси со туѓите, доста сет, за да се убедат мнозина, да јет нашето спасејње само во националниот и религиозен сепаратизм.

Во љуѓето со таквија убедејња, као и во сите недоољни от пропагандите Македонци ќе бидит првоначално силата на ноото течејње. Но така ќе бидит само во зафатоко. Бројот на приврженците јавни и тајни ќе растит, не по дни, а по часои. Важно јет то, шчо, до кога ќе имат во Македонија бугарцка пропаганда, ќе имат и србцка. И двете

стр. 98

пропаганди се држат само со бугарцки и србцки пари. Недоољните од втората до востајњето беа поеќе. По востајњето бројот на недоољните од Јобите пропаганди ќе се израмнит со увеличаајњето на недоољните од бугарцката пропаганда. Но и да не бидит тоа, једна србцка пропаганда јет доста да создаит превосходна почва на ноото течејње. Сите Македонци от србцката пропаганда ќе бидат на страната на ноото течејње: органите на пропагандата ќе сочувствуваат тајно, а не платените Срби ќе исповедуваат својата македонцка народност јавно.

Напоследок и мнозина македонски Словени со грчко образуајне ќе се признаат за Словени. Сега тије не го праат тоа, оти требит да се вељат Бугари, а името Бугарин у Грците се стаит многу долу. После, сите од Македонците сет го тои да напраат отстапки от своја страна за објединуајње во једно национално цело, но ни једен от последуачите на трите национални пропаганди немаат да изменит на својата пропаганда, за да капитулират пред друга. Националното објединуајње на Македонците можит да станит само со компромис меѓу ниф, а не со капитулирајње на једните пред другите. А тој компромис и јет ноото национално македонско течејње.

Оттука јет јасно, оти, ако ноото течејње и не добијет некаква поддршка од многобројната интелегентна македонска колонија во Бугарија, пак ќе се развијат, само ќе се развијат веќе како течејње напраено специално против бугарските интереси во Македонија. При големото развитје на ноото течејње и при силнијот отпор од Бугарија, можит да се очекуат за него поддршка от страна на Србија. Колку и да се покажуат оно не арно и опасно за Србија, сè оно не протиоречит на србските интереси. За Србија јет важно, Македонија, ако не бидит србска, да не бидит и бугарска. Једнаш

стр. 99

се виде, оти она никој пат немаат да бидит србска, Србите ќе можат да се одвртат от своите утврдуајња, да сет Македонците Срби, и ќе ѝ признајат за оддељно словенско племе, једнакво блиско до Србите и Бугарите.

И така, македонското национално возродуајне јет настапен историјски процес, шчо имат под себе јака почва и голема биднина. Оно се должит главно на конкуренцијата меѓу Бугарија и Србија во македонското прашајње. Како преодни стадији кон полното оддељајње на македонските интереси од бугарските и србските, т. е. кон националниот сепаратизм, служат политическите револуциони организацији и политическијот сепаратизм, пропагандиран од ниф. Као главен извор за уголемуајњето на бројот на националните сепаратисти

ќе служат уголемуајњето на конкуренцијата меѓу бугарската и србцка пропаганди во Македонија и бројот од лица недоољни от тије пропаганди. Националнијот сепаратизм ќе се уголеми исто и од лица, шчо сознаваат сета вреда од националните и верцки пропаганди, који под вид да бранат нашите интереси, безбожно експлуатираат со ниф, и који шчо ќе се решат на борба за националното објединуајње на Македонците со сите тије пропаганди. Борбата со него јет опасна, не за него, а за негоите противници. От таја борба он ќе излезит победник, ушче поеќе, шчо реформите во Македонија, ќе дадат на неја возмoжност да се ослободит от туѓите влијајња, и да пренесит центрот на возродуајњето натре во неја.

Состауала, состауат и можит ли Македонија да состауат от себе одделна етнографска и политична јединица?

стр. 100

Во трите горе изложени статии јас разгледаф нај важните за мене, па ми се чинит, и за сите искрени патриоти прашајња. Мислам, оти читачот без коментарији ќе разберит, шчо сакаф во ниф јас да речам.

Но сè шчо рекоф јас во ниф ќе си останит без убав фундамент, ако не се разгледаат некоји теоријски прашајња, от праилното постаајње на који ќе зависит успеот во нашето общчо работејње во полза на нашата таткоина и нашијот народ.

Мнозина ќе се запитаат: за каков национален сепаратизм овде се гоорит? не се мислит ли да се создаат сега ноа македонска народност? Но тоа нешчо јет искусвено и као такво ќе трајит ден до пладне. Ами каква ноа т. е. македонска народност, кога није, нашите татковци, дедои и предедои се велеле Бугари? Али Македонците во нивната историја пројауале некаква общча работа политична и дуовна? Како се односуале они кон друзите народности балкански и обратно?

Во таја статија јас ќе се постарам да одгоорам на тија и много друзи подобни прашајња, и со тоа по мојата сила да разјаснам научните основи на националнијот сепаратизм, као и да покажам на непраилноста на тије возразуајња, који се стаат од негоите противници, који со тоа сакаат да компромитираат него, као нешчо искусвено.

Једно от првите прашајња, шчо ќе постаат противниците на националното обединуајње и возродуајње на Македонците ќе бидит: каква македонска словенска народност? Никога немало македонска народност, ќе

стр. 101

речат тије, па и сега је немат. Во Македонија секога јет имало, па и сега имат две словенски народности: Бугари и Срби. Значит некакво македонско словенско национално возродуајње јет просто празна работа на неколку фантазери, који при тоа немаат никакво поњатије за јужно-словенската историја.

Македонија, после ќе речат нашите противници, не представат ни географско, ни етнографско, ни историјско цело. Она не јет никак повлијала на судбите на саседните народи, а јет била арена на политична и културна борба меѓу разните балкански народности. Истите расудуајња за нашата таткоина, можит, ќе чујиме и од некоп од нашите сонародници – македонски Словени, шчо се викаат Бугари, кога ќе се исцрпат сите друзи стредства за борба со македонското национално објединуајње. Во Македонија немат јазик, ами имат много наречија различни меѓу себе, но сите стродни со бугарцките наречија и со ниф состауваат једно цело – бугарцкијот јазик. Друзи од македонските наречија сет по блиски до србцкијот јазик, ќе продолжат својите возразуајња нашите противници.

Колко и да сет осноателни сите приведени возразуајња на нашите противници против обшноста на македонските Словени и принаделжноста нивна кон једно самостојно словенско цело, па ми се чинит, да можат да им се напраат и не по малечки контравозразуајња, от који ќе се видит, да националното самосознајње и возродуајње на македонските Словени јет нешчо многу обично и разбирливо.

*

* *

На првото забележуајње на нашите противници, оти никога немало македонска словенска народност, можит мно-го просто да им се одгоорит: шчо немало по напред, можит да се сторит по доцкан, стига да се имаат различни историј-цки прилики со своји одделни барајња.

стр. 102

Некога сите Индо-Европејци составуале једен народ со једен јазик, шчо востануваат сега лингвистите от срамнуај-ње на старите и нои индо-европејцки јазици. Но исчезнаа ти-ја историјцки прилики, при који Индо-Европејците се разби-ра по меѓу ниф и настапија друзи историјцки прилики, при који се зафати цепејњето на јазико, на общото национално самосознаајње, со общи јазик, веруајња, куди, предаајња и пр. Но тоа делејње пак беше на големи делои, или народни групи, како напр. индо-иранска или аријска, германско-сло-венско-литовска и пр. Тије групи со стечејњето на по доцните историјцки прилики се подразделија на јазични фа-милији, како: индијската, иранската или персијската, армен-ската, грската, трако-илирска, италијската, келтската, германската, словенската и балтијската или литовската. Словенската, приближно од околу родејњето на И. Хр., се раздели прво: на источнословенска или руска, на западно-словенска и на јужнословенска група. И само от последната се оддели бугарскијот словенски народ, со името Бугари, на-врзано на бугарските Словени од несловенските Бугари.

Ако сега нашите противници допушчаат образуајњето на по мали етнографски целини од по голема, као последица на историјска необходимост, и ако они досега гледале на Македонците како на Бугари, то зашчо сега они не можат и не сакаат до допушчат образуајњето от таја голема етнограф-ска целина, шчо је велеле сите, па и они, бугарски народ, две по малечки целини, бугарска и македонска? А сегашните ис-торијцки прилики тоа го сакаат, како шчо сакале некоаш об-разуајњето на бугарскијот, србско-хрватскијот и словенски-

јот народи од јужно-Словените, или пољцкијот, чешко-словачкијот и лужичко-србцкијот от западнословенцката група.

Сформируајњето на Македонците во одделна словенска народност јет нај обичен историјски процес,

стр. 103

подобен на процесот на образуајњето на бугарцкијот и србцко-хрватцкијот народ од некогашните јужни Словени.

Да срамниме тије два процеса.

Једни историци и филозофи тврдат, оти јужните Словени, ушче до дојдуајњето нивно на Балканцкијо Полуостров, се разликуале по меѓу себе, т. е. составуале два одделни народи: Словени (Бугари и Словинци) и Србо-Хрвати. Така тврдија Копитар, Миклошич и Шафарик. Друзи историци, особено лингвисти (јазикознајци) тврдат, оти сите јужни Словени, во време на својето пресељуајње на Балканцкијо Полуостров, зборуале на разни дијалекти (наречија) од једен јазик, и сите се велеле со једно обшчо име: Словени. Словени се велеле и Србо-Хрватите. Имијњата: Срби и Хрвати се носиле од малечки јужно-словенски групи и биле племенни, а се сториле народни само, кога нивните носители, т. е. племијњата Срби и Хрвати, образуале големи држаи. Сите Словени, подајници на србцката држаа, се велеле на место Словени – Срби, а на хрватцката држаа – Хрвати. Така учит проф. Јагич, а заједно со него и негоите ученици. Тој и на сегашните јужнословенски јазици не гледат, како на три целини, точно разграничени, а како на верига дробни наречија, који шчо се сливаат једно во друго, како шчо влизаат колцата во веригата, од једна страна во једното саседно, а од друга – во другото саседно колце.

Ако се довериме на првата теорија, т. е. Бугарите и Србо-Хрватите да се преслија на Балканцкијо Полуостров како готои одделни целини, то се питат, до каде се простираа тије народности во време на пресељењето, и дали сите дојдени бугарцки Словени останаа и досега таквије или некој дел од ниф се посрби? и дали сите дојдени Србо-Хрвати оста-

наа као такви, или дел и од ниф се побугари? При допушчајњето, да се доселија готои јужнословенцките народности на Балканцкијот Полуостров, совршено неосветено остаат прашајњето за границите

стр. 104

меѓу Бугарите и Србите, особено прашајњето, со какво население беа заселени средновековните: Мораа, Кучео и Браничео, или, со друзи зборои, денешната кралеина Србија?

За ниф велит Шафарик, на основајње на византијските историци, особено Константин Порфирородни, да беа они заселени со бугарцки Словени, шчо бидоа посрбени во XIII и XIV в. в. Ако се допушчит за верна таја теорија, ќе бидит јасно, оти једен народ не секога можит да устоит против натискот от туѓи саседни народи, а губи једен свој дел во корист, на по силнијот сасед, и друго, од неја се видит, оти народите можат да се состават од два блиски народи, слиени во једно, као последица на историјска необходимост.

Шчо имат бидено во средните векои, зашчо да не можит да бидит и сега? Бугарцкијот народ јет изгубил готоо цела денешна Србија во корист на Србите, и се примирил со мисљата за таја загуба, и не бројејки је за таква. Зашчо он не можит да се примирит и со мисљата за загубуајњето на Македонија, кога тоа загубуајње јет исто таква неминуана необходимост, како шчо беше неминуана необходимост и загубуајњето на Србија? Историјските прилики неминуано водеа до изгубуајњето на Србија за Бугарија во корист на Неманичите и на србството, прво во политичен, а после и во национален однос; а историјските прилики, создадени од Берлинцкијот трактат, напраја, Македонија да бидит загубена за Бугарите, прво во политичен однос, а после и во национален.

Ушче једна паралел со историјата на Србија: да беше Србија недоољна от својата судба во држаата на Неманичите, она ќе праеше опит да се ослободит и да им протиостојит ним со стремејњето да се присоединит до Бугарија; но опитот ќе беше напраен и ќе доведеше до желаните резултати само,

ако дозвољуваа историјцките прилики; но последните не дозволија тоа, и Србија се примири со приликите и биде загубена за Бугарите.

стр. 105

Истото јет и ќе бидит и со Македонија. Македонија напраи опит нај напред да се ослободит од Турцко, но за сожаљуајње излезе опитот неудачен. Можит по ослободуајњето ќе се мислеше и за сојединуајње со Бугарија. Но таја година ни покажа, оти историјцките прилики никој пат не ќе дозволат да се сојединит цела Македонија со Бугарија; сега за Македонците и Бугарите, остаат једно од двете: или делејње на Македонија меѓу балканцките држаици и со тоа изгубуајње за Бугарите и Македонците 2/3 од Македонија, или полно пресечуајње врските со Бугарите и постауајње на македонцкото прашајње на совршено неутрална, чисто македонска основа. Кога така го постауат необходимоста прашајњето, то јасно јет, оти секој пат и от секого ќе бидит предпочтено второто. И вистина, зар ќе се решит једен искрен патриот Македонец да пожртвуат: Костур, Лерин, Битоља, Охрид, Ресен, Прилеп, Велес, Тетово, Скопје и пр. за сојединуајњето на Македонија до левијот брег на Вардар со Бугарија? Зар имат по голема близост меѓу једен Македонец од источна Македонија и једен Рушчуклија или једен Македонец од источна и западна или северна и јужна Македонија? Кога историјцката непходност категоријски ни зајавуат: Македонци, или се сојединуајте меѓу себе и отчекнејте се од другите балканцки народи, или готвејте се за дележ на таткоината ви! – сите искрени патрјоти Македонци ќе приимат првото. Па тоа го налагат на Македонците и чоешчината: зар јет чоечко сегашното стајње, во које ја имаат доведено Македонија пропагандите? Во једна куќа таткото јет од једна народност, једејњот син од друга, другот от треќа народност, и еден Господ знаит, до кога ќе се продолжит да бидит така! Чоешчината го барат од нас да се искоренит во татковината наша тоа ненормално стајње, и да

се примират брат со брат, татко и деца. Такво објединејње јет необходимост, а не ни јет

стр. 106

нужно фамиљно непријателство за некакво објединејње со Бугарија, шчо никој пат не ќе бидит допушчено, ни од малите балканцки, ни од големите држаи.

Значит во сегашните политични прилики имат, не по малу осноајње за загубуајње од Бугарите Македонија, од осноајњата за загубуајњето нивно во стредните векои денешна Србија. И као шчо загубуајњето на Србија во политичен однос повлече по себе загубуајњето нејно и во национален однос, исто така раздробуајњето на С. Стефанцка Бугарија во политичен однос ќе повлечит и раздробуајњето нејно во етнографцки однос. Приликите создаат културна и национална близост меѓу љуѓето, и приликите ѝ разрознуваат роднинцките елементи.

Такво сопостауајње можит да бидит меѓу првата, т. е. теоријата за заселејњето на Балканцкијот Полуостров од јужни Словени, сформирани во две народности, строго разграничени во етнографцки и географцки однос и постепено-то изменејње на етнографцката карта на Балканцкијот Полуостров од једна страна, и процесот на современото национално обособуајње на Македонија од друга.

Сега да видиме, дали од гледишче на другата, т. е. Јагичјевата теорија за образуајње на јужнословенцките народности, можит да се објаснит постаајњето, при сегашните политични прилики, на једна ноа македонцка словенцка народност?

Јагич ни велит, јужнословенцките јазици да сет и да биле верига од наречија; исто така, сите јужни Словени, до образуајњето на бугарцката, србцката, хрватцката и словинцката држаа, да се велеле со једно име – Словени. На протежејњето на таја верига од јужнословенцки племијња и наречија, као да се образувале 4 јаки возли, ќе се речит, 4 држаи со разни имијња, т. е. : словинцка, хрватцка, србцка и бугарцка

држаа. Тије возли, т. е. држаи, спроти силата, шчо је имаа, кога се образуваа, си ѝ разделија меѓу себе сите колца – племиња и на-

стр. 107

речија на јужнословенцката етнографска верига и ѝ крстија со нивното име. Возлите си имаа, као свој центр носителот на националното име; со увеличејњето или умалејњето на политичното могушчество на носителот на националното име и последното се рашируат или се умаљаат. Така станале имијњата Србин и Хрватин народни от племени, така се присојединиле до нивните носители механически соседните племиња со својите наречија и составиле со ниф једен народ, постепено асимилирајуќи се со својите покорители или присојединители.

Ако образувањето на јужнословенските народности јет механично-политичен процес, то истијот не јет нешто невозможно и во сегашно време. Во јужнословенцката јазична верига имат неколку колца надвор от србцкијот и бугарцкијот политични возли: тоа сет македонцките наречија. И вистина, тије колца, бидејќи по меѓу себе нај блиски, имаат некоји режки на исток блиски со бугарцките и на север со србцките колца. Тије колца во разни времиња беа со разни имишча бојадисани, до кога, во 4 та четвртина на поминатијот XIX век, бојите не зафатија да се клаат једна врз друга и не парализуваа једна друга. И једната и другата боја не се држеше јако за колцата, и малу по малу бојите зафатија да се рушат и под ниф зафати да сијат природната им боја „словенска“ со одблеск „македонски“ од географската област, во која сет распределени. Носителите на тије колца – наречија некога се викале „Словени“, а после, то Бугари, то Срби, до кога конкуренцијата на тија двете имиња не ѝ напраи Јобите туѓи за македонцките Словени, и они не зафатија да се именуваат со старото географско име на својата таткоина. Името Македонец прво се употребуаше од македонцките Словени, како географски термин за покажувајње на својот

происход. Тоа име јет обшчо известно на Македонците Словени и сите со него се именуваат. Једно јет така, и једно образуајњето на народ-

стр. 108

носта јет политично-механичен процес, то имаат се сите нужни условија за одделуајње на Македонија во самостојна етнографска област: Македонците имаат обшча таткоина, последната постепено со реформи се одделуат во самостојна политична целина, во неја се имаат „неколку колца од јужно-словенската јазична верига“, тије колца многу лесно се објединуваат со обшчото признаајње стредното од ниф за обшчо орадије во искажуајњето на литературната реч за сите интелегентни луѓе во Македонија и за во книгите и сколијите. И така, сите условија за националното возродуајње на Македонија се имаат на лице, па и тоа возродуајње и од гледиште на втората историјска теорија за образуајње на Балканскиот Полуостров на малите етнографски јединици од једна по голема јет совршено логично. Тоа можит да се забележит на тије, шчо вељат да никога немало македонска народност. – Немало, ама је имат сега и ќе бидит за однапред.

*

* *

Сега да се попитаме друго: али ќе бидит точно, да се кажуат да имат во Македонија две словенски народности и ако имат једна, то али таја народност можит да бидит наречена србска или бугарска?

Во Македонија, како и во секоја друга земја, имат многу наречија, блиски једно до друго. Таја блискост од једно наречије се пројавуат, од једна страна до сите друзи македонски наречија во обшчи фонетични или звуковни, морфологични или формени и лексични или речнични особини; од друга страна секоје наречије јет нај блиско до негоите саседни наречија, имајки со ниф обшчи особини, који се немаат во по оддалечените од него друзи наречија, и то западнијот дел од наречијето јет по блиско до негоијот западен сасед и со

него, туку речи, се сливат, источнијот до источнијот и пр., и така,

стр. 109

наречијата као да сет врзани једно со друго, како колцата во једна верига.

Сега се питат: који колца од нашата верига наречија ќе се наречат србцки, а који бугарцки и на која основа?

При решејњето на тоа прашајње не требит да се забораат и следните прашајња: који наречија от србцкијо и бугарцкијо јазици се признаат за нај типични за тије јазици и који нивни особности се признаваат за нај карактерни за једнијот и другијот јазик (јазици)? Дали тије нај карактерни црти се имаат во сите македонцки наречија? Дали македонцките наречија имаат своји обшчи карактерни особности, који се немаат, ни во србцкијот, ни во бугарцкијот јазици? Дали во македонцките наречија по одделно преобладаваат македонизмите пред србизмите, или бугаризмите, или наопаку? Нај после да ли особините на крајните или периферијцките македонцки наречија и гоори ни дозвољуваат да ѝ сочитаме за по блиски до стредното и нај типично македонцко наречије велешко-прилепцко-битолцкото или до централните наречија на србцкијот и бугарцки јазик?

Као нај типичен и раширен србцки дијалект се јавуат боснијцко-ерцеговинцкото или јужното србцко наречије, које шчо јет од времето на Вук Караџиќ литературен јазик на Србо-Хрватите. Централното или велешко-прилепцкото македонцко наречије никој пат не можит да бидит по својите особини однесено кон србцкијот јазик, зашчо меѓу него и централното србцко-хрватцко наречије или сегашнијот србцко-хрватцки јазик имат исто таква разлика, како и меѓу чешкијот и пољцкијот јазици, ќе се речит, во средината на Македонија Срби немаат. От сегашното признаајње на сашчествуајње на Балканцкијо Полуостров само три словенцки народи: Словинци, Србо-Хрвати и Бугари, со одричајњето во центрот на Македонија Срби, као да се признаат косвено и-

мајње тамо Бугари. Но дали денешното гледиште јет праиљно?

стр. 110

Немат Срби, значит имат Бугари. Но немајњето Срби дали вистина значит да имат Бугари?

[illegible]

Ако источнобугарцкото наречије се признаат за нај типично, то многу јет јасно, оти самата географска далекод на македонскијот центр од него јет доста да покажит, оти последнијот не можит да бидит бугарски.

На источнобугарцкото наречије сега се гледат, како на нај типично и нај чисто от туѓ уплив, бугарцко наречије. Оно јет сравнително со западно-бугарцкото по распростра нено. Во последното се имат голема разлика од источното наречије, но се признаат во него, осим оригиналноста негоа, србцки уплив. Македонцките наречија имаат пак своји ориги нални особини, а зашчо се наоѓаат во саседство со Србите, се признаваат пак за не чисти от србизми. Осим тоа тије сет на крајнијот запад. По сите тије причини, а нај главно по тоа, шчо Македонците, за својето ослободуајње од грцкијот патрик и от Турцко, работеа до последната Руско-турцка војна заједно со Бугарите под името Бугари, а местата за таја борба беа околу Бугарија, т. е. во Стамбул, Влашко, јужнозапад на Русија и Србија, који (места) помагаа во ослободителната работа нај многу да бидат застапени Бугарите, поможаа да се

објаит источното бугарско наречије за литературен јазик на Бугарите и Македонците.

стр. 111

Сега да допушчине да сет и Македонците Бугари, и да сет особините на македонското централно наречије исто толку бугарски, колку и источнобугарските. И во таков случај не можат да се зборуваат за етнографска целост меѓу Бугарија и Македонија. И да јет имало некога таква целост, она можат од одот на историјските прилики да се нарушит. Во секој случај общите интереси можат да се поддржаат со взаимно согласување меѓу члените на целината. Интересите на целината требат да сет једнакво скапи за сите членови, што је составуваат: од неја требат да имаат сите једнакви згоди, и во нејна полза сите требат да праат једнакви жртви. Ако тоа се немаат, и ако од неја, једни имаат голема полза, не праејќи никакви жртви, а другите праат големи бесполезни жртви, целината се разделува. Националната бугарска целина, во која се односуваат: Бугарија, Тракија и Македонија, не можат да се сочуваат, зашто немаат таков етнографски центар, што можат прочно да сојединит тије три страни, као што сет сојединени србско-хрватските земји, немаат постредин на тије земји једно најраспространено, и једнакво оддалечено од сите нивни крајишча наречије, које да притегљуваат околу себе периферичните наречија и да распространуваат общо национално самосознавање меѓу сите, што зборуваат на тија наречија. Во таков случај секој ќе сознааше, оти не само Македонците, ами и Бугарите од Бугарија и Тракија праат једнаква со ниф отстапка во полза на центрот.

Сега пак случајот издигнал за литературен јазик на Бугарите источното бугарско наречије, које се најоѓаат на крајната протиоположна страна од Македонија. Оно не можат да служат за общ литературен јазик на Бугарите и Македонците, зашто не можат дуовно да објединит на једнакви праа сите три припаметени области. Тој задаток би можело да исполнит западно бугар-

стр. 112

цкото или шопцкото наречије, да не беше мало распространено и со многобројни оригинални особини, који се немаат во другите наречија во Бугарија, Тракија и Македонија. Нај после за сочувуајње на националната целост меѓу Бугарија и Македонија, првата не ќе се согласит, за общ литературен јазик на Македонците и Бугарите да се изберит македонското централно наречие, на место источнобугарцкото. Ето зашто прашајњето које наречије требит да бидит общ литературен јазик за Македонците и Бугарите, ако првите и за однапред ќе се вељат Бугари, – које, прашајње, сега не се постаат на дневен ред, зашто умоите на сите Македонци сега сет зафатени со револуционото движејње, једен ден неминуемо ќе поведит и без друзи причини кон једно расцепуајње меѓу Бугарија и Македонија, со создаајњето от последната свој литературен јазик.

А создаајњето, редом со србцкијот и бугарцки, одделен македонцки литературен јазик, не јет ли рамносиљно со одделуајњето на Македонците во одделна, ни србцка ни бугарцка, ами македонцка словенцка народност?

Бугарите, можит, ќе речат, оти ноата словенцка народност со свој литературен јазик ќе бидит пак бугарцка, само со друго име. Није Македонците, се разбират, да не ќе имаме ништо, не само против Бугарите, ако нè признаат нас за Бугари, но и против Србо-Хрватите, ако последните нè признаваат нас за чисти Срби или Хрвати.

И така централното македонцко наречије јет једнакво далеко и от србо-хрватцкијот и бугарцкијот литературни јазици и можит да се разгледуат, како нешто одделно од ниф. Ќе се речит, најдофме једно неутрално колце на веригата од наречија. Сега остаат да се решит, дали тоа неутрално колце стоит осамотено со одделна од другите колца боја, или имат и друзи колца со истата или по блиска до неја, од колко до другите, боја? Ако стокмиме наречијата от краишчата на Маке-

стр. 113

донија, од една страна со централното македонско наречије, од друга со источнобугарското наречије или србцкијот јазик кај Вук Караџиќ, ќе видиме, оти сите македонски наречија сет по блиски до централното македонско, а не до централните наречија на друзите јужни Словени.

Значит, во Македонија имат сполшно словенско, ни србско, ни бугарско населејње.

Тоа го признаваат и србската и бугарската пропаганда, и ако за надворешнијот свет и једната и другата зборуваат, оти во Македонија имало гоа две народности: србска и бугарска.

Србската пропаганда јет раширена низ цела Македонија без Костурско, Сереско, Петричко, Драмско, т. е. без крајнијот југ и крајнијот исток. Во Костурско Србите немаат пропаганда, не зашто не сет костурци Срби, ами, доброволно ѝ отстапуат на грската пропаганда. Истокот на Македонија Србите великодушно го отстапуат на Бугарија.

Бугарија јет не по малу великодушна во македонското прашајње кон Србија: и Бугарија признаат Срби на с.-з. од Шар Планина; сета друга Македонија јет бугарска, според Бугарите.

Значит, двете пропаганди не спорат само за земјите на с.-з. од Шар Планина и тије части од Серцкијот санџак, шчо сет крај бугарската граница. Во првата живејат једногласно Срби, а во другата – пак једногласно – Бугари. Но великодушијето на Србите јет само за тоа, да покажат умереноста на својот апетит и справедливоста на нивните барајња: ето не сакаме тоа, шчо не јет наше. Истото јет причината на бугарското великодушие спроти Србите. Бугарите дори излезоа по толерантни: страната зад Шар је признаа за „Стара Србија“.

Но от како шчо се исклучат тије две крајини, сета друга Македонија Србите је крстат србска, Бугарите – бугарска.

стр. 114

Каде јет причината на тоа?

И шчо можит да закључит чоек од двојните претенцији за Македонија?

Причината на претенцијите на Србите и Бугарите сет, се разбират, чисто политични, но осим ниф имат ушче једна: македонцките наречија једно до друго стојат така блиско, једно во друго се сливаат толку незабележено, да, ако се признаит једно од ниф за србцко или бугарцко, ќе требит да се признаат за такви једно по друго и сите саседни со него. Закључок от тоа јет – да самите пропаганди признаваат, да во Македонија имат само једна словенцка народност; значит, утврдуајњето, да Македонија не предстауала етнографцка целина, противоречит на нивните постапоци.

*

* *

И после, со горереченото, ќе се најдат мнозина, који ќе речат: можит, вистина јет, да, ако немало до сега македонцка словенцка народност, она можит да бидит создадена од времето, особено от сегашните историјцки прилики; вистина јет, оти Македонците по јазико свој не можат со прао да бидат наречени, ни Бугари, ни Срби, ами сет нешчо одделно, т. е. состауваат одделна етнографцка јединица, но пак, како није сега можиме да се велиме Македонци и да создааме одделна македонцка народност, кога: није, нашите татковци, нашите дедовци и предедовци сме се велеле Бугари? Није не можиме да се откажиме от тоа, зашчо тоа име ни јет свето као и верата.

Да видиме, дали јет тоа така.

Није се велеме Бугари, како шчо једен чоек се велит со једно име, да речиме Петр. Се прашат, кој ни го клал името, шчо сакал да означит тој со него, кога нѐ крстил и шчо разбираме није под името Бугарин, кога се велиме со него? На тије прашајња ќе ни одгоорит крстуајњето на чоека и значејњето на негоото име за друзите и за самијот него.

стр. 115

Некој, шчо носит име Петр, сам не си го клал името, ами му го клале друзи – нунковците. Нунковците му клаваат једно име на кумчето, тој со него да се разликуат од друзите љуѓе, деца, жени, моми. Кога ќе го викнат Петр, не ќе се одзрнит Иван, Лазар, Велика, и прочее. Значит името на једен чоек не јет толку важно за самијот него, колку за друзите, за тоа он не се крстит сам, ами го крстат него друзи. Он сам и не се велит Петр, ами си велит: „јас“. Се ползуат со негоото име, само кога требит да се различит од много друзи љуѓе, подобни на него.

Исто така, једен народ долго можит да бидит без народно име, ако на близу од него немаат друг народ, от кој шчо ќе требит тој да се разликуат со одделно народно име. Но тоа народно име, не си измисљуат народот сам за себе, ами со него го велит саседнијот народ и тој од него си го земат. Значит нај природно јет народното име за једен народ да се појаит у једен саседен со него народ. Саседните народи једен кон друг, значит, се јауваат во вид на нунко и кум.

По мисљата на проф. И. А. Бодуен де Куртене, Словените сет крстени со тоа име од Римјаните. Словенцките имијња нај често се свршуваат на -слав: Светислав, Венцеслав, Борислав и др. Словените служиле у Римјаните као робои и гладиатори, а у тије робои и гладиатори нај много се повторуало зборот „слав“, затоа тој збор зафатил да означуат, од једна страна, чоек, шчо работит нај тешките работи, т. е. роб, а пошчо нај многу робои се земало от Словените, то од друга страна, Словените биле крстени од Римјаните со името слави, које они си го позајмија од ниф и го препраија на Слов-џн-и, т. е. Словени. Тоа крстејње на нашите предедовци стана ушче, кога они одвај влезоа во сносуајње со по културните романцки народи. Со тоа име ќе се наречеше некој от Словените, ако требеше да различит себе од некој Романец или

стр. 116

Германец, и то на секаде само оно се употребуаше. Како и да јет, важно јет само то, да оно не Господ знајит, шчо означуаше, за да не можит да бидит заменено со друго.

И така, прво наше народно име ни имат бидено името Словенин. Но за тоа име, како за наше народно, није Романците најмногу знајиме, не по некакви своји традицији или од, ами по византијцките историци.

Главната причина, да зборуваат Византијците за Словените, значит, и за нашите предедовци, беа нивните војни со Византија. Опустошејњата, шчо ѝ правеа нашите предедовци во Византија беа таквија фактои, за који не можеше да се молчит; а заједно со прикажуајњето за опустошејњата се прикажуаше и за опустошуачите, кон који се однесуваа Византијците со гордост и презрејње, као кон варвари.

Византијците зборуваа само за опасните за ниф варвари. Колку једен варварцки, т. е. не грцки народ беше по страшен за нивната држаа, толку поеќе омразијата кон него беше по голема и толку негоото име добијаше по долно, по презрительно значејње.

Нападејњата на: вест-Готите, ост-Готите, Хуните, Аварите, Антите, Словените, Србо-Хрватите, Бугарите, на Византија сменуваа једното другото и за таја причина византијцките историци зборуваат за сите тије народи, па и за Словените и Антите. При тоа требит да се не забораат, оти вестготцките, остготцките, хунцките полчишча се состојеа не од једни ост-Готи, вест-Готи, Хуни, Словени, но да во ниф господствуаше једната народност, но имаше примеси и од друзите. Важно јет да Византијците одбележуваат господствујущата народност, а за друзите молчат. За Словените поеќе зборуваат от сите друзи народи, осим Србо Хрватите и Бугарите, зашчо сите друзи вистина поминаа преко Балканцкијо Полуостров, но и си ојдоа од него. Но Словените арно се утврдија на целијот Полуостров, а особено во Македонија,

стр. 117

кај што образуваа уште во VI столетје силна држаа, против која Византијците отпратија силна војска.

Но нај многу Византија пострада од народот Бугари, од монголско племе, кој што опустошуваше сè што ќе му се попаднит во Византија. Во полчиштата на тој народ имаше и Словени, који се бројеја од Византијците пак за Бугари. Нај голем удар доби Византија од Бугарите, који што зедаа од неја голем дел нејни земји, заселени со Словени, и од ниф образуваа једна голема и силна држаа, која од VIII век до идејњето на Турците на Балкански Полуостров, готого постојано наносеше на неја једен удар за друг.

Бугарцката држаа беше поеќе со словенско жителство, но со името на нејните образувачи т. е. Монголците Бугари.

Словените од Бугарија и Македонија нај напред беа само сојузници на Бугарите во војните со Византија. Но сојузните со Бугарите словенски полчишта беа во очите на непријателите т. е. Византијците пак бугарски. Значит Византијците зафатија да прекрстуваат Словените уште од времето на Аспаруховата орда. Постојаната борба рамо за рамо со Бугарите ѝ направи ниф једен народ со бугарско име, но со словенски јазик. Бугарското име меѓу Словените беше популаризирано од Грците, и оно, прво, означаваше само Бугарите – Монголите, после нивните воени сојузници, после бугарските поданици и нај после стана етнографски термин за бугарските Словени. Но тоа име во очите и устата на Грците имаше уште специално значење: нај ненавистни за ниф варвари, луѓе не образувани, груби, који граничат со зверите. За Грците сè словенско беше грубо и бугарско.

Со името Бугари нè крстија Грците и нас Македонците. Но тоа прекрстување не јет јединствено. От Србите није бефме прекрстени во Срби.

Во втората половина на XII век, во времето на србцкијот жупан Немајња и бугарцките цареви Асеновци или Асановци, Византија беше нападната од крстоносците и разни дружи непријатели. Тогај Бугарите се приготвија да востанат и заклучија договор со Србите против Византија. Последната беше обшч непријател нивен и двата народа решија да удрат на неја, и секој да земит, кој шчо ќе можит да откачит. Во Византија немаше бугарцки и србцки земји, као шчо немаше и некакво национално самосознајње у јужните Словени. На основа на тој договор Бугарите нападнаа на источнијот дел на Балканскиот Полуостров т. е. на Тракија, а Србите на западнијот т. е. сегашна Србија, Западна Бугарија и Македонија и малу по малу си ѝ поделија меѓу ниф. Во течејње на два векови србцките кралеви присојединуваа кон својата држава византијски земји. Но они секога се велеа само кралеви на Србите. Цар Душан се нарече: цар на Србите, Грците и Арнаутите, а не и на Бугарите. Титулата на цар Душан се објаснуат така: тој признаат на Балканскиот Полуостров две словенски држави: Бугарија и Србија и една не словенска – Византија; Србија со завоевањето на византијски земји сакат да наследит Византија, но со тоа она земаат земји, кои можат да бидат и србцки и бугарцки но кои не сет бугарцки.

Македонското жителство не се односуало со мрзња кон Србите. Уште од времето на паѓањето на Самуилоото царство, Македонците не еднаш праија силни востајња против Византија, многу по силни од бугарцкото во време на брајќа Асановци, но не можаа да се ослободат, зашчо кај ниф сет дружи географските прилики кај Бугарите дружи. За да се ослободат Бугарите во горна Бугарија, шчо се одделуат од долна со Балканите, доста јет да се избијат византијските гарнизони во неја и да се фатат од ниф дервентите,

стр. 119

за да не пропушкаат ноа византијска војска. А во Македонија работите сет сосем инакви. Тука немаат таков ѕид, кој шчо да бранит востаачите, као Балканите во Бугарија. Тука има-

ме многу високи планини, кои имаат разен праец и образуваат котловини, одделени една од друга. Планините затруднуваат сојединењето на сите Македонци за обща борба со непријателот, а пак олеснуваат работата на Византијците, зашто, со разместуајње во ниф гарнизони, они можат да држат Македонците во послушајње. Осем тоа на Византија поможуваа да држат Македонците во послушајње и шосетата или друмишчата, што сепак се направени за воени потреби уште од Римјаните и ја пресечуваат Македонија од исток на запад, т. е. од Белото Море кон Сињото и од југ кон север крај Вардар, т. е. од Белото Море кон Дунаот. При таквија географски прилики, јасно јет, оти Македонците не можаа да се ослободат од Византија и готово беа да бидат сојузници на секој непријател, што ќе војува со Византија. Таков сојузник до X век беа Бугарите, а од XIII в. беа Србите.

Македонците станаа сојузници на Србите, и со тоа се ослободија од Византијците. Они се присојединија кон Србија, но тоа присојединуајње не беше насилническо, а на основа на догоор меѓу македонските големци и србските кралеи. Тоа беше резултат на једен компромис меѓу првите и вторите, компромис згоден и за једните и за другите. Македонија под србските кралеи, особено под Душана имаше полна самостојност во натрешните работи, и то таква, со каква не се ползуаше ни једен друг дел од големата империја на Душана. Тоа се видет од титулите, што ѝ носеа македонските големци и од влијањето нивно на имперските работи. Тоа се видет и од големата приврзаност на Македонците кон царскиот трон. За да се убедит чоек во тоа

стр. 120

нешчо, доста јет да прегледат историјата на Немајничката држава од времето на цар Душана до смртта на Волкашина, особено периодот на распаѓањето на Душановата империја. Од овде ќе се убедит чоек оти центрот и нај големата роља во таја империја принадлежеше на Македонија.

От секаде от периферијата на Душаноата империја по негоата смрт отпаѓаат областите една по една. Македонија крепит Урушеијот престол и македонскиот голедец краљ Волкашин јет главниот советник и десна рака на Уроша. Сите го мрзат Волкашина за негоата рољ и влијајње на Уруша, но царот му веруат, македонските големци: 70 кралеи и банои, по народните песни, му веруваат и му даат 70,000 војска, со ниф да умрит на Марица за царот и „србцкото име“.

70,000 души војска од 70 кралеи и банои! Како се велеше таја војска? Чије име носеше и кој му го кладе? Сите се велеа „Срби“, но во ниф имаше толку Срби, колку во војската на цар Симеона имаше Бугари – Монголи; па ми се чинит да ѝ имаше и по малу. Значит во XIV век Македонците официјално носеа името Срби, које немаше зашто да го презираат и да се срдат на него. Во тоа име они не наоѓаа ништо лошо.

Србите беа главната воена сила против Византијците. Нашите предедовци беа нивни сојузници. Византијците велеа сите своји противници, т. е., и Србите, и нас, Срби. Малку по малку они нè прекрстија од Бугари на Срби. Истото се поддржа од признајњето суверенитетот на Душана во Македонија и од рољата на нашите големци во негоата држаа. Није станафме за надворешнијот свет Срби, после истапифме како србцки подајници и нај после зафати името Србин да означуат Македонец, не-Грк, не-Влаф и не-Арнаути.

Једно нешто не сочува србцкото име во Македонија; тоа јет карајњето меѓу краљ Марко и кнез Ла-

стр. 121

зар. Последнијот истапи као противник на Турците со името Србин и со тоа Турците врзаа со поњатјето Србин и Србија денешното краљство и негоите жители. Марко и негоите подајници во очите на Турците не можеа да бидат Срби, зашто не се противија и не покажаа таква воинственост против ниф, каква покажаа кнез Лазар и негоите поданици.

И така до идејњето на Турците кај нас није три пати бефме прекрстени: 1, Словени, 2, Бугари, 3, Срби.

Но со тоа не се сврши сè. Дојдоа Турците: се зафати борба меѓу рисјанството и мусуљманството, борба меѓу крст и полумесеџ. Но со тоа не се пресече борбата меѓу словенството и грцизмот. Турцкото господство на Балканцкијо Полуостров беше историјски период, кога потчинените мислат да сочувваат нивното историјско наследство. Се разбират, оти се сочуа само, шчо можеше да се сочуат и шчо не сакаа да ни го земат, зашчо не им беше нужно, и не беше опасно за ниф. Турците ни зедоа земјата и си ја поделија меѓу ниф. Није се примирифме со таја загуба. Зафатија да ни земаат деца наши, да ѝ потурчуваат и да праат од ниф јаничари. И тука молчефме. Турците видоа зор до кога ја покорат Србија и името Србин означуало за ниф разбојник. Није свифме глаа и не се велефме Срби, да не го расрдиме агата. Он не сакал да се велиме и Бугари; и Бугари не се велефме. Турчинот ќе ни дојдеше во куќата, ќе се најадеше, ќе се напијеше и ќе ни рече: бре гаур! ај донеси ми тоа и тоа! – ќе му одгоорифме, сега беим! Ако нè питаше некој Турчин, шчо сме? – ќе му одгоорифме да сме или „каури“ т. е. неверници, или „раја на царот“. Со друзи зборои није пред Турците се кажуафме така, како да не се расрдит агата. Пред Турците није сме „каури“ и „раја“, и „каури“ зафатифме да се велиме и меѓу нас. Во народните песни не једнаш се употребуат

стр. 122

името „каурин“ и „рајатин“, и „земја каурцка“ или „земја рајатцка“ во етнографско значејње.

Значит Турците од нас напраија народ „каурцки“ и „рајатцки“, термини осноани на нашата принизеност пред Турците, на религиозната разлика меѓу нас и ниф и на општественото наше положјејње.

Но осем Турците, по изгубуајњето на нашата слободија, наши „воспитачи“ и господари станаа Грците.

Није видефме во Грците дуовни господари и верцки началници. Није бефме и кон ниф, исто така принизени, као и кон Турците. Грците со црквата нè експлоатираа нас и са-каа да извршат под турцкото владичество тоа, шчо не можаа до него. За да нè претопат нас, они избегуваа да нè вељат со народното име. Они ни кажуваа, да сме били није рисјани, и није тврдефме: абре брате, рисјани сме, ами шчо сме! Кога ќе се расрдеа на нас, и ќе нè наречеа тврдоглаи Бугари, није пак ќе речефме: е пак така си јет: вистина рисјани сме, ама не сме образуани, као Грците! Нашите глаи не разбираат; није сме Бугари. Со једен збор во Турцко време није потврдуафме и се согласуафме со сè, шчо ќе ни кажеа Турците и Грците. Но Турците со тоа, шчо нè нарекоа нас: рајати и гаури, гледаа на нас као на љуѓе, не од известна народност, а шчо сет во известен однос кон ниф, господарите и праоверните. Во истата смисла употребуафме и није, односујки кон себе, тије имијња. Значит Турците во нивната држаа не признаваа народности. Исто така не знајефме за ниф и није. Грците исто така не разликуваа словенцките народности и сите Словени, особено тој дел од ниф, шчо им причини нај големи непријатности и се наоѓаше во Турцко време под нивната опека, они го презираа и го велеа со презреното за ниф име „Бугари“. Но тоа име искажуаше презрејњето на Грците,

стр. 123

а не и достоинства на Бугарите, затоа се соопроводуаше сè зборот тврдоглав или „хондрокефалос“.

И така дојдофме до националното наше име, шчо го имаат носено нашите татковци, дедовци и нај блиски предедовци. Но видофме, оти онде имаме работа, не со једно, ами со цели 4 имијња, који означуваат да немало до пред неколку години точно определено народно самосознајње. Името Бугарин, како се видит, до полоината на XIX век немало за нашите предедовци по големо значејње од имијњата: рисјанин, рајатин и каурин. До тогај није знајефме да имат и да имало каурцки, рајатцки и рисјанцки земји и држаи. Но није се бро-

јефме за каури, рисјани и рајати и паметиме да сме имале наша каурцка и рајатцка царшчина, но сме је изгубиле на Косоо Поле, кога се е расрдил Господ на нашите предедовци. Тамо, т. е. на Косоо Поле рекол Господ да си загубиме царшчината за наказајње за тоа, шчо не сме чуале верата чиста. Тамо нашите каурцки царои извадиле голема војска да се бијат со Турчинот, но како рекол Господ да загубиме царшчината, от сите парчијња, на који бивале раздробени Турците, никнале нои Турци. Кога го виделе тоа цароите, рекле, оти Господ сакат да загубат царшчината каурите, и да се потчинат на Турчинот. Така Турците ни го презеле царството. На Косоо паднале двајица царои.

После таквоа „јасно“ предстауајње у народот македонски за негоата „бугарцка“ народност, можит ли да бидит збор за бугарцко национално самосознаајње у Македонците?

Ако јет така; ќе возразит бугарцката партија од Македонци, то шчо значаат црковното прашајње, во које Бугари и Македонци одеа рамо за рамо, и последните се велеа и работеа со името Бугари?

Ево шчо значаат: Македонците беа крстени со национални имијња, со који они се разликуваат од дру-

стр. 124

зите саседни со ниф народности, т. е. од Турците и Грците, па и Власите. Првите не трпеа името Србин зарди србцкијот отпор при завоевајњето на Балканцкијот Полуостров. Во Турција до руско-турцките војни збороите „Срб-ѓаур“ требит да значауале тоа, шчо значаваат сега збороите „москов ѓаур“. Се разбират, оти рисијаните не само сами не се велеле Срби, но им било непријатно да се вељат и од друзи така. Така не ѝ велеа и Грците, зашчо последните не видеа големи лошотији от Србите. Па и немало зашчо: името Србин погости во Македонија, као политичен термин само малу време. Оно се и заборай скоро без чуждо пријатно потсетуајње за него. От турцко гледишче и не прао јет да се вељат Македонците сите поглавно „Срб-ѓаури“, зашчо они се предадоа на Турците. А

ако се испразднит од Македонија името Србин, то ќе останит за Македонците само името Бугарин, које беше политичен и етнографски термин уште до турцкото завоевајње. Тој термин не беше лош од турцко гледиште, а од грчко тој беше многу удобен, зашто со него нај убао можеше да бидит искажано презрејњето и ненависта на Грците кон нас. Ето зашто није меѓу другото се признаме за Бугари т. е. тврдоглавци.

Значит, нас со Бугарите нè врзуаше једно общо име, једнаков однос кон нас от страна на Грци и Турци, једнаква жежда за слободен от фанариоти и Турци жиот. Таја общност нè побуди заједно да се бориме со общите непријатели. Но таја общност не јет нешто, које почиват на некакви общчи воспоминајња и общчи историјски задаки, који да се сознаваат и да се имаат сознајано од нас и од Бугарите једнакво. Нашата общност јет проста случајност.

До крајот на првата $\frac{1}{4}$ на XIX столетије се ослободија от Турција сите балкански земји, осем Бугарија, Тракија, Македонија, Босна и Ерцегоина. Првите три

стр. 125

географски беа многу близо и једнакво се третираа от Турците и Грците. Последните две беа одделени от првите три и беа во по инакви односи кон Турците и Грците. За тоа првите три, једно се пробудија, зафатија да живејат со общчи идеали, а вторите две со дружи, пак общчи.

Но, ако при националното разбудуајње на Македонците, имафме друг вид на политичната карта на Балканскијот Полуостров, то Македонците ќе работеа сосем инак. Ако беше Бугарија со Тракија слободна, а Србија заједно со Македонија поживејеше 50 години пред једни исти условија, то Македонците ќе работеа заједно со Србите, а не со Бугарите. Исто така Македонците можеа да работат и заједно со Грците, да можеа Грците да работат по умно и да беше само Грција и Македонија под Турцко около 50 години, кога сите дружи балкански земји би биле слободни.

Бугарцкото име во Македонија, значит, јет резултат на лошото третирајње на Македонците от страна на грцкото дуовенство. Грците уништија Охридската архиепископија за тоа, шчо се упоминуаше името „бугарцка“, како историјски *reliquium*, но употребуваа името Бугарин за да воплотат во него својето презрејње кон сè словенско. И имено тоа вопло-тејње на грцкото презрејње кон нас и јет причината да се велиме „Бугари“, а не историјските традиции. Последните на-против нишчо нè ни зборуваат за Бугарите, а поеќе за ср-бцкото име во Македонија. Значит нè крстиле „Бугари“ Гр-ците без да нè питаат нас, и није, немајки време да гледаме и да му најдиде мана на името, си го усвојифме.

Ако јет така, а инак и не можит да бидит, то јасно јет, оти името Бугарин не зборуат ушче за бугарцка народност во Македонија. Тоа име сега се поддржуат во Македонија ис-куствено, као шчо и се насадуат тамо во нај ноо време името Србин. Името Бугарин во Македонија сега немаат место, за-шчо веќе цели

стр. 126

25 години, као живејеме није Македонците одделен жиот од Бугарите. Меѓу Бугарите и нас имат многу малу обшчи инте-реси сега. Македонија јет нужна за Бугарија, затоа последна-та прајкат во првата катагодина милион франкои и содржат на служба многу Македонци. Бугарија пак јет нужна за Ма-кедонците, зашчо во неја Македонците ќе добијат место и ќе експлуатираат со нивните „бугарцки“ чувства. Значит, во те-чејње на последните 25 години односите меѓу Бугарија и Ма-кедонија почиваат, не на почва на једнакви традиции и зада-ки, а на чисто трговцка основа, т. е. једејњот го експлуатират другијот.

Значит, името Бугарин во Македонија, со које сега ек-сплуатират Бугарите, никак не јет национално, и за тоа никој од Македонците немаат прао со него да експлуатират маке-донцките интереси во негоа полза. Никој не ни имат дадено прао заради него да ни се набркуваат Бугарите во нашите ра-

боти. Татко ми, дедо ми, предедо ми, ако се велеле по недо-разберија Бугари, то уште не значит, оти и јас требит да сум као ниф во мрак за мојата народност; ако се велеле они Бугари, то не значит, оти није ќе требит да престаниме да веруа-ме во Русите за атар на разни Стамбуловци и Свирчовци, на место, заједно со нашата пролијена крв, није да си бараме праото от, кај шчо требит, да допушчине да ни се бркаат во работите љуѓе, који шчо и сами не знајат, шчо бараат; ако се велеле мојите дедовци Бугари, уште не значит, да јас имам прао да експлуатирам македонцките интереси со издаајње ноини, који на место да бранат интересите на нашијот народ, ѝ бранат бугарцките и интересите на бугарцкијот књаз. Наши-те дедовци, велејќи се Бугари и не мислеле, оти није ќе праиме от тоа име капитал, за да се најадиме, напијеме и об-лечеме со него.

Значит, у Македонците името Бугарин јет фалшива монета, со која они плајќаат и на Бугарија и нејнијот

стр. 127

књаз и на нивната таткоина и нивнијот народ. Време јет да се раскријет таја фалш, за да се престанит да се експлуатират со неја.

*

* *

Од до тука реченото се видит: прво, оти, ако по наши-те сегашни етнографцки поњатја на Балканцкијо Полуос-тров, особено на централнијо и југоисточен негов дел, т. е. во денешна Србија, Бугарија, Тракија и Македонија имало и и-мат само две словенцки етнографцки јединици: србцки и бу-гарцки народ, то тоа уште не значит да нема, немало и не можит да бидит друга словенцка јединица, а напротив, оти нејното сашчествуајње јет во пределите на возможното и на дејствителноста; второ, да во Македонија немаат две јуж- сло-венцки народности: србцка и бугарцка, а напротив, да во неја имат само једна народност со своји особини, који, или прет-стауваат нешто оригинално, које се нема, ни кај Србите, ни

кај Бугарите, као шчо јет, да речиме, со много особини на македонцките наречија, или нешчо које се имат, и кај Бугарите, и кај Србите, или које се имат само кај Македонците по краишчата на нивната таткоина и кај Србите, или пак по ниф и кај Бугарите, и да от тије особини на Македонците, као дел от словенцката група народи, нај многобројни, нај распространени, обшчи за сите Македонци, значит, и нај важни сет тије особини, со који Македонците се одличаваат од дружите словенцки народи: по ниф Македонците фактически состауваат одделна и самобитна словенцка народност, и ако за неа не се гоорит денеска во науката и во катаденнијот разгоор; треко, причина на тоа игнорирајње и затемнуајње на сашчествуајњето на македонцката народност да се кријет во сашчествуајњето во Македонија името „Бугари“ во етнографцки значај и во експлуатирајњето со него от страна на Бугарите.

стр. 128

Исто така, се запознафме со произлезот на името Бугарин во вид на етнографцки термин во Македонија.

Со друзи зборои, није се запознафме до сега со тоа, да состауала, состауат и да можит Македонија да состауат от себе одделна етнографцка јединица.

Сега ни остаат да видиме, али она состауала, состауат и можит да состауат таква јединица во политичен однос?

Во одгоорот на тија прашајња, ќе требит да се продолжат расудуајњата за народноста на Македонците от тамо, кај шчо ѝ остаифме.

Није видофме, оти во Македонија името Бугарин јет последната метаморфоза во развијајњето на нашето национално самосознаајње и да јет резултат на тоа политично и обшчествено положејње, во које бефме постаени од завојуајњето на Балканцкијо Полуостров от Турците. На основа на сè тоа, шчо рекоф јас за историјата на националните имијња, који имаат сменуано једно друго, као и за причините на тија сменуајња, ќе возникнат много злоупотреби. Можит, мнозина ќе ме осудат, као србофил. Можит, самите Срби на него

ќе основаат својите шовинистични претенции на Македонија. Можит нај после, ќе експлуатираат Србите сето речено за изменуајњето на националното ни име, за да докажат, да Македонците никога немале национално самосознаајње и не играле никаква самостојна историјска роља, а сепак влизале само, како суров материјал во државниот организам на бугарската или српската држава. Меѓу другото такви недоразберији можат да се очекуваат, како од тоа, што јас категорично осудив бугарската политика во македонското прашајње, од које можат да помислат да сум јас бугарофоб и србофил, исто така и од експлуататорската тактика на балканските Словени во македонското прашајње.

стр. 129

Србите можат да затрубат, да сепак Македонците Срби, едно не сепак Бугари, зашто така се викале до турското дојдуајње на Балкан. Полуостров. Исто така, можит, некоји Срби во мојите расудуајња за непостојанството на народното име кај нас, ќе најдат потврдуајње на мислите на проф. Милованович, кој што докажува во „Дело“ да требаат Македонија да се поделат меѓу балканските државици, зашто не представала ниту географска, ни етнографска, ни историјска целина.

За првото ево што можит да сепак речит: Македонците, сепак заедно се викале Срби не повеќе од педесет години, а во некоји, и то северните делови, нека сто и сто и педесет, но не и повеќе години. Името Србин тогаш јет имало повеќе државна смисла и по малку етнографска. До тогаш и во Турско време го немало кај нас. И ако јет така, то не јет ли шовинистична заслепеност да ни сепак наврзуат сега нам на сепак Македонци, па и само на северните наши сонародници, наместо бугарското име?

За тврдењето на проф. Милованович, да Македонија не составала и не состават географска, етнографска и историјска целина, за које, можит, некоји ќе најдат потврдуајње во мојите расудуајња за изменејњето на националното име кај нас, осем тоа, што јет речено, кога одеше зборот за пра-

шајњето, али имат во Македонија две словенцки народности, ќе речам уште следното:

И ако јет Македонија составена од неколку котлоини, разграничени со високи гори, пак она во днешнијот нејн вид имат живејано одделно од Бугарија и Србија, или самостојен живот, или под дружи држаи. Тоа јет јасна докажуачка, оти нејната стрека не јет зависела само от Србија и Бугарија, и оти високите планини, шчо заобикољуваат македонцките котлоини, уште не сет таква опасност за заједнични политичен живот у

стр. 130

нивните жители. Така Македонија во денешнијот нејн вид, до образувањето на бугарцката држаа, беше једна полусамостојна византијска област. После она цела потпадна под Бугарија. Кога последната падна под Византија, Македонија беше слободна држаа на време и со успех се бореше против Византија и имаше под себе цела денешна Србија. После, Македонија потпадна под Византија и во течејње на неколку века во разни нејни делови се дигаа востајња против покорителската. Кога се ослободи Бугарија и се усили држаата на Неманичите, во која влезе прегешнијот дел од Македонија, т. е. денешна Србија, она, т. е. Македонија во денешната нејна големина, уште остааше византијска земја, кај шчо продолжаваше да се дигаат востајња против Византија, за који се барааше сојуз и покровителство от соседните држаи. После, цела Македонија влезе во држаата на Неманичите. Во неја она као да јет била привилигирана и самостојна во внатрешната политика. При краљ Волкашин, Македонија пак као да се одделуваат од другите делови на Неманичевата држаа и као да се сосредоточуваат околу него. Во царувањето на Крали Марко, она сосем се одделуваат од србските земји и се постаат во особен однос кон турцко-србските односи и војни. Во Турцко време, она јет на истите основајња под турцкото владичество. После Берлинскијот договор она јет сама от сите дружи јуж-

нословенцки земји под Турцко и веќе живит таков одделен жиот поеќе од 25 години.

Во тој згорен поглед на историјцките собитија на Македонија, се видит, оти горе-долу у сите македонцки котлоини јет једна и иста историјцка судба, горе-долу сите нивни жители имаат особен, одделен историјцки жиот, не ретко самостојен или пак, закључуат во себе обшча борба за политична слободија. Ако се пријимит на вид, оти таја обшча историјцка судба, тије обшчи политични борби

стр. 131

и самостојнијот политичен жиот јет удел на једно исто словенцко населејње и на једен и исти народ, то ќе бидит јасно, оти, тврдејњето да Македонија не составала географцка, етнографцка и историјцка целина јет осноано не на дејствителноста, а на србцките есапи за Македонија.

Тој згорен поглед на историјата на Македонија ми се чинит, не само да покажуат, да није Македонците имаме своја историја и да сме народ, судбите на кој шчо се развијале во врска со судбите на друзите саседни нам народи, но и да имат во нашата историја много самобитно и својеобразно, као шчо јет да речиме самостојната Охридцка архиепископија, со нејното работејње на полето на народното просветуајње. Исто така тој историјцки поглед покажуат, да готто во сите времијња се забележуат силно работејње на народнијо дух на културно-историјцка основа, резултатот на која се јавуваат образуајње на силна македонцка држаа от цар Самуил и богата народна литература.

А ако Македонија до сега со мали искључејња се јет развијала одделно од Бугарија и Србија, то она можит да чинит и за однапред, ушче поеќе, шчо пропагандите: бугарцка и србцка употребуваат сите и дозволени и не дозволени стретства да искоренат во нашијот народен жиот сè самобитно, сè чисто македонцко. Самосталното политично развијајње на Македонија јет необходимост, као нешчо, без које није не ќе

располагаме со доста стретства да се бориме со пропагандите
за сочувуајње од ниф нашата национална самобитност.

Неколку зборои за македонскијот литературен јазик

стр. 132

Во четирите горни статији на оваа книга јас сакаф да обрнам погледите на мојите сонародници на нуждата од једно корено изменуајње на досегашнијот процес на нашето духовно развијајње, као и на тоа, да мојите возгледи во тој случај не сет нешто ноо и безосновно, а сет само чекор напред во досегашното развијајње на нашето национално самосознајње и да сет затоа сосем природни и осноатељни.

Се разбират, оти во једна мала книга, као шчо јет оваа мојата, не се можат подробно да се разгледаат сите задирнати прашајња. За секоје од ниф би се можела да напишит по једна цела книга. Но сега за сега от таквија подробни разгледуајња за задирнатите питајња се немаат ушче голема и неотложна нужда; за тоа требаше за сите од ниф да се кажит по неколку зборои, зашто они једно без друго сет нејасни и неразбирливи. Осем разгледуајњето на сите задирнати прашајња, за да бидит јасно појауајњето на книгата, сега ќе требит да се кажит неколку зборои за својевременоста на книгата и нашијот литературен јазик.

Мнозина, можит, ќе речат, оти вистина арно јет чоек да се позамислит над прашајњата, задирнати во таја книга, но сега ушче не му јет времето. Со оваа книга, ќе речат они, се носит раздор и разјединуајње меѓу нас, на место сојединуајњето, које сега за сега ни јет така нужно. За македонска народност, македонска литература и литературен јазик није ќе можиме да му мислиме само, кога ќе заживејеме једнаш сло-

боден политичен жиот; а до тогај нам ни требит, није да сме сојединени и да остаиме на страна националното прашајње.

стр. 133

На тоа јас можам да одгоорам само ово: по мојето мислејње, сегашните, т. е. Мјурштегцките реформи сет максимум, шчо можа да ископчит од Европа револуцијата. Револуцијата на пролет ќе бидит нај глупаото, шчо можиме није да напраиме. Со револуцијата на пролет ќе се користат само нашите непријатели, који си имаат само есапи, противни на нашите национални интереси. Револуцијата на пролет само ќе ни уништит совршено нас и ќе унишчит плодоите, добијени од неја до сега, оти она ќе бидит напраена не против Турцко, а против него и Реформаторцките Сили, и оти тоа ќе бидит не по наши есапи, а по есапите на некоја Голема Сила и некоји мали балканцки држаји, који ќе нè натераат нас да се дигниме, а после ќе нè остаат на стред пат; нај после, оти није, ако против сите аргументи на здравијот смисл пак подигниме востаајње, ќе бидиме само осноа на дипломатцка борба меѓу реформаторцките држаи и некоја треќа, која борба ќе се свршит само со нашето понишчуајње. За тоа није, требит, да се откажиме от секоја мисља за револуција на пролет, ушче поеќе, шчо реформите ќе се воведат, зашчо со ниф јет врзана честа на две Големи Сили, који сет во стајње да постаат сè на својето, – и да се зафатиме за ноа т. е. културна борба, во која прво место, ќе требит да зимат прашајњето за нашата народност и нашето национално-религиозно развијајње. Значит, истом сега му јет времето да се мислит за јазико наш, нашата национална литература и воспитаајње во национален дух. Сега настапуат време за интерес со национално-религиозни прашајња.

Тој интерес малу јет задоцнел, но от тоа ушче не следуат, да он си немаат сега место меѓу нас и да можит да ни напакостит.

Ако сме логични, то требит да признајиме, оти автономијата на Македонија, за која до сега револу-

стр. 134

ционерите се бореа имат смисла само во тој случај, ако револуционерите согледуваа во нашијот народ таквија качества и особини, који се немаат у дружите балканцки народи, а сет само наша характерна црта. Само согледуајњето на тије својеобразни црти во характерот, нравите, обичајите, жиотот, предајњата и јазикот на нашијот народ јет важна причина да сме није против делејњето на нашата таткоина и за нејната автономија, зашто дележот ќе ни искоренит сè, шчо ни јет мило и ќе ни наврзит много противно нешто на нашијот народен дух. Само одделното македонско национално самосознаајње кај нас ни даат морално прао, да се бориме против барајњето на малите балканцки држаи, да се разделит нашата таткоина, и да се бориме против пропагандите, шчо готват почва за дележ. А ако не можит да се добијет автономија, требит ли није равнодушно да гледаме на работајњето на пропагандите и да се бориме со једно ноо течејње, шчо јет напраено само против ниф, за тоа само, шчо тоа течејње ќе ослабело нај силната пропаганда? Никак не, зашто ни једна пропаганда, колку и да јет она силна, не можит да ни даит тоа, шчо очекуаме није од неја. Сите пропаганди сет пропаганди само на своји, но никак не и на наши интереси, и од ниф никоаш немало ништо особено за народот. Спасејњето от пропагандите никој пат не ќе ни дојдит, зашто, ако јет денеска једната по силна, утре ќе се чинит и другата таква, а првата ќе ослабнит. Пропагандите само нај после можат да достигнат крајната своја целја – дележот, које не го сакаат и тије, шчо сет против националнијот сепаратизм. Значит, последнијот не јет неуместен во сегашните прилики, и можит да ни даит само арни плодои, но не и да ни напакостит. Једно си имат местото националнијот сепаратизм, то требит да се пројавит он во милоста кон сè, шчо

стр. 135

јет народно, и на прво место, во милоста кон народнијот јазик.

Јазикот јет стредство, со које није познааме, шчо мислит, шчо осеќат и шчо сакат нашијот собеседник. Во јазикот се имаат одделни гласовни знакои или зборои за сите мисли, осеќајња и сакајња на једен чоек, за тоа јазикот на једен народ јет негоо дуовно богатство и наследство, во које се закључуваат, отпечатани во гласовни знакои или зборои, сите народни мисли, осеќајња и сакајња, со који имат живено и живот једен народ и који се предаваат, као нешчо свето от једно поколејње на друго. Да сочуат некој својот народен јазик и да го бранит као светијња, значит, да останит он верен на дуот на својите предедовци и да уважаат сè, шчо имаат они напраено за својето потомство. Да се откажит чоек от својо народен јазик, значит, да се откажит он и од народнијот дух. Со тоа само се објаснуат сакајњето и усилијата на покорителите, да напраат покорените, да се откажат от својот јазик и да изучат на негоо место нивнијот; исто така со тоа се објаснуат упорството на покорените народи да сочуваат сето своје духовно народно наследство, а особито јазикот.

Таква милост кон нашијо народен јазик требит да имаме и није, ако сакаме да останиме верни на дуот на нашите предедовци. Милоста кон народнијо јазик јет наш долг и наше прао. Није сме должни да милуаме нашијот јазик, зашчо тој јет наш, исто така, као шчо ни јет наша таткоината ни. Првите гласои, шчо ѝ имаме чуено, сет гласоите на нашите татковци и мајки, гласоите и збороите на нивнијот народен јазик. Преко ниф није добифме нашата прва дуовна храна, зашчо со ниф се осмисљуваше сè, шчо видефме со нашите очи. Со народнијот јазик није освојуаме психологијата на нашите татковци и предедовци и се чиниме нивни дуовни последници, као шчо сме со снагата нивни те-

стр. 136

лесни продолжаачи. Ако се односуаме со презрејње кон народнијот наш јазик, није само врајќаме со неблагодарност на

нашите родители за сето нивно дуовно гледајње и воспитајње. – Није имаме и прао, осем долгот, да браниме нашијот јазик и тоа прао ни јет свешчено. Секој, кој шчо напаѓат на нашијот јазик, ни јет исто таков наш непријател, као и нападачот на нашата вера. Верата и јазикот, тоа сет душата на једен народ, со изменуајњето на који, једен народ праит коренен душевен преврат: он се откажуат от сè преѓешно и земат сè ноо. Тој коренен преврат, ако стаат постепено во течејње на цели векои не јет опасен, зашчо једни делои од него се односуваат до једни поколејња, друзи до друзи поколејња, така да једни делои преминаваат по наслетство, као народно наследје, и само некоји сет нои. Тој коренен преврат не јет опасен само, ако јет резултат на самостојното развијајње на народот.

Но, ако једен народ изменуат својот јазик и својата вера во једно касо време и под силно чуздо влијајње, сам без сознаајње однесуајки се кон таја измена, то он се откажуат от сам себе и от негоите интереси и предаат и себе и ниф на једен по силен народ, кој шчо ќе постапит со него и ниф, како шчо ќе му се заблагорасудит. Значит, да се откажит једен народ от својот јазик, се велит, да се откажит он и от сам себе и својите интереси; се велит, да престанит да гледат на себе со своји очи, да судит за себе и за друзите со својот ум и разум, а да чекат укажајње за сè от страна. Једен народ, кој шчо изгубил својот јазик, мјасат на једен чоек, кој шчо изгубил патот и незнајит от кај идит и кај одит, и кој шчо не знајит, зашчо одит вамо а не онамо или тамо. Колко во по скоро време једен народ изменуат својот јазик, толко по опасно и отчајано јет негоото положејње.

стр. 137

Опасноста, која угрожаат на нашијот народ и негоите интереси от страна на пропагандите, који шчо употребуваат сите и дозволени и недозволени стредства, за да исчистат од Македонија нашијот јазик и со него нашите дуовни интереси, и да насадат на нивно место нивните јазици со нивни интереси.

си, не само нè задолжуат нас, но и ни даат полно прао да употребиме сите и дозволени и недозволени средства, за да сочуваме нашијот народен јазик, и со него нашите народни интереси. При тоа није не сакаме туѓо, а си браниме својето.

Јазикот јет акустичен резултат от физиолошко работејње на органите на чоечката реча, на кој шчо му се припикуат извесно значејње. Главните елементи на јазикот или чоечката реча сет: органите на речата, нивното физиолошко работејње, слуот, псиолошкото воспријимајње на физиолошкото работејње на органите преко слуот, и присојединуајњето кон воспријиманијот резултат на физиолошкото работејње на органите на речата или гласот, или зборот, некоје значејње. Значит, јазикот главно јет физиолошко-психолошка способност на чоека, и као таква зависит от сè тоа, шчо пратит да се менит чоек, т. е. со развијајњето на једен чоек и једен народ се развијат и негоијот јазик, со нивното опаѓајње опаѓат и нивнијот јазик. Чоек се менит во време и пространство: исто така се менит и негоијот јазик. Променејњата во јазикот на једен народ во време составуваат историјата на јазикот на тој народ, а променејњата негои во пространство составуваат негоите современи вариации или дијалекти, поддијалекти, гоори, подгоори и пр.

Секој народен јазик имат своја историја и своји современи вариации или дијалекти, поддијалекти и пр. Своја историја и вариации имат и нашијот јазик. По таја историја можит да се изучит, како сегашните вариации се добија от по стари и последните од једен

стр. 138

обшч македонцки јазик, а тој од једна јужно-словенцка група и пр. Исто така по неја можит да се проследит на која вариација, или на кој диалект, во које време имало по голема литература.

Историјата, како на нашијот, исто така и на друзите јазици, ни покажуат, оти секој диалект, поддиалект гоор и подгоор, можит да се употребуат во литературни произведеј-

ња. Таја привилегија на једен диалект, поддиалект и пр. – да бидит орган на литературна реча – по учејњето на историјата на јазиците, се даат ним, не по некакви особени естетични преимушества, а по чисто практични причини, т. е. по стечејњето на историко-културните прилики. Тије прилики денеска подигаат једно наречије на степен на литературен јазик, утре друго и пр.

Историко-културните прилики во создаајњето на литературни јазици господствуваа секоаш, господствуваат они и сега. Благодарее ним во нај ноо време се откажахме да си избериме једно од нашите наречија за наш общ литературен јазик, а наместо тоа зедохме да се учиме и да пишиме на туѓите саседни јазици, нај поеќе на бугарскијот.

Благодарее на приликите сега није си избираме за общ литературен јазик, централното македонско, т. е. велешко-прилепско-битолско-охридското наречије.

Који сет тије историјско-културни прилики, шчо нè застауваат: прво, да си создааме свој литературен јазик и второ, да избираме имено централното наречије?

Ето који.

Није видохме колку сет народните интереси тесно врзани со јазикот, а последнијот со характерот и дуот народен. Није видиме сега, оти три национални и религиозни пропаганди во нашата таткоина се борат једна против друга и сите заједно се борат против нас и нашите интереси, сакајки да им нанесат смртен удар и

стр. 139

да си ѝ потчинат под себе, зимајки со таја целја религиозното и сколијско работење кај нас, во своји раци преко црквата и сколијата за да нанесат смртен удар на нашата народност, ни налагаат на нас нивнијот, наместо нашијот јазик. Народните интереси ни налагаат за да ѝ зашчитиме ниф, да браниме нашијот јазик от пропагандите. Тоа бранење ќе бидит успешно и ќе размрсит сите планои на пропагандите, ако бидит задружно и общо. А за да бидит такво, требит со общо со-

гласије да се изберит једно наречије за общ македонски литературен јазик. Согласије ќе имат, ми се чинит, само ако секој од нас праит избор, не по некакви естетични сообразуања и не по чисто местни причини, а од гледиште на общите интереси. Последните пак налагаат: периферијските наречија, да отстапат место на централното. Како што во једна држаа се имат држаен центр, кој што нај арно јет да се наоѓат во средината на држаата, и кон кој што се собираат сите конци од државниот живот, исто така и во јазиковните или области от сродни наречија требит да се имат једен центр, кој што по значењето негоо требит да се односуат кон периферијските наречија и гоори, као што се односуат центрот и столицата на држаата кон крајните окрази и околии. Около централното наречије требит да се групираат сите наши научни и литературни сили, за да го очистат и обогатат со сокришча од друзите македонски наречија и да создадат од него једен убав литературен јазик. На него требит да се создадат једна богата сколијска, научна и убаа литература, за да можит преко ниф да се раширит низ цела Македонија во вид на литературен јазик, кој што ќе изместит од неја пропагандските јазици. А заједно со изместуањето на пропагандските јазици и со создаањето наш литературен јазик, се изместуваат од Македонија и интере-

стр. 140

сите на балканските држаици и нивното место ќе го застапат создадените со јазикот македонски интереси.

И така, користа, што ќе ни ја даит нашиот общ литературен јазик, ни служи за мерило при избирање наречије за таја целја, а она јет главниот фактор при создаањето на нашиот нов литературен јазик.

При возвишаањето на једно наречије на степен на литературен јазик, никога немаат играно важна роља негите естетични својства. Тоа јет једно, зашто практичните сообразуања зимаат врф над естетичните, а друго, зашто последните сет односителни и поеќе субјективни. По таја причина,

по убаи се чинат на чоека, готоо само тије наречија и гоори, шчо ѝ слушат он или ѝ имат слушано по често. За тоа и не можит да се зборит за естетичност во јазикот, диалектите и гоорите.

Значит, једен Македонец од источна, или северна, или јужна, или западна Македонија немаат прао да се противит да бидит избрано централното македонско наречије за литературен јазик само зато, шчо не им се чинело убао.

Немаат прао они да протестираат против централното наречије и за тоа, шчо јет оно централно као и зашчо изборот се праит по практични соображејња.

Сега да видиме, али избирајњето на централното наречије за литературен јазик се оправдаат от практично гледишче?

Битоља се избират за резиденција на генералнијот инспектор за Македонија и негоите советници – цивилни агенти. Она се обрајкат во престолнина за Македонија. Таја ноа престолнина не јет далеку от старите: Преспа и Прилеп, и од седалишчето на до неоддамна автокефалнијот Оридски архиепископ. Значит, централното наречије имат зад себе, така да се речит, историјски праа. Последните се основаат и на негоото централно положејње, које јет,

стр. 141

како во географски, така и во етнографски однос. Централен град во Македонија ни јет Велес. От тој центр географски, није само мало се оддалечуаме, идејки преко Прилеп кон Битоља и Орид. Таков праец при оддалечуајњето од географскијот центр се објаснуат со тоа, оти тије краишча сет от по големо историјско значејње за Македонија, а од друга, сет по оддалечени и от србцкијот и бугарцкијот јазикои центрои, составујки от себе македонски јазиков центр. И вистина диалектот велешко-прилепско-битољско-оридски јет јатката на македонскијот јазик, зашчо на запад од него јет дебранцкијот (рока), на југ – костурцкијот (ронка), на исток

– источнијот или солунскијот (рџка) и на север – скопскијот или севернијот (рука).

Создаајњето литературен јазик јет дуовна потребност кај нас, со која се мислит да се клаит крај на злоупотребите на пропагандите со нашите интереси, и со која требит да се создаит свој литературен и научен центр, за да се немаат нужда од Белград и Софија. А та тешка задаќа ќе се достигнит само, ако Македонецот од северна Македонија подаит рака на својот брат од јужна Македонија и Македонецот од источна Македонија подаит рака на тој од западна. Подадените раци ќе се прекрстат околу Прилеп-Битоља.

И така: стремејњето на Македонците да создадат свој културен центр; тоа, шчо сега Битоља се чинит престолнина на Македонија; шчо Битоља, Орид, Прилеп сет историјски места за Македонците; као и тоа, шчо составуваат они географски и јазичен центр; сите заједно праат да се пријимит, као общ македонски литературен јазик, централното македонско наречије.

Откако се изберит наречијето, које имат да бидит македонски литературен јазик, ќе требит да се разгледат и прашајњето за македонскијот праопис.

стр. 142

За праописот као и за праецот на нашето културно развијајње ќе требит тука да се напраат неколку забелешки. Праописот на једен јазик, као и изработуајњето на једен литературен јазик можит да идит постепено и полусознателно. Једен чоек од једен народ, шчо немаат писменост, можит да изучит азбуката од једен народ по културен од негоијот. Тој чоек можит да употребуат туѓата азбука и за гласои од негоијот јазик, или да изложит своите мисли со помоќта на туѓа азбука. Но ако во негоијот јазик се имаат гласои, који се немаат во јазикот, от кој шчо се позајмуат азбуката, тогај позајмуачот на туѓата азбука ќе напраит некои изменејња и дополнејња во неја, со који ќе бидит означена разликата во гласоите меѓу двата јазика. Таја позајмена и преработена азбука

се предаат от колено на колено и со предајњето сè се изменуваат и се дотеруваат до својствата на јазикот на позајмуачите. Така постепено и неосетно се изработуваат азбуките у по некултурните народи од додир со по културни народи. Но таква постепеност имат место, ако два саседни народи сет во неједнакви политични прилики, ќе се речит, једнијот, т. е. по културнијот народ господаруваат, а другијот, по некултурнијот народ јет заробен, или нај малу немаат полна политична слободија. Но инак одат работите, ако двата народи имаат своји држаи. Во таков случај позајмуајњата, особено културните, биваат по сознателно и по скоро. Така писанството и писменоста кај нас Македонците се имаат зафатено нај рано от сите словенски народи. Они се распространуваа со векои и идеа одоздолу на горе. За тоа во историјата нишчо не се зборуваат за покрстуајњето на нашијот народ. Но со покрстуајњето секој пат имат идено и писменоста. Со замолчуајњето на нашето покрстуајње се замолчуваат и процесот на образуајњето на нашата писменост.

стр. 143

И така нашето дуовно препородуајње и просветејњето кај нас, па и изработуајњето на нашата писменост, заради географските и историјски прилики, имаат земено во првата илјадогодишнина по Р. Хр. инаков ход, а у дружите праославни Словени инаков. Кај нас то се извршуваат постепено и незабележено, кај ниф брзо и со извесна тенденција.

От турцкото завојуајње на Балканскијот Полуостров стана једна премена. Турцкото госпотство ни пресече сите врски со нашата старина. Нај тешко се отрази оно на Македонија, као централна провинција, па затоа во тоа време, кога у дружите праославни Словени постепено се изработуаше писменијот јазик и праописот, није сè поеќе се обезличаафме и готоо сосем се откажафме од нашијот јазик, као орган на литературна реча. Од време на време во течејње на цел XIX век није имаме опитуачки да се пишит на македонски, но

зарди некоји историјски причини тије опитуачки не се овенчаа со успеф, каков би можело да се очекуат од ниф.

Литературните опитуачки на македонските писачи во XIX век немаа за жалост таков значај, да задобијат последуачи, затоа, ако и сега во XX в. видиме некоји опитуачки да се пишит на македонски, то тоа се не праит сознатељно и од некакви патриотични влечејња и цели, а само за забаа. Во тоа се состоит разликата во нашето, т. е. македонското дуовно-национално возродуајње, от тоа на друзите праославни словенски народи, со друзи зборои: као шчо по напред није постепено и први се просветуафме со рисјанство и со писмо, а друзите Словени – после нас и на брзо, така пак сега, во тоа време, кога сите праославни Словени постепено си изработија своји литературни јазици, своји богати литератури и постепено изработени праописи, није остааме назад от сите, туку речи, без литературни традиции, не зато, шчо 'и немаме, а зашчо заборааме својето, изучаајки туѓето.

стр. 144

Није сега со брзина ќе требит да разработиме нашијот литературен јазик, да устаноеме нашијот праопис и да создадиме една наша литература, која ќе одгоарат на сите наши нужди. Со нашето сегашно национално возродуајње није се протиостааме на друзите праославни Словени, као шчо се протиостаафме и напред: тогај бефме први во дуовното препородуајње, које кај нас беше бавно, а кај ниф скоро, сега наопаку; тогај они нас сакаа да нè достигнат и работеа со извесна тенденција и брзина, сега наопаку.

Во зависност от тоа, како се имат развијано једен народ и негоијот јазик и праописот можит да бидит различен. Ако једен народ само постепено си изработуат својето писмо и него го преработуат и при тоа во негоата историја се немаат таквија собитија, шчо ја преполоуваат и праат цела пропаст меѓу једната, т. е. старата и другата или ноата нејна полоина, – писмениот јазик и праописот содржаат во себе мно-

го таквија особини, који немаат реална вредност во гласоите на сегашното стајње на јазикот. Но, ако во историјата на културното развијање на једен народ се имаат два периода, меѓу који се имат једен, као треки, но кој шчо јет период од застој и јет као непрелазна стена меѓу ниф, – тогај во новијот период на развијањето на националното самосознаајње имаме препородуајње на народнијот дух, које стаат вистина на стара основа, но во него влизаат много нови начела, согласно со дуот на времето и со специалните потреби на народнијот живот и неговите пројавајња. Тоа препородуајње се одбележуваат и во книжнијот јазик и праописот: како једнијот, така и другијот сет горе долу слободни од некоји традиции, који не сет согласни со современото стајње на разгоорниот јазик.

И така историјата на културното развијање на народите, согласно со нејнијот ход, содејствуваат: или на

стр. 145

чисто етимологијски или историјски праопис, или на бркан – етимологијско-фонетичен или историјско-фонетичен, или нај после на чисто фонетичен праопис. Трите вида от праопис зависат от по големата или по малата приврзаност кон старото или ноото стајње на једен разгоорен или литературен јазик. Једејњот от трите праописа се усвојуваат за једен литературен јазик у једен народ, шчо се возродуваат, главно во зависност от та тенденција, шчо господствуваат при народното возродуајње.

Једно јет така, то и нашијот праопис и праецот на нашијот литературен јазик ќе требит да бидат во полна зависност от та тенденција, која ќе нè раководит нас при нашето национално возродуајње. Каква можит да бидит таја тенденција се видит от таја книга. Но јас ќе си дозволам да повториам. Она јет: прво, Македонија да се неутралисат за Бугарија и Србија и да се оддалечит једнакво од двете држаи и друго, она требит да се објединит на јазична основа. Тије принципи ќе ракоодат изработуајњето на литературнијот наш јазик; они ќе ракоодат и праописот.

На тије два принципа одгоарат: 1, прилепско – битолцкото наречије за литературен јазик, као једнако далеко и от србцкијот и бугарцкијот јазици, и централно во Македониа. 2, фонетичнијот праопис со употребените во таја книга писмени знакои и со мали отстапки на етимологијата и 3, речничнијот материјал да јет собрајње от сите македонци наречија.

ИНТЕРПУНКЦИСКИ И ДР. ЗНАЦИ ВО ОРИГИНАЛОТ НА КНИГАТА „ЗА МАКЕДОНЦКИТЕ РАБОТИ“

. – точка
, – запирка
' – знак по согласка
; – точка и запирка
: – две точки
! – извичник
? – прашалник
„“ – наводници
... – три точки
Г`, Г` – ġ, Ġ
I, i – J, j
к`, К` – k, K
л`, Л`, – Љ, љ
н`, Н` – њ, Њ
дж – џ (бјудет; Добруџа; Караџич; санџак)
џ – голем ер
ь – мал ер
я – ја
ж – а
ю Ю – ју, Ју
ѣ – (јат, ја), е
й – ги
веке – веќе
ке – ќе
поеке – поеќе
щ – шч

Во оваа 2023 година паѓа 120-годишнината од излегувањето на ова знаменито дело на Крсте П. Мисирков – „За македонските работи“.